

Προσκυνηματικές Διαδρομές και Προσκυνήματα στην Ελλάδα και την Αλβανία

Ανάδειξη και αξιοποίηση
της πολιτιστικής κληρονομιάς



Προσκυνηματικές Διαδρομές και Προσκυνήματα στην Ελλάδα και την Αλβανία

Ανάδειξη και αξιοποίηση
της πολιτιστικής κληρονομιάς

Συγγραφή κειμένων

Ελένη Μίκου, Αρχαιολόγος

Andi Rembeci, Λέκτορας Βυζαντινής Ιστορίας και Ελληνικής Παλαιογραφίας
Ορφέας Μπέτσος, Δημοσιογράφος - Αναλυτής

Επιμέλεια κειμένων

Γεώργιος Δ. Καψάλης, Καθηγητής - τ. Πρύτανης
Χριστίνα Ματιάκη, Ιστορικός Τέχνης / Θεολόγος - Βυζαντινολόγος

Σχεδιασμός

MAKAN





Πρό λο γος

Πρόλογος για το έργο PROSFORA



Η συνεργασία ανάμεσα σε γειτονικούς λαούς οδηγεί στην καλύτερη αλληλοκατανόηση και στη δημιουργία προϋποθέσεων, που συμβάλλουν στην πολιτιστική, πνευματική και οικονομική συνεργασία και πρόοδο ανάμεσά τους. Η διασυνοριακή συνεργασία μεταξύ της Ελλάδας και της Αλβανίας εμφανίζει ένα ακόμη ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα, καθώς η ύπαρξη της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία αποτελεί έναν ισχυρό σύνδεσμο επικοινωνίας και αλληλοκατανόησης ανάμεσα στους δύο λαούς.

Ένα άλλο στοιχείο, με ξεχωριστή σημασία και βαρύτητα, έχει να κάνει με το αντικείμενο που προσδιορίζει μία τέτοια συνεργασία. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο βασικός στόχος του Ερευνητικού Προγράμματος είναι η ανάδειξη σημαντικών Προσκυνηματικών σημείων και διαδρομών, που βρίσκονται στη διασυνοριακή περιοχή των δύο χωρών και παρουσιάζουν μεγάλο ιστορικό και θρησκευτικό ενδιαφέρον. Κατά συνέπεια, μέσα από την παρουσίαση και ανάδειξη των τόπων λατρείας, στοχεύουμε στην ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην παραπάνω περιοχή. Βασικό στοιχείο στην επιδίωξη αυτή αποτελούν η αναγνώριση και η προβολή της ιστορικής και πολιτισμικής συνέχειας, που χαρακτηρίζει τους συγκεκριμένους τόπους λατρείας. Παράλληλα επιδιώκουμε την ενίσχυση και τη βελτίωση όλων των προϋποθέσεων, που θα συντελέσουν στην οργανωμένη οικονομική ανάπτυξη των επιλεγμένων περιοχών παρέμβασης.

Ασφαλώς, οι παρεμβάσεις αυτές πραγματοποιούνται με την παράλληλη αξιοποίηση των δυνατοτήτων, που μας παρέχουν οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών. Η περιοχή παρέμβασης του Προγράμματος περιλαμβάνει, για την ελληνική πλευρά, τη Μητρόπολη Ιωαννίνων και για την αλβανική πλευρά τα διοικητικά όρια του Δήμου Αργυροκάστρου, τη Μητρόπολη Αργυροκάστρου και τη Μητρόπολη Κορυτσάς.

Με σκοπό την ψηφιοποίηση και τη διαδικτυακή διάθεση συναφών πληροφοριών έγινε, στις περιοχές παρέμβασης, καταγραφή, αξιολόγηση και επιστημονική τεκμηρίωση των θρησκευτικών μνημείων, που προσδιορίζονται από μεγάλη ιστορική και πολιτιστική αξία και σημασία. Αυτό επετεύχθη, μέσω ειδικά διαμορφωμένου διαδικτυακού τόπου ενημέρωσης και πληροφορόρησης (portal). Διαμορφώσαμε, επίσης, εκτός των προκαθορισμένων διαδρομών, που εμφανίζουν ειδικό θεματικό ενδιαφέρον, εναλλακτικές τουριστικές διαδρομές, για τις οποίες ενημερώνεται ο επισκέπτης, ανάλογα με τη γεωγραφική θέση, στην οποία βρίσκεται, έχοντας ο ίδιος τη δυνατότητα να επισκεφτεί γειτονικά μνημεία.

Ιδρύσαμε τρία Κέντρα Ενημέρωσης και Προώθησης της Πολιτιστικής και Θρησκευτικής Κληρονομιάς στα Ιωάννινα, στο Αργυρόκαστρο και στην Κορυτσά. Στα Κέντρα αυτά παρέχονται πληροφορίες και ενημερωτικό υλικό για τα σημαντικότερα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής, για τις προτεινόμενες Προσκυνηματικές διαδρομές, καθώς και για τις τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής. Το σήμα ποιότητας που διαθέτουν όλες οι τουριστικές επιχειρήσεις, που πληρούν τα ειδικά ποιοτικά κριτήρια, αποτελεί σημείο αναφοράς και εγγύησης για όλους τους τουρίστες που συμμετέχουν στις Προσκυνηματικές διαδρομές. Επίσης, αναλάβαμε μια σειρά από συμπληρωματικές δράσεις που συμβάλλουν

καθοριστικά στην περαιτέρω ενίσχυση και μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων της συνολικής παρέμβασης, ενώ η έρευνα για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του έργου και η διασφάλιση της βιωσιμότητάς του αποτελούν βασικές προτεραιότητες. Η Πολύγλωσση (ελληνικά, αλβανικά, αγγλικά) Πολιτιστική και Τουριστική Διαδικτυακή πύλη, καθώς και η ειδική εφαρμογή για κινητές συσκευές, παρέχουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα πρόσβασης σε ειδικά επεξεργασμένο υλικό για την άντληση πληροφοριών θρησκευτικής, ιστορικής και αρχιτεκτονικής σημασίας. Η λειτουργία τριών εξοπλισμένων διασυνοριακών Κέντρων Ενημέρωσης και Προώθησης της Πολιτιστικής και Θρησκευτικής Κληρονομιάς στα Ιωάννινα, στο Αργυρόκαστρο και στην Κορυτσά θα διαδραματίζει έναν καθοριστικό ρόλο στην προβολή και ανάδειξη της συνολικής παρέμβασης. Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και οι δράσεις που αναφέρονται στην προώθηση και προβολή του έργου και των αποτελεσμάτων του, με τη δημιουργία και διανομή υλικού, αλλά, κατεξοχήν, με την έκδοση του παρόντος τόμου στην ελληνική, αλβανική και αγγλική γλώσσα. Εκτός από τη γενικότερη προβολή του έργου και τη συνολική του αξιολόγηση, βασικό μέλημα όλων είναι η εξασφάλιση της βιωσιμότητας της συγκεκριμένης παρέμβασης.

Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ως συντονιστής του έργου, καθώς και όλοι οι εταίροι, η Περιφέρεια Ηπείρου με το προσωπικό ενδιαφέρον του Περιφερειάρχη Ηπείρου κ. Αλέξανδρου Καχριμάνη, η Μητρόπολη Ιωαννίνων με τη διαρκή έγνοια και την πατρική φροντίδα του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Ιωαννίνων κ.κ. Μαξίμου, το διαρκές ενδιαφέρον και η αφειδώλετη αγάπη του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Αργυροκάστρου κ.κ. Δημητρίου, η στοργή και η εκτίμηση του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Κορυτσάς κ.κ. Ιωάννη συνέβαλαν καθοριστικά στην επιτυχή έκβαση μιας κοινής προσπάθειας, τη βαρύτητα και τη σημασία της οποίας εκτιμήσαμε δρόντως όλοι οι συμμετέχοντες. Θα δοθεί η ευκαιρία να ευχαριστήσω προσωπικά τον καθένα από τους συμμετέχοντες σε αυτή την ενδιαφέρουσα και γοητευτική διαδρομή της θρησκευτικής και πνευματικής ανάτασης, της γνώσης και του πολιτισμού. Στο σημείο αυτό να ευχαριστήσω θερμά τον Αναπληρωτή επιστημονικώς Υπεύθυνο του Έργου, καθηγητή κ. Αναστάσιο Εμβαλωτή, για την ουσιαστική συνεισφορά του στην υλοποίηση του Έργου και το εξαιρετικό κλίμα συνεργασίας και συμπόρευσης που διαμορφώσαμε.

Εργαστήκαμε όλοι οι συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα με ένα πνεύμα αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης. Υποχρεωθήκαμε, εξαιτίας της πανδημίας, να υλοποιήσουμε το Πρόγραμμα σε μία ιδιαίτερος δύσκολη χρονική περίοδο. Παρόλα αυτά πιστέψαμε στη μεγάλη σημασία του Προγράμματος και στους υψηλούς στόχους που θέσαμε. Κρίνω με βεβαιότητα ότι οδηγηθήκαμε σε ένα εξαιρετικό αποτέλεσμα, που οφείλει να έχει συνέχεια και προοπτική. Η προσωπική μου ευγνωμοσύνη προς όλους, όσοι συμμετείχαν στην υλοποίηση του Προγράμματος, είναι απεριόριστη, διαρκής και ανεκτίμητη.

Ο Επιστημονικώς Υπεύθυνος του Προγράμματος
Γεώργιος Δ. Καψάλης
Καθηγητής, τ. Πρύτανης

Χαιρετισμός για το έργο PROSFORA



Σε μια περίοδο που απαιτεί χάραξη νέων αναπτυξιακών «διαδρομών» για την έξοδο από την γενικότερη οικονομική κρίση, η Περιφέρεια Ηπείρου επιδιώκει την αξιοποίηση στο μέγιστο δυνατό βαθμό τη διαχείριση των πόρων των προγραμμάτων ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας INTERREG. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η συμμετοχή της στο έργο PROSFORA, το οποίο μέσω της ανάδειξης και προβολής επιλεγμένων θρησκευτικών μνημείων, στοχεύει στην τόνωση της τοπικής οικονομίας και στην εξωστρέφεια του θρησκευτικού τουρισμού.

Το σκοπό αυτό υπηρετεί η σημαντική έκδοση «Προσκυνηματικές Διαδρομές και Προσκυνήματα στην Ελλάδα και την Αλβανία», η οποία παρουσιάζει τα σημαντικότερα προσκυνήματα και τις προσκυνηματικές διαδρομές της διασυνοριακής περιοχής Περιφέρειας Ηπείρου και Αλβανίας.

Πρόκειται για μνημεία και διαδρομές, που αποτελούν σημεία αναφοράς για όλο τον Ορθόδοξο Χριστιανικό Κόσμο. Μνημεία με ζωή αιώνων, με τη δική τους αρχιτεκτονική και ιστορία το καθένα, δημιουργήματα μαστόρων της τέχνης και με μοναδικές αγιογραφίες. Μοναστήρια- σύμβολα υπέρβασης του επίγειου, άλλα «κρεμασμένα» σε απόκρημνους βράχους πάνω από φαράγγια, αλλά κτισμένα πάνω σε αρχαίους ναούς και ιερά. Σχεδόν στο σύνολό τους διαθέτουν μοναδική φρουριακή αρχιτεκτονική, που θυμίζουν κάστρα, καταφύγια απομόνωσης, επιβίωσης και άμυνας.

Στα καθολικά, στις βιβλιοθήκες και στα μουσεία τους φυλάσσουν τοιχογραφίες, κινητές εικόνες, χειρόγραφα, βιβλία και κειμήλια με ανυπολόγιστη ιστορική και πολιτισμική αξία.

Η έκδοση που κρατάτε στα χέρια σας δημιουργήθηκε μέσα από το ευρωπαϊκό έργο PROSFORA. Απευθύνεται σε όσους επιθυμούν να γνωρίσουν τις μοναδικές προσκυνηματικές διαδρομές στη διασυνοριακή γραμμή Ηπείρου-Αλβανίας. Είναι μια πρώτη γνωριμία, ώστε στη συνέχεια να επισκεφθούν από κοντά τα μνημεία, να ζήσουν στιγμές γαλήνης, να μάθουν την ιστορία τους, να θαυμάσουν την αρχιτεκτονική τους.

Για την Περιφέρεια Ηπείρου, η ανάπτυξη του θρησκευτικού – προσκυνηματικού τουρισμού, είναι μια από τις βασικές προτεραιότητες και σε αυτό αναμφισβήτητα συμβάλλει η υλοποίηση του έργου PROSFORA.

Ο Περιφερειάρχης Ηπείρου
Αλέξανδρος Καχριμάνης



Πρόλογος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιωαννίνων κ.κ. Μαξίμου

Κάθε φορά που μας δίδεται η ευκαιρία συμπράξουν με ανθρώπους από άλλους χώρους, έξω από τα στενά όρια της δικαιοδοσίας μας, κάθε στιγμή που η διάδραση με άλλους αρχιερείς, επιστήμονες, εξειδικευμένους τεχνολόγους, λαμβάνει σάρκα και οστά, παρουσιάζει δηλαδή απτά αποτελέσματα, ανακαλύπτουμε πάλιν και ξανά εκ νέου τη σπουδαιότητα της κοινωνίας των χαρισμάτων και τη δυναμική που οι συνέργειες δίδουν στην καθημερινή μας ζωή και στο αποτύπωμα που αυτές δημιουργούν στο περιβάλλον μας. Μια τέτοια ευκαιρία απέτέλεσε και η ερευνητική διασυννοριακή δράση και σύμπραξη, στην οποία εκλήθη να συμμετάσχει και η Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων μαζί με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ως κύριο συντονιστή του έργου, τις Ιερές Μητροπόλεις Κορυτσάς και Αργυροκάστρου από την Αλβανία, την Περιφέρεια Ηπείρου και το Δήμο Αργυροκάστρου. Μέσα από αυτήν την εργασία, που απαιτούσε τις γνώσεις, τις δεξιότητες, την εργατικότητα, την οργανωτική και συντονιστική επιμέλεια, τη διαχειριστική ευταξία και την χρήση νέων τεχνολογιών και μέσων, κατανοεί κάποιος πόσο σημαντική είναι η συμβολή των άλλων, των ειδικών σε κάθε θέμα, των πεπαιδευμένων και εκπαιδευμένων σε κάθε τομέα, ώστε να υπάρξει ένα καλό και χρήσιμο στην πράξη αποτέλεσμα, το οποίο θα αποδίδει ποικιλοτρόπως την ακτινοβολία που αναλογεί σε μνημεία που κοσμούν την ευρύτερη περιοχή των Ιωαννίνων και της Ηπείρου, αλλά και της πέραν πλευράς των συνόρων, στη γείτονα Αλβανία.

Η συμβολή βεβαίως του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, μέσα από την ιδιαίτερα ευαίσθητη φροντίδα του πρώην Πρύτανη, Καθηγητή Κυρίου Γεωργίου Καψάλη και των συνεργατών του, είναι καίριας σημασίας, τόσο στον συντονιστικό τομέα και στην άσκηση του διακονήματος της καλής ενημέρωσης και καθοδήγησης των άλλων συμμετεχόντων στο έργο, όσο και στην τελική διαμόρφωση και παρουσίαση της εργασίας που αποτελεί υποχρέωση των συμβαλλομένων. Μαζί με τους ανθρώπους των αρμοδίων Αρχών της Περιφέρειας Ηπείρου, του Δήμου Αργυροκάστρου, των Ιερών Μητροπόλεως Κορυτσάς και Αργυροκάστρου, προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε ως ένα σύνολο, διαδρομές που έχουν αναφορά σε Ιερά Προσκυνήματα των ως άνω περιοχών, ταυτόχρονα όμως δείχνουν και την ιστορική πορεία, τη δράση, τη ζωή, το πολιτισμικό και πνευματικό αποτύπωμα τόσων ανθρώπων και τόσων γενεών που έζησαν, περιδιάβηκαν, αγάπησαν, άφησαν και ίσως ξαναβρήκαν αυτόν τον τόπο, εργάστηκαν, δημιούργησαν, προσέφεραν, διακόνησαν σε αυτόν τον τόπο.

Πράγματι μέσα από τη μελέτη των ιστορικών και αρχαιολόγων, τη συμβολή των θεολόγων, κληρικών και λαϊκών, την έμπειρη ματιά φωτογράφων, την εξειδίκευση εκείνων που πρότειναν τις διαδρομές, την χρήση των νέων τεχνολογιών από τεχνοκράτες, τη δημιουργία οπτικοακουστικού υλικού με τη συνέργεια όλων, πέραν από τη δύναμη και την αποτελεσματικότητα της συνέργειας, μαθαίνουμε πράγματα οι ίδιοι, αλλά και μας δίδεται η δυνατότητα αυτά να τα μοιραστούμε με απεριόριστο αριθμό χρηστών των μέσων και εργαλείων που δημιουργήθηκαν. Επίσης, μια ακόμα δυνατότητα είναι εκείνη της χρήσης αυτών των μέσων, για την οργάνωση και παρουσίαση και άλλων πληροφοριών, μνημείων και στοιχείων που αφορούν στις περιοχές αναφοράς του έργου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία γινόμαστε κατά κάποιο τρόπο και κοινωνοί της εργασίας εκείνων των ανθρώπων που δημιούργησαν αυτά τα προσκυνήματα, της αγάπης εκείνων που προσέφεραν παντί τρόπον για τη λειτουργία τους, τη

συντήρησή τους, τον καλλωπισμό και εξωραϊσμό τους. Γινόμαστε μέτοχοι των αρχιτεκτονικών ιδεών, των τεχνικών ναοδομίας, των υπέροχων ιερών τεχνών και των δημιουργών που μας τις προσέφεραν στην εποχή τους για να τις απολαμβάνουμε διαχρονικά. Όλα αυτά τα στοιχεία γίνονται με κάποιον τρόπο μέρος της λατρείας και δοξολογίας του Θεού, όπως, μυστικά και φανερά μαζί, αποκαλύπτουν τη βιωματική σχέση με το Θείο, την πίστη, αλλά και τη σχέση της με τη ζωή, τα πρόσωπα τα πράγματα και το περιβάλλον, όπως αυτή η πίστη την διαμόρφωσε και την διαμορφώνει σε μια διαδραστική διαδρομή αιώνων.

Μας χαροποιεί ιδιαίτερα το γεγονός ότι το πρόγραμμα είναι διασυννοριακό, βοηθά στην κατανόηση της δυναμικής σχέσης αιώνων με τους γείτονές μας, τις ομοιότητες που έχουμε, την κοινή κληρονομιά και την κοινή ευθύνη να την διαφυλάξουμε, μαζί με τη σχέση αλληλοσεβασμού, αλληλοστήριξης και συνοδοιπορίας στο κοινό μας μέλλον. Οι επισκέπτες του ενημερωτικού υλικού και των ηλεκτρονικών ψηφιακών μέσων θα έχουν την ευκαιρία να δουν αυτά τα στοιχεία, αλλά και να προγραμματίσουν προσκυνηματικές επισκέψεις στις δύο πλευρές των συνόρων, εκμεταλλευόμενοι την εγγύτητα των περιοχών μας. Η Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων με χαρά συμμετέχει σ' αυτό το έργο μαζί με τους άλλους εταίρους και ασφαλώς αυτό το αίσθημα χαράς το πολλαπλασιάζει η δυνατότητα συνεργασίας με τους Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες Αργυροκάστρου και Κορυτσάς, των οποίων η παρουσία και η ορθόδοξη μαρτυρία είναι εντυπωσιακή σε κάθε τομέα πνευματικής, ποιμαντικής και πολιτιστικής δράσης και προσφοράς. Παράλληλα η Μητρόπολή μας αξιοποιεί έναν νέο χώρο, στην Πλατεία Πατριάρχου Βαρθολομαίου, τη νέα αίθουσα πολλαπλών χρήσεων απέναντι από τον Ιερό Ναό Αγίου Παϊσίου, η οποία θα λειτουργεί στο εξής ως χώρος ενημέρωσης και παρουσίασης του προγράμματος αυτού με σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα, τα οποία έχουν ήδη τοποθετηθεί, τροφοδοτούνται δε συνεχώς με το οπτικοακουστικό υλικό που προβλέπεται και συνεχώς δημιουργείται. Το σύστημα αυτό θα χρησιμοποιηθεί για την παρουσίαση ήδη υπάρχοντος υλικού, όπως και υλικού που θα συνεχίσει η Ιερά Μητρόπολη να δημιουργεί στο μέλλον για τα μνημεία της και τα ιερά αντικείμενα της περιοχής δικαιοδοσίας της.

Οφειλτικός εκφράζουμε θερμές ευχαριστίες και επιδαφιλούμε ευλογίες σε όλους τους συνεργάτες που συνέβαλαν σ' αυτό το έργο. Ευχαριστούμε τους θεσμικούς εταίρους του έργου, όπως είναι οι Ιερές Μητροπόλεις και οι Σεβασμιότατοι Μητροπολίτες Αργυροκάστρου και Κορυτσάς, η Περιφέρεια Ηπείρου και ο Περιφερειάρχης κ. Κακριμάνης με τους συνεργάτες του, ο Δήμος Αργυροκάστρου και ασφαλώς, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, με τον πρώην Πρύτανη και Καθηγητή Παιδαγωγικών, Δρ. κ. Γεώργιο Καψάλη, την ψυχή του προγράμματος, μαζί με τους αξιότιμους συνεργάτες του. Ευγνωμόνως ευχαριστούμε τους Κληρικούς μας, Πρεσβύτερο π. Γρηγόριο Μανόπουλο και Διάκονο π. Βησσαρίων Βακάρο, την Αρχαιολόγο κα. Ελένη Μίχου, τους κληρικούς και λαϊκούς συνεργάτες μας, που συνέβαλαν σε όλες τις διαδικασίες υλοποίησης του έργου και ασφαλώς τους υπευθύνους και το προσωπικό των εταιριών, οι οποίοι ως ανάδοχοι υλοποίησαν τα επιμέρους παραδοτέα του έργου σε διάφορα επίπεδα εργασιών, από ερευνητικό, μέχρι εκδοτικό, μεταφραστικό, διαφημιστικό, διαχειριστικό, αλλά και τη δημιουργία προγραμμάτων, εγκαταστάσεων ηλεκτρονικών μέσων, κλπ. Με τη βεβαιότητα πως το έργο αυτό θα βοηθήσει πραγματικά να γίνει η περιοχή μας πιο γνωστή και οι δεσμοί μας με όλους τους μετέχοντες πιο στενοί, ευχόμαστε να προχωρήσει καλά, να λειτουργήσει σωστά, σε αμφότερες τις πλευρές, στην Ελλάδα και την Αλβανία, να ενισχύσει τις διακρατικές και διεκκλησιαστικές σχέσεις μας και να δρομολογήσει και νέες συνεργασίες προς το καλό του τόπου και των ανθρώπων μας.

Ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων
Μάξιμος





Πρόλογος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Αργυροκάστρου κ.κ. Δημητρίου

Ήδη από τὰ Ὅμηρικά ἔπη καταγράφονται σαφεῖς μαρτυρίες γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπισκεφθεῖ διάφορα μνημεῖα, θρησκευτικῆς κυρίως ἀναφορᾶς, πρὸς ψυχικὴ καὶ σωματικὴ ἀνάπαυση. Ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν Ἁγία Γραφή βλέπουμε τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Σωτῆρα μας μέ τούς μαθητές Του, νὰ ἐπισκέπτονται τὸ θρησκευτικὸ κέντρο τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, τὸν Ναὸ τοῦ Σολομώντος, γιὰ νὰ ἀποδώσουν τιμὴ καὶ λατρεῖα στὸν Θεό.

Αὐτὴ ἡ εὐλογημένη συνήθεια συντηρήθηκε καὶ κατὰ τὰ μεταγενέστερα χρόνια, ὅπου τόποι καθγιασμένοι ἀπὸ τὸ μαρτυρικὸ αἷμα τῶν ὁμολογῶν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἢ τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνες τῶν προσώπων, πού ἄνοιγαν δρόμους ἀρετῆς, ἱεροποιήθηκαν, ἀποκτῶντας νέα δυναμικὴ καὶ λειτουργικὴ χρήση, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀποτελέσαν καὶ σημεῖο προορισμοῦ γιὰ ὅσους ἐπιθυμοῦσαν νὰ βιώσουν μιὰ κάποια ψυχικὴ ἀνάταση.

Τὰ διάφορα αὐτὰ μνημεῖα δὲν ἀφοροῦν μονάχα στὴν θρησκευτικὴ ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων. Ὑπάρχουν καὶ πολιτισμικὰ ἀρχιτεκτονήματα πού ἀντανακλοῦν τὴν πρόοδο καὶ τὸν πολιτισμὸ ἑνὸς ἔθνους, ἑνὸς κράτους, μιᾶς ἱστορικῆς ἐποχῆς... Τὰ μνημεῖα αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν, ἀπλᾶ, τὸ πολιτιστικὸ κόσμημα τῆς περιοχῆς, στὴν ὁποία ἀνήκουν, ἀλλὰ εἶναι εὐγλωττα ἀπεικονιστικὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς. Δὲν εἶναι νεκρὲς πέτρες, ὑποκείμενες στὴν ἀδυσώπητη φθορὰ τοῦ χρόνου· εἶναι ζωντανὰ σημεῖα ἀναφορᾶς, μέρος μιᾶς ἀδιάκοπης ἱστορίας πού διατρανώνουν καὶ καταγράφουν τὴν πορεία τῆς μέσα ἀπὸ τὴν ἀλληλεπιδράσεις καὶ τὴν προσταγῆς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων πού σημάδεψαν τὸν συγκεκριμένο χώρο καὶ τόπο. Μία τέτοια θρησκευτικὴ, πνευματικὴ, πολιτισμικὴ, ἐκπαιδευτικὴ, μορφωτικὴ καὶ κοινωνικὴ προσφορά ἐπιτελοῦν τὰ Μοναστήρια καὶ οἱ Ἐκκλησίες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Αργυροκάστρου. Διάσπαρτα, σέ ὅλο τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος πού ὀριοθετεῖ τὴ Μητρόπολὴ μας, στέκονται ἄγρυπνοι πνευματικοὶ φρουροὶ καὶ μέσα ἀπὸ τὴν εὐλαλή καὶ συνάμα ἐκκωφαντικὴ σιωπὴ τους διακηρύττουν τὸν πλοῦτο τῆς Χριστιανικῆς μήτρας, μέσα στὴν ὁποία μορφοποιήθηκαν καὶ γεννήθηκαν.

Τὰ θρησκευτικὰ αὐτὰ σεβάσματα πρωτίστως εἶναι Τόποι Ἱεροί... Εἶναι σκηνώματα λατρείας καὶ δοξολογίας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ μας... Εἶναι ζωτικοὶ χώροι παραμυθίας, ψυχικῆς ἀνάτασης καὶ ἀνάστασης τοῦ μεταπτωτικὰ εὐρισκόμενου καὶ λυτρωτικὰ πορευομένου ἀνθρώπου. Καὶ σὰν τέτοια πρέπει νὰ τὰ βλέπουμε καὶ νὰ τὰ προσεγγίζουμε. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, μία ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴς μέριμνες τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας κ.κ. Ἀναστασίου ἦταν ἡ ἀναστήλωση καὶ ἡ θρησκευτικὴ λειτουργικότητά τους. Γνώριζε πολὺ καλὰ ὅτι καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ μπορούσε νὰ ἀναζωπυρωθεῖ ἡ φλόγα τῆς πίστεως τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία λόγῳ τῆς μακροχρόνιας ἀθείσευκτῆς περιόδου, εἶχε ἀρχίσει νὰ γίνεται σπίθα καὶ σιγὰ-σιγὰ στάχτη... Καὶ ἡ προσπάθειά του, χάριτι Θεοῦ, καρποφόρησε καὶ τώρα ἀπολαμβάνουμε τοὺς ἡδεῖς πνευματικούς καρπούς τῆς καὶ μαζί μέ ἡμᾶς καὶ ὅλοι ὅσοι προσκυνηματικῶς θὰ θελήσουν νὰ τὰ ἐπισκεφθοῦν.

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Αργυροκάστρου, μέ τὴν εὐχὴ καὶ εὐλογία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κ.κ. Ἀναστασίου, μέ πολὺ ἐνδιαφέρον, σεβασμὸ καὶ ἀγάπη, ἀνταποκρίθηκε στὴν πρόσκληση τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Ἰδρύματος τῶν

Ἰωαννίνων, ὥστε νά ὑλοποιηθεῖ τό Πρόγραμμα «ΠΡΟΣΦΟΡΑ» γιά τήν ἀνάδειξη τῶν μνημείων θρησκευτικῆς καί πολιτισμικῆς κληρονομιάς πού κοσμοῦν, ἀλλά καί χρεώνουν τήν περιοχή καί τόν καθένα μας.

Ἀπό τή θέση αὐτή ἐκφράζω τίς ὁλόθερμες εὐχαριστίες μου πρὸς τόν Παντεπόπτη Κύριό μας γιά τίς πλούσιες εὐλογίες πού ἔχει χαρίσει στήν ἱστορική Μητρόπολη Ἀργυροκάστρου, στόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο κ.κ. Ἀναστάσιο, ὁ ὁποῖος ἀόκνως καί θυσιαστικῶς ἀγωνίζεται γιά τήν ἀναστήλωση, διάσωση καί προβολή τῶν θρησκευτικῶν μνημείων καί δι' αὐτῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλά καί τόν ἐκπολιτισμό, τήν πρόοδο καί τήν πνευματική ἀναβάτιση τῶν ἀνθρώπων. Εὐχαριστίες, ἐπίσης, ἀρμόζουν στόν κ. Γεώργιο Δ. Καψάλη καί σέ ὅλους τοὺς συνεργάτες του, οἱ ὁποῖοι κοπίασαν γιά τήν ἐπιτυχή ἐκδοση τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἡ ἀνιδιοτέλεια, οἱ γνώσεις, τό ἐρευνητικό ἄκνοο ἐνδιαφέρον καί γενικότερα ἡ θυσία τους ὁδήγησαν σέ αὐτόν τόν καλαίσθητο τόμο πού σήμερα ἀπολαμβάνουμε.

Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν!

Μέ τιμὴ καί ἐκτίμηση
+ Ὁ Ἀργυροκάστρου
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ





Πρόλογος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορυτσάς κ.κ. Ιωάννη

Ο Χριστιανισμός στην Αλβανία έχει διαδοθεί ήδη από τον πρώτο αιώνα μ.Χ. και έχει δημιουργήσει μία μακρά και πλούσια παράδοση, αφήνοντας ανεξίτηλο σημάδι στην πολιτιστική και πνευματική ανάπτυξη του λαού μας. Διάφορα μνημεία εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, που χρονολογούνται από την παλαιοχριστιανική περίοδο, έως τον 19ο αιώνα, έργα μνημειακής ζωγραφικής, κινητές εικόνες, ψηφιδωτά, πορφυρά χειρόγραφα, διακοσμημένα με υπέροχες μικρογραφίες, έργα μεταλλοτεχνίας, ξυλογλυπτικής και κεντητικής, αποτελούν πολύτιμη μαρτυρία για τη ζωντάνια, την πολιτιστική άνθηση και την ιστορία των ορθόδοξων κοινοτήτων, κατά τη διάρκεια των αιώνων. Η ορθόδοξη κληρονομιά, με τον περιεκτικό της χαρακτήρα, έχει διαμορφώσει έναν παραδοσιακό θρησκευτικό πολιτισμό, που προσδιορίζεται από τοπικές ιδιομορφίες και τοπικά χαρακτηριστικά, εκπέμπει, ωστόσο, και οικουμενικές διαστάσεις.

Η ύπαρξη τόσων πολλών εκκλησιών, μοναστηριών και ιερών τόπων συνέβαλε στη δημιουργία και ανάπτυξη του προσκυνήματος, μία παράδοση που εντοπίζεται στη χώρα μας ήδη από την παλαιοχριστιανική περίοδο. Ιδιαίτερη θέση κατέχει, ασφαλώς, το μοναστήρι των Αγίων Σαράντα στους Αγίους Σαράντα, που οικοδομήθηκε στο δεύτερο μισό του 5ου αιώνα και λειτούργησε ως σημαντικό κέντρο για τους πολλούς προσκυντές της εποχής.

Αν και στο παρελθόν το προσκύνημα δεν ήταν πάντοτε ασφαλές για τη ζωή του κάθε ταξιδιώτη, σήμερα έχει καταστεί μέσο ψυχαγωγίας και χαλάρωσης, πηγή γνώσης και πνευματικής ανάτασης. Το φαινόμενο του προσκυνήματος έχει πολύπλευρη φύση, καθώς, αφενός, συνδυάζει θεολογικές, ανθρωπολογικές, φιλοσοφικές και ψυχολογικές πτυχές και, αφετέρου, έχει οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία καλεί κάθε πιστό να επισκεφτεί τα ιερά μέρη, όπου η δύναμη και η αγάπη του Θεού αποκαλύφθηκαν, μέσω των θαυμάτων. Αυτοί οι χώροι λατρείας, που έχουν στηρίξει τους ανθρώπους σε όλες τις δοκιμασίες τους, κατά τη διάρκεια των αιώνων, εξακολουθούν να προσφέρουν στον προσκυνητή πνευματική ανάταση, μέσω προσευχής και λατρείας. Παράλληλα, η διασύνδεση με τον πολιτισμό και την τέχνη της εποχής καθιστά αυτούς τους προορισμούς ιδιαίτερα ελκυστικούς για τους πιστούς, τους ακαδημαϊκούς επισκέπτες, τους ταξιδιώτες και ερευνητές της ιστορίας και του πολιτισμού, τους φιλότεχνους και φυσιολάτρες, τους ανθρώπους που αναζητούν την αυθεντική βιωματική εμπειρία σε μια ζωντανή και δραστήρια κοινότητα.

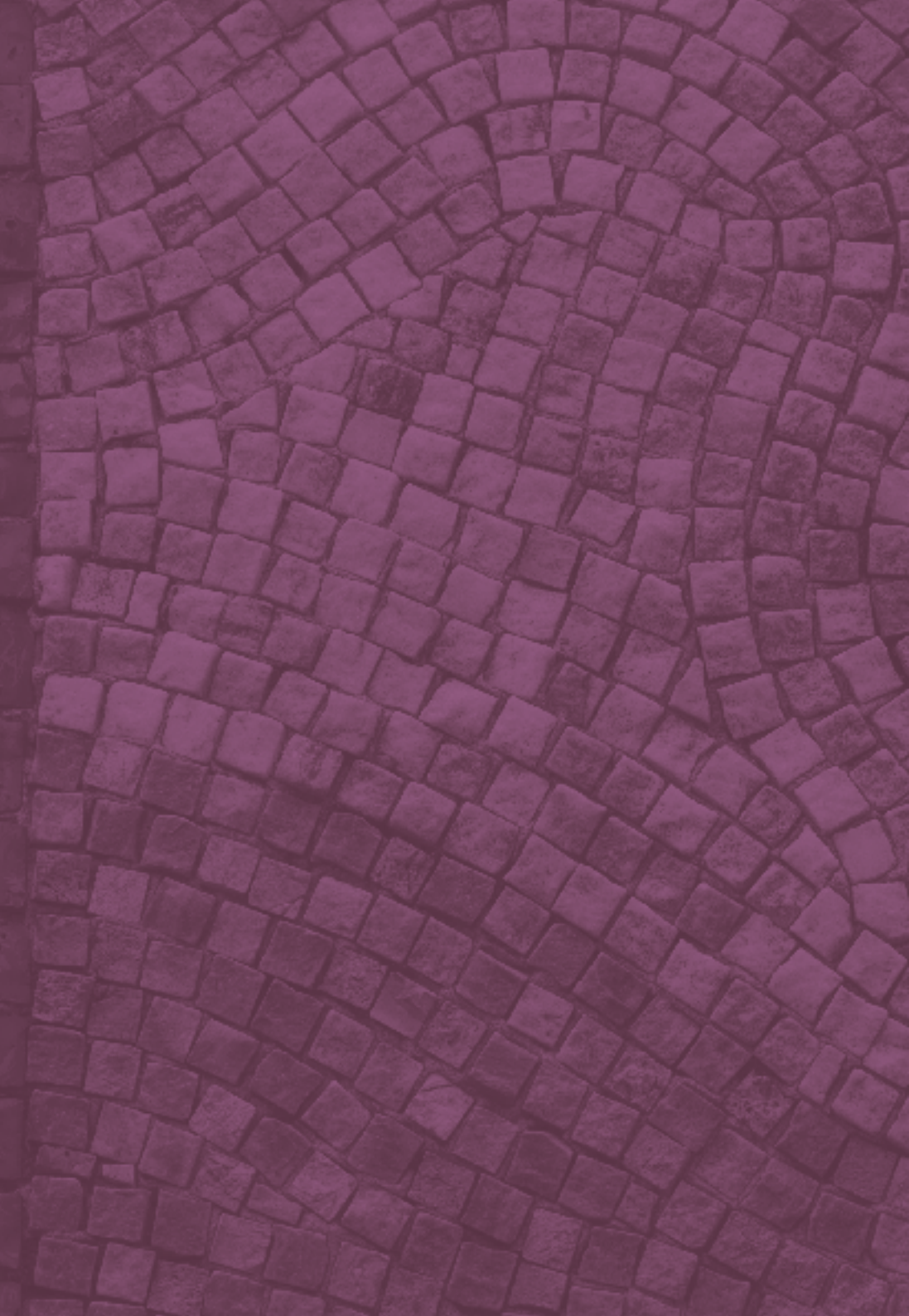
Η Ιερά Μητρόπολη της Κορυτσάς, έχοντας επίγνωση της ιστορικής ευθύνης της για την προστασία και τη διατήρηση των εκκλησιαστικών μνημείων και των τόπων προσκυνήματος της περιοχής της, αποτέλεσε ενεργό μέλος του έργου «Προσκυνηματικές διαδρομές και προσκυνήματα στην Ελλάδα και την Αλβανία» - PROSFORA, αναπτύσσοντας ποιοτικές συνεργασίες με τους συμμετέχοντες εταίρους: το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Επικεφαλής), την Περιφέρεια Ηπείρου, την Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων, την Ιερά Μητρόπολη Αργυροκάστρου και τον Δήμο Αργυροκάστρου. Καρπός αυτής της συνεργασίας είναι και η ανά χείρας έκδοση. Θερμές ευχαριστίες και συγχαρητήρια προς τους συνεργαζόμενους φορείς για την άρτια και εποικοδομητική συνεργασία που

είχαμε, κατά την υλοποίηση του έργου, και σε όλους όσοι συνέβαλαν στην πραγματοποίηση αυτής της ξεχωριστής έκδοσης.

Η υλοποίηση του έργου, με τη δημιουργία εναλλακτικών διαδρομών προσκυνήματος στην περιοχή μας, πιστεύουμε ότι, αφενός, θα έχει θετικό αντίκτυπο στην προστασία, προώθηση και ανάπτυξη της πνευματικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, και, αφετέρου, θα συμβάλει στην οικονομική ευημερία των τοπικών κοινοτήτων. Ταυτόχρονα, το γεωγραφικό εύρος εφαρμογής του έργου, στις διασυνοριακές περιοχές των γειτονικών μας χωρών, θα αρδεύσει τις βαθιές ρίζες της πίστης και της λατρείας που υπάρχουν τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Αλβανία. Επιπροσθέτως, θα ενδυναμώσει τις αντιλήψεις και τις πνευματικές και θρησκευτικές σχέσεις, που έχουν αναπτυχθεί ανάμεσα στις δύο χώρες, κατά τη διάρκεια των αιώνων, και διατηρούνται μέχρι σήμερα.

Ο Μητροπολίτης Κορυτσάς
+ Joani







Μνημεία περιοχής Ιωαννίνων



Μονή Αγίου Νικολάου Φιλανθρωπηνών, Νησί Ιωαννίνων

Η Ι. Μ. Αγίου Νικολάου των Φιλανθρωπηνών ή Σπανού, μνημείο «σταθμός» χάρη στο επιβλητικό τοιχογραφικό της σύνολο, βρίσκεται σε ύψωμα, κοντά στη νοτιοδυτική άκρη του οικισμού του Νησιού των Ιωαννίνων. Αποτελεί ίδρυμα του πειρωτικού κλάδου της βυζαντινής κωνσταντινουπολίτικης οικογένειας των Φιλανθρωπηνών, που εγκαταστάθηκαν στα Ιωάννινα μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, το έτος 1204. Το 1291/2, ο Μιχαήλ Φιλανθρωπηνός ίδρυσε ή ανακαίνισε ριζικά τη μονή, η οποία ήταν ήδη συγκροτημένη στο Νησί κατά τον 13ο-14ο αι. Ιδιαίτερη ακμή γνώρισε τον 16ο αι., όταν, με πρωτοβουλία των ηγουμένων Νεοφύτου και κυρίως του Ιωάσαφ Φιλανθρωπηνών, ανακαινίζεται, επεκτείνεται και τοιχογραφείται το καθολικό της. Στους επόμενους αιώνες, η μονή συνέχισε να έχει ιδιαίτερη πνευματική ακτινοβολία στην περιοχή και σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της άμεση σχέση με την πόλη των Ιωαννίνων, δεχόμενη κατά καιρούς πλούσιες δωρεές από απόδημους Γιαννιώτες, όπως τους Ζώτο και Απόστολο Τσιγαρά, εμπόρους εγκατεστημένους στη Βενετία, ενώ αργότερα συνδέθηκε και με την οικογένεια Σπανού, γι' αυτό και συχνά αναφέρεται και ως μονή Αγίου Νικολάου «του Σπανού».





Ελάχιστα λείψανα από τη βυζαντινή φάση του συγκροτήματος είναι σήμερα ορατά. Αρχικά, το καθολικό, το πιο παλιό οικοδόμημα του συγκροτήματος, ήταν ένας μονόχωρος ξυλόστεγος ναός, με ημικυκλική αψίδα στα ανατολικά. Αποτελείται από τον κυρίως ναό με το ιερό και τον νάρθηκα, που περιβάλλονται από τρεις άνισους σε έκταση εξωνάρθηκες. Η σημερινή μορφή του είναι αποτέλεσμα των εκτεταμένων παρεμβάσεων, που έγιναν με πρωτοβουλία του Ιωάσαφ Φιλανθρωπηνού σε δύο διαδοχικές φάσεις, στα 1542, με την αντικατάσταση της ξύλινης στέγης με επιμήκη ημικυλινδρική καμάρα και στα 1560, όταν το αρχικό κελυφός του περιβάλλεται από τις τρεις πλευρές, βόρεια, νότια και δυτικά, από θολωτούς εξωνάρθηκες.







Το καθολικό δέχτηκε εσωτερικά εκτεταμένη τοιχογράφηση με λαμπρό ζωγραφικό διάκοσμο από εκατοντάδες παραστάσεις και μορφές αγίων και εκτελέστηκε σε τρεις διαφορετικές περιόδους. Στην πρώτη περίοδο, πριν ακόμα μετασκευαστεί, γύρω στα 1531/2, ανήκουν οι τοιχογραφίες που κοσμούν το κατώτερο τμήμα των τοίχων του κυρίως ναού. Κατά τη δεύτερη περίοδο, στα 1542, τοιχογραφήθηκε ο νέος θόλος του ναού και ο νάρθηκας (λιτή), με επιρροή από τον σπουδαίο Θηβαίο ζωγράφο Φράγκο Κατελάνο ή ακόμα και την παρουσία του. Τέλος, κατά την τρίτη περίοδο, στα 1560, τοιχογραφούνται οι τρεις εξωνάρθηκες του καθολικού από τους, επίσης, Θηβαίους ζωγράφους και αδερφούς, Γεώργιο και Φράγκο Κονταρή. Το σύνολο των αναφερόμενων τοιχογραφιών αποτελεί ένα από τα κορυφαία έργα της αποκαλούμενης «Σχολής της Βορειοδυτικής Ελλάδας» και σημείο αναφοράς για τη μελέτη του εν λόγω ζωγραφικού κινήματος, αλλά και πρότυπο εικονογραφικό ευρετήριο για πολλούς μεταγενέστερους ζωγράφους.

Το σύνολο των τοιχογραφιών της Μονής αποτελεί ένα από τα κορυφαία έργα της αποκαλούμενης «Σχολής της Βορειοδυτικής Ελλάδας»

Το εικονογραφικό σύστημα της εκκλησίας περιλαμβάνει κατά μέρη, οργανωμένα σε κύκλους, την ιστορία του Χριστού και της Παναγίας, τα μαρτύρια των αγίων, τον βίο του αγίου Νικολάου και άλλες παραστάσεις κατά το μνηολόγιο, ιστορίες της Παλαιάς Διαθήκης, θεοφάνειες και οράματα, ευχαριστιακές και συμβολικές παραστάσεις, τη Μέλλουσα Κρίση, τους αγίους της Εκκλησίας με ιεραρχική κατάταξη και τους σοφούς των Ελλήνων.

Οι τοιχογραφίες της μονής των Φιλανθρωπινών με τον άφθαστο εικονογραφικό πλούτο και με την πρωτοτυπία στη δομή τους, είναι, ίσως, η πιο φιλόδοξη ζωγραφική διακόσμηση ναού, που μάς άφησε η τέχνη της ακμής του 16ου αι., αποτελώντας σπάνιο και στο είδος του αξεπέραστο μνημείο θησαυρισμένης γνώσης της εποχής.





ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Η Μονή των Φιλανθρωπητών και η πρώτη φάση της μεταβυζαντινής ζωγραφικής*, Αθήνα 1995.

Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., «Οι τοικογραφίες της Μονής του Αγίου Νικολάου των Φιλανθρωπητών, κορυφαίο μνημείο της Ηπείρου», *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων Πρακτικά Συμποσίου*, επιμ. Μ. Γαρίδης-Α. Παλιούρας, Ιωάννινα 1999, σσ. 17-36.

Καμαρούλιας Δ., *Τα μοναστήρια της Ηπείρου*, τ. Α', Αθήνα 1996.

Καραμπερίδη Α., «Η Μονή του Αγίου Νικολάου των Φιλανθρωπητών», *Τα Βυζαντινά μνημεία της Ηπείρου*, Υπουργείο Πολιτισμού, 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ιωάννινα 2008, σσ. 153-160.

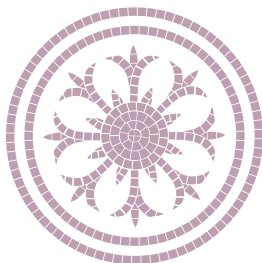
Καραμπερίδη Α., «Η Μονή Αγίου Νικολάου των Φιλανθρωπητών ή Σπανού», *Μνημεία των Ιωαννίνων, Πόλη, Νησί, Λεκανοπέδιο*, ΥΠΠΟ – 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ιωάννινα 2012, σσ. 130-138.

Παναγιωτουνάκου-Πατσουμά Α., «Τα μοναστήρια του Νησιού της λίμνης των Ιωαννίνων ως αρχιτεκτονικές συνθέσεις», *Μοναστήρια Νήσου Ιωαννίνων - Πρακτικά Συμποσίου*, επιμ. Μ. Γαρίδης-Α. Παλιούρας, Ιωάννινα 1999, σσ. 269-272.

Τριανταφυλλόπουλος Δ., «Βυζαντινά, μεσαιωνικά και νεότερα μνημεία Ηπείρου», *ΑΔ 29 (1973-1974) Β2 Χρονικά*, σσ. 606-608.

Τριανταφυλλόπουλος Δ., «Μεταβυζαντινή τέχνη (1430-1913)», *Ήπειρος, 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα 1997, σσ. 318-332.

Χατζηδάκης, Μ., *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, τόμ. 1, Αθήνα 1987.





Ι. Ν. Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, Κληματιά

Ο Ι. Ν. Μεταμόρφωσης του Σωτήρα βρίσκεται βορειοδυτικά σε μικρή απόσταση από τον οικισμό της Κληματίας και περιβάλλεται από χαμηλό περιβολότοιχο. Η λιτότητα του μνημείου εξωτερικά έρχεται σε αντίθεση με τη ζωγραφική διακόσμηση στο εσωτερικό του, η οποία το κατατάσσει σε ένα από τα αξιολογότερα μεταβυζαντινά ζωγραφικά σύνολα της Ηπείρου. Η κτητορική επιγραφή αναφέρει ότι ο ναός κτίστηκε εκ βάθρων και ανιστορήθηκε το 1568, όμως, από στοιχεία απογραφής του οικισμού, γίνεται γνωστό ότι υπήρχε ήδη το 1564. Το έτος 1568 αναφέρεται στην τοιχογράφηση του από το Θηβαίο ζωγράφο Φράγκο Κονταρή και ενδεχομένως και σε ανακαίνιση του κτίσματος, ενώ την πρωτοβουλία ανέγερσης είχε ο ηγούμενος Μητροφάνης.





Ο ναός είναι μικρών διαστάσεων, μονόχωρος, καμαροσκέπαστος, με ημικυκλική αφίδα και μεταγενέστερο ακόσμητο νάρθηκα στα δυτικά, άγνωστο, όμως, πότε προστέθηκε. Σήμερα, η είσοδος στον ναό γίνεται από τη δυτική πλευρά του νάρθηκα, αλλά και από τον δυτικό τοίχο του κυρίως ναού. Βορειοδυτικά του ναού βρίσκεται το νεότερο κωδωνοστάσιο, ενώ νοτιοδυτικά σώζονται ερείπια κτισμάτων, κάτω από τα οποία ξεχωρίζει ένας μεγάλος υπόγειος θολωτός χώρος άγνωστης χρήσης, κατά την παράδοση, όμως, χρησιμοποιήθηκε ως Κρυφό Σχολειό.

Ο ναός είναι κατάγραφος στον κυρίως ναό και το ιερό με καλοδιατηρημένες τοικογραφίες, όπου ιστορούνται θέματα από τον ευχαριστιακό, χριστολογικό και θεομνηστικό κύκλο. Στο ιερό ξεχωρίζει η Ανάληψη και η Θεία Λειτουργία, ενώ στον κυρίως ναό, στο κέντρο της καμάρας, ο Παντοκράτορας, γύρω από τον οποίον οργανώνεται το εικονογραφικό πρόγραμμα, στον δυτικό τοίχο η πολυπρόσωπη παράσταση της Σταύρωσης και στον βόρειο τοίχο το εξαιρετικά σπάνιο και ενδιαφέρον θέμα του Άρατε Πύλας, προσφιλές στο εργαστήριο των Κονταρήδων. Το εικονογραφικό πρόγραμμα και η απόδοση των θεμάτων του ναού φανερώνουν συγγένεια και πολύπλευρες σχέσεις με αυτά των ναών του Αγίου Δημητρίου Κληματίας και της Μονής Ελεούσας στο Νησί, ακολουθώντας στην οργάνωση τις γενικές αρχές του καλλιτεχνικού ρεύματος της Σχολής ΒΔ Ελλάδας, με σημείο αναφοράς τη Μονή του Αγίου Νικολάου Φιλανθρωπηνών. Επίσης, παρατηρούνται και επιδράσεις σε επιμέρους εικονογραφικές λεπτομέρειες από τη δυτική ζωγραφική, τη σύγχρονη και προγενέστερη ζωγραφική της Ιταλίας και της Κεντρικής Ευρώπης και της πρώιμης Αναγέννησης.



Οι τοιχογραφίες χαρακτηρίζονται από έντονη αφηγηματική διάθεση, παραστατική απόδοση των γεγονότων, από δραματικότητα και ένταση στις σκηνές και απόδοση των ανθρωπινων μορφών κατά κανόνα με αρμονικές αναλογίες. Το σημερινό ξύλινο τέμπλο και οι εικόνες που το κοσμούν είναι νεότερης εποχής. Το αρχικό τέμπλο δεν σώζεται, διατηρούνται, όμως, σε καλή κατάσταση οι τρεις δεσποτικές εικόνες του Χριστού Παντοκράτορα, της Παναγίας Οδηγήτριας και της Μεταμόρφωσης, η τεχνοτροπία των οποίων δείχνει πως οι δύο πρώτες φιλοτεκνήθηκαν από τον ίδιο ζωγράφο, ενώ άλλος ζωγράφος φιλοτέκνησε την τρίτη. Διατηρούνται, επίσης, τα βημόθυρα με την παράσταση του Ευαγγελισμού, καθώς και η ζώνη των αποστολικών, που αποτελείται από την κεντρική εικόνα της Δέησης και τα δύο ενιαία τμήματα με τις ολόσωμες μορφές των Αποστόλων, έργα τα οποία θα πρέπει όλα να αποδοθούν σε τοπικό εργαστήριο ζωγράφων στο β' μισό του 16ου αι.



Ο ναός είναι κατάγραφος στον κυρίως ναό και το ιερό με καλοδιατηρημένες τοιχογραφίες, όπου ιστορούνται θέματα από τον ευχαριστιακό, χριστολογικό και θεομητορικό κύκλο.



ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αχειμάστου-Ποταμιάνου Μ., *Η Μονή των Φιλανθρωπηγών και η πρώτη φάση της μεταβυζαντινής ζωγραφικής*, Αθήνα 1995.

Ευαγγελίδης Δ., «Ο ζωγράφος Φράγκος Κατελάνος εν Ηπείρω», *ΔΧΑΕ* 1 (1959), Περίοδος Δ΄. Στη μνήμη του Νίκου Βέη (1883 – 1958), Αθήνα 1960, σσ. 40-54.

Καμαρούλιας Δ., *Τα μοναστήρια της Ηπείρου*, τ. Α΄, Αθήνα 1996.

Μανόπουλος Γρ., «Η Βελτσίστα στα 1564 και οι ναοί της», *ΗΧ* 39 (2005), Ιωάννινα 2005, σσ. 455-468.

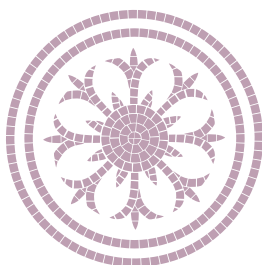
Μεταβυζαντινά Μνημεία Κληματιάς, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού-8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, «Ο ναός της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος», επιμ. Β. Παπαδοπούλου, Ιωάννινα 2014, σσ. 85-127.

Μπέττης Σ., «Ο ζωγράφος Φράγκος εκ τόπου Θήβας. Οι εκκλησίες του χωριού Κληματιά (Βελτσίστα)», *ΗΕ* 7 (1958), Ιωάννινα 1958, σσ. 820-827.

Τριανταφυλλόπουλος Δ., «Μεταβυζαντινή τέχνη (1430-1913)», *Ήπειρος*, 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού, Αθήνα 1997, σσ. 318-336.

Χατζηδάκης Μ., «Ο ζωγράφος Φράγγος Κονταρής», *ΔΧΑΕ* 5 (1969), Περίοδος Δ΄. Στη μνήμη του Δημητρίου Ευαγγελίδη (1888-1959), σσ. 299-302.

Χατζηνικολάου, Α., «Βυζαντινά και μεσαιωνικά μνημεία Ηπείρου», *ΑΔ* 21 (1966), Β2΄ Χρονικά, Αθήνα 1968, σ. 296.







Ι. Μ. Γενεσίου της Θεοτόκου Τσούκας, Ελληνικό



Η Ιερά Μονή Τσούκας, αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου, είναι χτισμένη σε υψόμετρο 760 μ. στον ομώνυμο λόφο, κοντά στην κοινότητα Ελληνικό του Δήμου Βόρειων Τζουμέρκων. Η ονομασία της οφείλεται στην κορυφή του ομώνυμου δασωμένου λόφου, στα βλάχικα «Τσιούκα Ανάλτα», που σημαίνει «υψηλή κορυφή». Ο λόφος, ενώ είναι εύκολα προσπελάσιμος από το Ελληνικό, από την ανατολική του πλευρά είναι τελείως κάθετος και αποτελεί τη δεξιά απότομη όχθη των στενών του Αράχθου, με αποτέλεσμα η μονή, στο χείλος ακριβώς του γκρεμού, να δεσπόζει στην περιοχή και να είναι ορατή από παντού, εξασφαλίζοντας μια υπέροχη θέα προς τα στενά του Αράχθου και τα απέναντι χωριά του Περιστερίου και των Τζουμέρκων.





Σύμφωνα με την παράδοση, στον λόφο Τσούκα βρέθηκε μία εικόνα της Παναγίας, για την οποία οι κάτοικοι του Ελληνικού έκτισαν ένα εξωκκλήσι στο λόφο της αγίας Μαρίας, πάνω από το χωριό. Όμως, η εικόνα της Παναγίας κάθε βράδυ έφευγε για τον λόφο της Τσούκας, υποδεικνύοντας έτσι την περιοχή, στην οποία ήθελε να χτίσουν την εκκλησία της. Και πάλι κατά παράδοση, η μονή ιδρύθηκε το 1190 από τον αυτοκράτορα Ισαάκιο Β΄ Άγγελο (1185-1195) και γνώρισε μεγάλη ακμή την εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Καταστράφηκε το 1736 και ανακαινίσθηκε το 1779, ενώ έγινε κέντρο θρησκευτικό και εθνικό, αφού τόσο στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821, αλλά και σε όλους τους εθνικούς αγώνες, υπήρξε καταφύγιο των επαναστατημένων Ελλήνων. Η μονή απέκτησε μεγάλη περιουσία και συντηρούσε το σχολείο του χωριού του Ελληνικού. Είχε, επίσης, μεγάλη φήμη, χάρη και στο νερό της, που θεωρούνταν ιαματικό και ήταν περιζήτητο σε ολόκληρη την Ήπειρο. Το πανηγύρι της στις 8 Σεπτεμβρίου ήταν ξακουστό και συγκέντρωνε πολύ κόσμο, αλλά και αρρώστους, που ήθελαν να γιατρευτούν. Ωστόσο, μετά τις αρχές του 19ου αι., η κακοδιαχείρισή της οδήγησε και στην παρακμή της. Παρέμεινε εγκαταλελειμμένη για πολλά χρόνια, αλλά αποκαταστάθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν αναστηλώθηκαν τα κελιά και οι βοηθητικοί χώροι της.





Το μοναστήρι έχει φρουριακό χαρακτήρα και περιβάλλεται από ψηλό τείχος, η είσοδος του οποίου κοσμεύεται με λιθανάγλυφα. Εκτός από το καθολικό περιλαμβάνει και μια σειρά από άλλα κτίσματα, όπως κελιά, στέρνα και κωδωνοστάσιο. Τα διώροφα κελιά βρίσκονται στη νοτιοδυτική και βόρεια πλευρά και αποτελούν στο μεγαλύτερο μέρος τους κτίσματα του 18ου και 19ου αι. Η στέρνα με το στέγαστρό της βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του καθολικού και το λιθόκτιστο κωδωνοστάσιο χρονολογείται το 1866, σύμφωνα με την αναγραφόμενη σε αυτό επιγραφή. Στη νότια πλευρά του μοναστηριού, κοντά στην ανατολική είσοδο, υπάρχει το παρεκκλήσι της Παναγίας, το οποίο υπέστη σημαντικές καταστροφές από πυρκαγιά.





Το μοναστήρι
έχει φρουριακό
χαρακτήρα και
περιβάλλεται
από ψηλό τείχος,
η είσοδος του
οποίου κοσμεύεται
με λιθανάγλυφα.

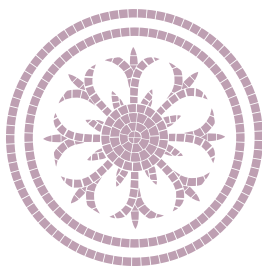
Το καθολικό, κτισμένο από λευκούς πελεκητούς λίθους, βρίσκεται στο κέντρο του συγκροτήματος και χρονολογείται πιθανότατα στα τέλη του 17ου αι. Ο ναός είναι μονόχωρος, σταυροειδής εγγεγραμμένος και στην είσοδό του σχηματίζεται προστώ με δύο κίονες. Στο εσωτερικό του είναι κατάγραφος και επιγραφή στο υπέρθυρο, η οποία σήμερα δεν διακρίνεται, αναφέρει ότι αγιογραφήθηκε με δαπάνη του κτήτορα Αλεξίου Παπαϊωάννου και ότι χρυσώθηκε το αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο του με τον έξεργο φυτικό διάκοσμο με δαπάνη της μονής, όταν ήταν ηγούμενος ο Γαβριήλ, από τον Καπεσοβίτη ζωγράφο Αθανάσιο, γιο του, επίσης, γνωστού Καπεσοβίτη ζωγράφου Ιωάννη, στις 3 Οκτωβρίου του 1779.

Η μονή σήμερα είναι ανδρική και γιορτάζει στις 8 Σεπτεμβρίου με λαμπρό πανηγύρι, στο οποίο συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός προσκυντών.



ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Καμαρούλιας Δ., *Τα μοναστήρια της Ηπείρου*, τόμ. Α΄, Αθήνα 1996.





I. N. Αγίου Γεωργίου, Νεγάδες



Ο Ι.Ν. του Αγίου Γεωργίου βρίσκεται στην κεντρική πλατεία των Νεγάδων και αποτελεί ένα από τα τελευταία και σημαντικότερα εντοίχια σύνολα της Ηπείρου κατά τον 18ο αι. Οι Νεγάδες, χωριό του κεντρικού Ζαγορίου, άκμασαν κατά τον 18ο αι., χάρη στον πλούτο από τη μετανάστευση πολλών κατοίκων στα Βαλκάνια και την ενασχόλησή τους με το εμπόριο.

Ο ναός είναι μεγάλων διαστάσεων τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική, με νάρθηκα, με υπερώο πάνω από τον νάρθηκα, χώρος που προοριζόταν για γυναικωνίτης, και περίστωο, αρχικά στη βορινή και νότια πλευρά, ενώ στα μέσα του 20ου αι. προστέθηκε το δυτικό τμήμα του. Είναι τρισυπόστατος ναός, με το βόρειο και νότιο κλίτος αφιερωμένα στην αγία Τριάδα και στον άγιο Δημήτριο, αντίστοιχα, ενώ αντικατέστησε τον παλαιότερο ομώνυμο ενοριακό ναό, που, πιθανόν, ιδρύθηκε στις αρχές του 18ου αι. Σε μικρή απόσταση από τον ναό, στα βορειοανατολικά, βρίσκεται το επιβλητικό εξαγωνικής κάτοψης καμπαναριό, με τοξωτά ανοίγματα στο ανώτερο τμήμα του. Ο ναός άρχισε να κτίζεται στις 2 Μαΐου του 1792, ενώ η τοιχογράφηση ολοκληρώθηκε στις 10 Οκτωβρίου του 1795, με κήτορα και χορηγό τον έμπορο Ματθαίο Γκίνου.



Οι τοικογραφίες είναι έργο των Καπεσοβιτών ζωγράφων Ιωάννη και του γιου του Αναστασίου αναγνώστη, οι οποίοι προέρχονται από οικογένεια με ζωγραφική παράδοση. Ο Ιωάννης είναι ο σημαντικότερος Καπεσοβίτης ζωγράφος και στο εν λόγω μνημείο αποτυπώνεται το απόγειο της τέχνης του στην ώριμη φάση του, ενώ ο Αναστάσιος, εννέα χρόνια ήδη στο συνεργείο του πατέρα του, είναι ένας ικανός ζωγράφος. Στον μεγάλων διαστάσεων ναό του Αγίου Γεωργίου δόθηκε η δυνατότητα στους ζωγράφους να αναπτύξουν ένα ιδιαίτερα πλούσιο θεματολόγιο.



Άξιες μνείας
είναι οι παραστάσεις
των εικοσιτεσσάρων
Οίκων του Ακάθιστου
Ύμνου σε ισάριθμα
διάχωρα, ο κύκλος
των επτά Οικουμενικών
Συνόδων, αλλά
και οι δύο σοφοί
της αρχαιότητας,
Πλούταρχος και
Αριστοτέλης.

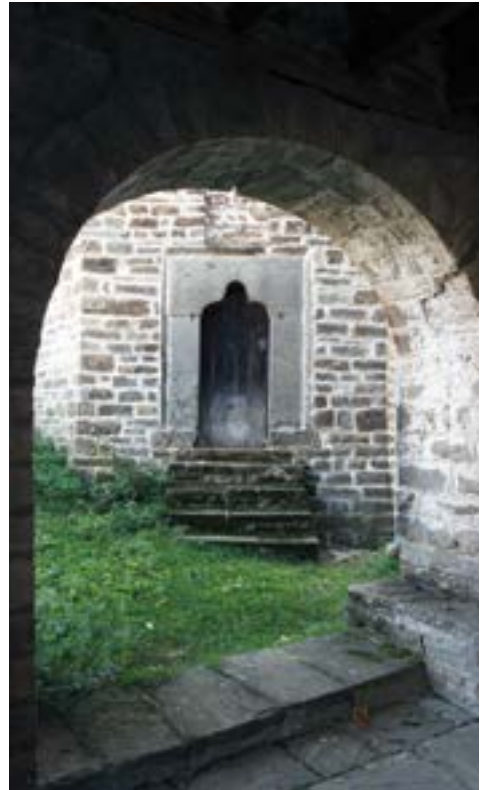


Ο ναός είναι κατάγραφος με παραστάσεις διατεταγμένες σε ζώνες, που ορίζονται από κόκκινες ταινίες. Ιστορούνται θέματα από το χριστολογικό και το θεομνηστικό κύκλο, ευχαριστιακά θέματα και παραστάσεις λειτουργικού χαρακτήρα, ενώ στο κατώτερο τμήμα των τοίχων ολόσωμοι άγιοι. Άξιες μνείας είναι οι παραστάσεις των εικοσιτεσσάρων Οίκων του Ακάθιστου Ύμνου σε ισάριθμα διάχωρα, ο κύκλος των επτά Οικουμενικών Συνόδων, αλλά και οι δύο σοφοί της αρχαιότητας, Πλούταρχος και Αριστοτέλης, με περιβολή δυτικών λογίων. Το κυρίαρχο χρώμα είναι το κόκκινο, εναλλασσόμενο με το σκούρο πράσινο, το κίτρινο, το μπλε και το γκριζόλευκο. Η χρήση των χρωμάτων τονίζει σε ορισμένες περιπτώσεις τη συμμετρία της σύνθεσης.





Οι δύο ζωγράφοι, Ιωάννης και Αναστάσιος, είναι εξαιρετικά εκλεκτικοί ως προς τις εικονογραφικές τους επιλογές και τα πρότυπά τους εντοπίζονται, κυρίως, στα έργα των Λινοτοπιτών ζωγράφων του 17ου αι., στο πλούσιο θεματολόγιο των μεγάλων μνημείων του 16ου αι. στη βορειοδυτική Ελλάδα, όπως της Μονής Φιλανθρωπηνών και του ναού της Μεταμόρφωσης Κληματιάς, ενώ αφομοιώνουν οργανικά στοιχεία της δυτικής τέχνης εμπλουτισμένα με κοσμικά στοιχεία, συνήθως εικονογραφικές λεπτομέρειες, σύμφωνες με τις τάσεις του δυτικού μαρρόκ, μια καινούρια αισθητική, φορείς της οποίας γίνονται οι έμποροι, που τη μεταφέρουν στα οικονομικά κέντρα της οθωμανικής και ευρωπαϊκής κοινωνίας του 18ου αι. Ο δύο ζωγράφοι στηρίζονται στις σταθερές αξίες της παράδοσης, συγχρόνως, όμως, αντιλαμβάνονται τον παλμό της εποχής τους, ενώ η εκλεκτική επιλογή των προτύπων τους αντανάκλα τις πνευματικές, θεολογικές και κοινωνικές αναζητήσεις της εποχής και τις σχέσεις των κτητόρων με τον δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό.



ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

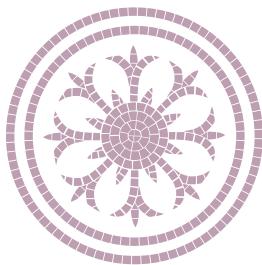
Κοντοπανάγου Α., *Ο Ναός του Αγίου Γεωργίου Νεγάδων στην Ήπειρο (1795) και το έργο των Καπεσοβιτών ζωγράφων Ιωάννου και Αναστασίου Αναγνώστη*, Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 2010.

Κωνσταντίνος Δ., *Προσέγγιση στο έργο των ζωγράφων από το Καπέσοβο της Ηπείρου. Συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ζωγραφικής στην Ήπειρο τον 18ο αι. και το α΄ μισό του 19ου αι.*, τόμ. Α, Κείμενο, Αθήνα 1997.

Μανόπουλος Γρ., «Επανεξέταση των επιγραφών των καπεσοβιτών ζωγράφων», *HX* 37 (2003), Ιωάννινα 2003, σσ. 299-316.

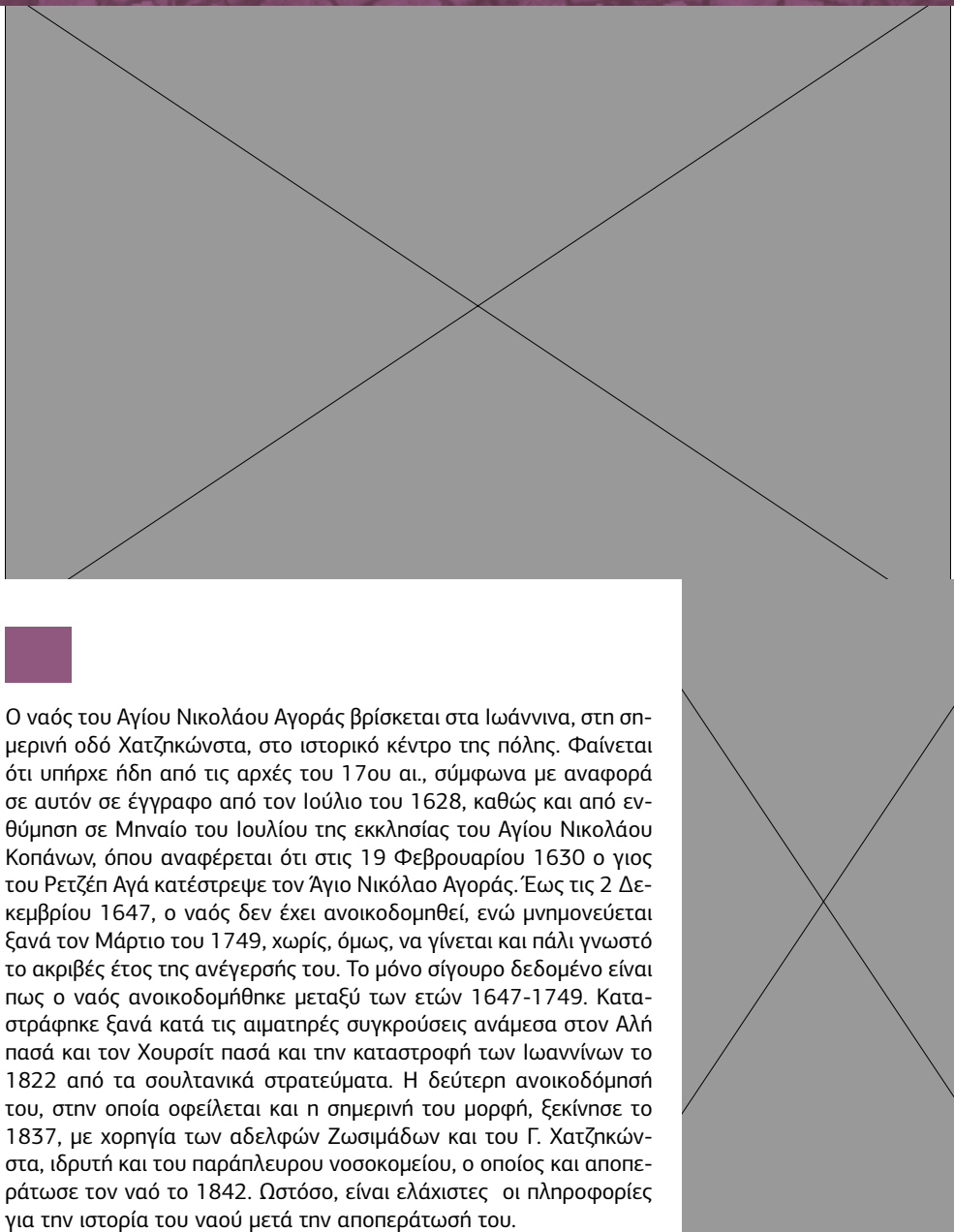
Παπαγεωργίου Γ., *Οικονομικοί και Κοινωνικοί Μηχανισμοί στον ορεινό χώρο. Ζαγόρι (μέσα 18ου αι.-αρχές 20ου αι.)*, Ιωάννινα 1995.

Χατζηδάκης Μ., *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, τόμ. 1, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1987.





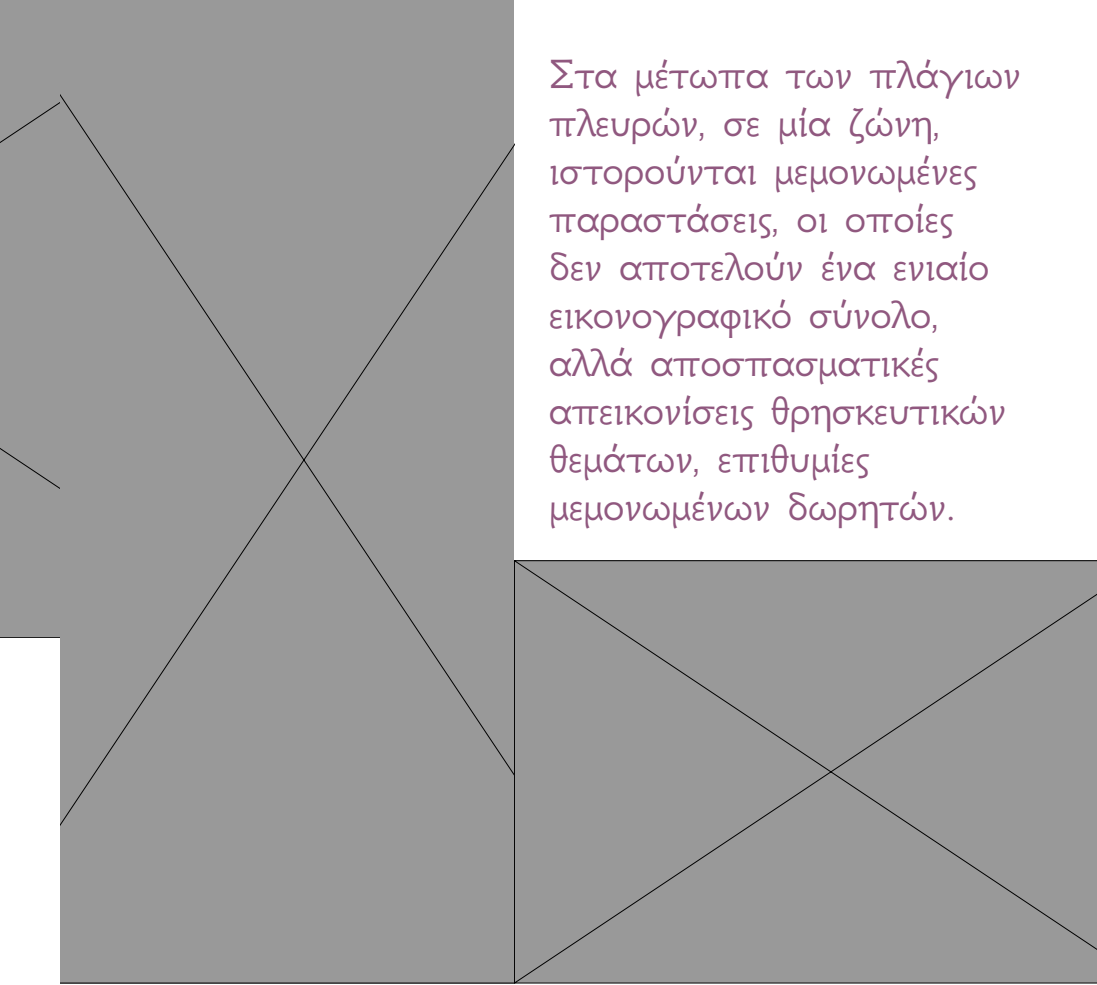
Ι. Ν. Αγίου Νικολάου Αγοράς, Ιωάννινα



Ο ναός του Αγίου Νικολάου Αγοράς βρίσκεται στα Ιωάννινα, στη σημερινή οδό Χατζηκώνστα, στο ιστορικό κέντρο της πόλης. Φαίνεται ότι υπήρχε ήδη από τις αρχές του 17ου αι., σύμφωνα με αναφορά σε αυτόν σε έγγραφο από τον Ιούλιο του 1628, καθώς και από ενθύμηση σε Μνηαίο του Ιουλίου της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου Κοπάνων, όπου αναφέρεται ότι στις 19 Φεβρουαρίου 1630 ο γιος του Ρετζέπ Αγά κατέστρεψε τον Άγιο Νικόλαο Αγοράς. Έως τις 2 Δεκεμβρίου 1647, ο ναός δεν έχει ανοικοδομηθεί, ενώ μνημονεύεται ξανά τον Μάρτιο του 1749, χωρίς, όμως, να γίνεται και πάλι γνωστό το ακριβές έτος της ανέγερσής του. Το μόνο σίγουρο δεδομένο είναι πως ο ναός ανοικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1647-1749. Καταστράφηκε ξανά κατά τις αιματηρές συγκρούσεις ανάμεσα στον Αλή πασά και τον Χουρσίτ πασά και την καταστροφή των Ιωαννίνων το 1822 από τα σουλτανικά στρατεύματα. Η δεύτερη ανοικοδόμησή του, στην οποία οφείλεται και η σημερινή του μορφή, ξεκίνησε το 1837, με χορηγία των αδελφών Ζωσιμάδων και του Γ. Χατζηκώνστα, ιδρυτή και του παράπλευρου νοσοκομείου, ο οποίος και αποπεράτωσε τον ναό το 1842. Ωστόσο, είναι ελάχιστες οι πληροφορίες για την ιστορία του ναού μετά την αποπεράτωσή του.



Ο Άγιος Νικόλαος Αγοράς είναι μία μεγάλη τρίκλιτη και ξυλόστεγη βασιλική με επτάπλευρη αψίδα στ' ανατολικά. Δύο κιονοστοιχίες, με πέντε κτιστούς κίονες η καθεμιά, χωρίζουν τα κλίτη και στηρίζουν την υπερυψωμένη στέγη. Περιβάλλεται στα δυτικά και βόρεια από πιόσχημο χαγιάτι, στηριζόμενο σε τετράγωνους πεσσούς, το οποίο διαθέτει και δεύτερο όροφο σε όλη του την έκταση, ανοικτός προς το εσωτερικό του ναού και αποτελεί τα υπερώα του, που έχουν ξεχωριστή πρόσβαση από χτιστές εξωτερικές κλίμακες στα βόρεια και νότια. Στο πέρας του βόρειου υπερώου έχει διαμορφωθεί το παρεκκλήσιο του Αγίου Ελευθερίου. Πάνω από την είσοδο του περιβόλου, που ανοίγεται στα νότια, υψώνεται το διώροφο κωδωνοστάσιο.



Στα μέτωπα των πλάγιων πλευρών, σε μία ζώνη, ιστορούνται μεμονωμένες παραστάσεις, οι οποίες δεν αποτελούν ένα ενιαίο εικονογραφικό σύνολο, αλλά αποσπασματικές απεικονίσεις θρησκευτικών θεμάτων, επιθυμίες μεμονωμένων δωρητών.



Εσωτερικά ο ναός φέρει περιορισμένη τοιχογράφηση, όπως και οι άλλοι περίπου σύγχρονοι ναοί της πόλης. Για την εικονογράφηση επιλέγονται τα σημαντικότερα τμήματα του ναού από άποψη θεολογικού μηνύματος, όπως είναι οι κόγχες του Ιερού και το κεντρικό φουρνικό (θόλος) στο μέσο του ταβανιού, με τον Παντοκράτορα στη θέση του τρούλου, περιστοιχισμένο από αγγέλους και προφήτες. Στα τμήματα των τοίχων ανάμεσα από τα παράθυρα έχουν ιστορηθεί ολόσωμοι άγιοι. Στα μέτωπα των πλάγιων πλευρών, σε μία ζώνη, ιστορούνται μεμονωμένες παραστάσεις, οι οποίες δεν αποτελούν ένα ενιαίο εικονογραφικό σύνολο, αλλά αποσπασματικές απεικονίσεις θρησκευτικών θεμάτων, επιθυμίες μεμονωμένων δωρητών. Η όλη εικονογραφική αντιμετώπιση του ναού αποτυπώνει την αργή, αλλά σταδιακή επίδραση τη δυτικής τέχνης, με έντονα στοιχεία μπαρόκ, αλλά και των Ναζαρηνών ζωγράφων στη διαμόρφωση της θρησκευτικής ζωγραφικής σε ένα αστικό κέντρο, όπως ήταν τα Ιωάννινα, κατά την περίοδο αυτή.



Στον ναό φυλάσσονται εικόνες και αντικείμενα ρώσικης προέλευσης, πολλά από τα οποία είναι δωρεά του Χατζηκώνστα, όπως οι δεσποτικές εικόνες, επηρεασμένες έντονα από το ύφος των Ναζαρηνών ζωγράφων, τις οποίες δώρισε στον ναό το 1841. Η μεταφορά στον ναό φορητών έργων ρωσικών εργαστηρίων της εποχής συνδέεται στενά με την προσωπικότητα των χορηγών του, οι οποίοι υπήρξαν δραστήρια μέλη της ελληνικής ρωσικής κοινότητας του 19ου αι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Γονατίδης Ι., «Τα ληξιαρχικά βιβλία ναού Αγίου Νικολάου Αγοράς Ιωαννίνων», *ΗΧ* 38 (2004), Ιωάννινα 2004, σσ. 369-397.

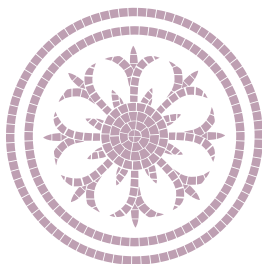
Δημητρακοπούλου Π., «Ο ναός του Αγίου Νικολάου Αγοράς», *Μνημεία των Ιωαννίνων, Πόλη, Νησί, Λεκανοπέδιο*, επιμ. Β. Παπαδοπούλου, ΥΠΠΟ-8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Ιωάννινα 2009, σσ. 94-96.

Κεφαλλωνίτου Φ.-Κωνστάντιος Δ., «Η εισαγωγή κοσμικών στοιχείων στους ναούς των Ιωαννίνων τον 19ο αι.», *Ήπειρος 15ος-20ος αι., Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας. Ήπειρος: Κοινωνία-Οικονομία 15ος-20ος αι.*, Ιωάννινα 1985, σσ. 299-317.

Κωνστάντιος Δ., «Χορηγία και τέχνη στην Ήπειρο την περίοδο της ύστερης Τουρκοκρατίας», *ΔΧΑΕ* 20 (1998), *Περίοδος Δ΄. Στη μνήμη του Δημητρίου Ι. Πάλλα (1907-1995)*, Αθήνα 1999, σσ. 409-416.

Μαυρίκα Β., «Επιρροές της ακαδημαϊκής ζωγραφικής σε τοιχογραφίες ναών στην πόλη των Ιωαννίνων (ύστερος 19ος-μέσα 20ου αιώνα)», *Πρακτικά Γ΄ Επιστημονικού Συμποσίου της Νεοελληνικής Τέχνης*, Αθήνα 2015, σσ. 187-205.

Τριανταφυλλόπουλος Δ., «Μεταβυζαντινή τέχνη (1430-1913)», *Ήπειρος, 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα 1997, σσ. 318-332.



The background of the entire image is a teal-colored mosaic. The mosaic is composed of small, irregular, square-shaped tiles that are arranged in a pattern that resembles a dome or a vaulted ceiling, with the tiles curving upwards towards the top center. The tiles have a slightly textured, stone-like appearance.

Μνημεία περιοχής Αργυροκάστρου

Μητροπολιτικός Ναός Μεταμόρφωσης του Σωτήρος Αργυροκάστρου



Ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Αργυροκάστρου, τοποθετημένος στο κέντρο της ιστορικής συνοικίας Παλαιό Παζάρι, αποτελούσε μέρος ενός πιο σύνθετου αρχιτεκτονικού συστήματος, που αναπτυσσόταν ως συνέχεια της ανατολικής πλευράς του Κάστρου. Πρόκειται για φρούριο στην κορυφή του λόφου που δεσπόζει στα δυτικά της πεδιάδας του Δρίνου, αρχιτεκτονικά μέρη του οποίου χρονολογούνται και πριν από τον 12ο αιώνα. Στενοί δρόμοι, «καλντερίμια», δίνουν πρόσβαση στο σημείο, καθώς ο ένας δρόμος κατεβαίνει σχεδόν κάθετα από το Κάστρο και ο άλλος ξεκινά από την κεντρική πλατεία.



Ορατά, μέχρι σήμερα, τα ερείπια του ευρύτερου κτιριακού συγκροτήματος που ανήκε ο ναός, μας δίνουν μία εικόνα της αρχικής διάταξης και λειτουργίας. Το σύμπλεγμα των κτισμάτων μαρτυρά τη συγκέντρωση μίας πολύπλευρης δραστηριότητας, που είναι πιθανό ότι κάλυπτε τις ευρύτερες διοικητικές, εκπαιδευτικές κ.ά. ανάγκες, όχι μόνο της έδρας της Μητροπόλεως, αλλά και τις ανάγκες ολόκληρης της τοπικής κοινότητας. Έτσι, τα λείψανα μίας μεγάλης πέτρινης δεξαμενής νερού, το μέγεθος της οποίας προκαλεί εντύπωση, είναι ακόμη ένα από τα στοιχεία που συνηγορούν στα παραπάνω. Επιπροσθέτως, σε γραπτά κείμενα, εκκλησιαστικά και κοσμικά, σώζονται πολυάριθμες πληροφορίες για τη σημασία και την έντονη πνευματική, εκπαιδευτική και κοινωνική ζωή. Τέτοια είναι οι διασωθέντες Κώδικες Δρυϊνουπόλεως και Αργυροκάστρου και οι αναφορές διάσημων περιηγητών, όπως αυτή του Γάλλου δημοσιογράφου Ρενέ Πυώ, ο οποίος φιλοξενήθηκε στον ναό, κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων.



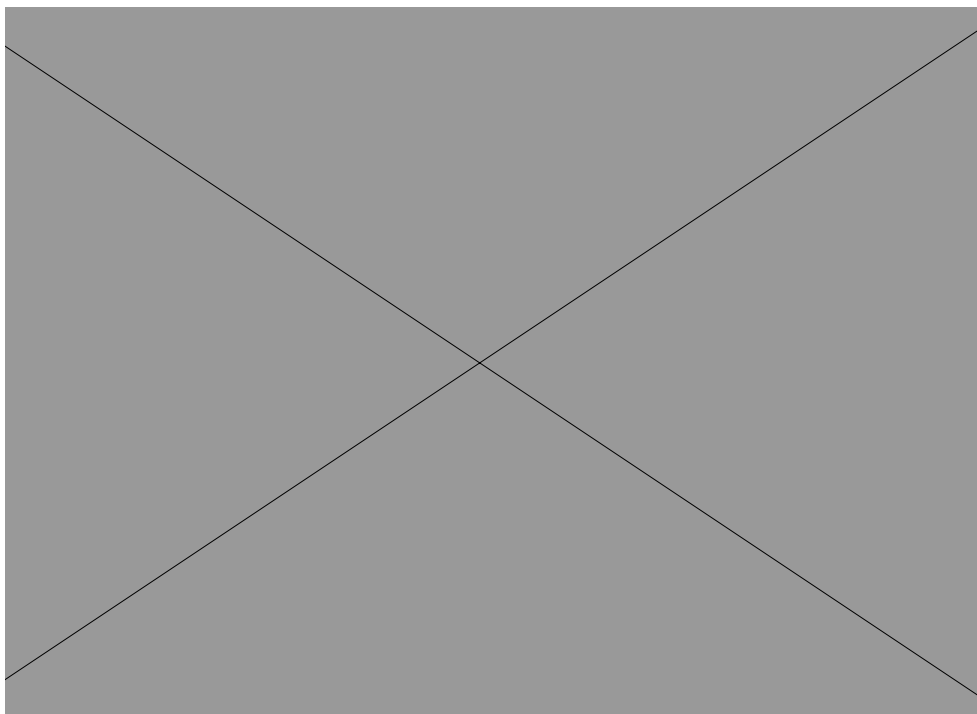
Ιδιαίτερα σημαντικές, για την περαιτέρω τεκμηρίωση του ναού, αλλά και για τη γενικότερη ιστορική έρευνα, είναι οι επιγραφές που υπάρχουν τόσο στο εσωτερικό του ναού όσο και σε εντοιχισμένες πλάκες στους εξωτερικούς τοίχους. Σύμφωνα με επιτοίχια επιγραφή, άλλωστε, στην εσωτερική πλευρά του δυτικού τοίχου, πληροφορούμαστε το έτος ανέγερσης του ναού, που είναι το 1776, με πρωτοβουλία του τότε Επισκόπου Δρυϊνουπόλεως και Αργυροκάστρου Δωσιθέου, αναφορά που καθιστά το οικοδόμημα σχεδόν σύγχρονο με έναν άλλο ναό της πόλεως, εκείνον των Ταξιάρχων.

Το σύμπλεγμα των κτισμάτων μαρτυρά τη συγκεντρωση μίας πολύπλευρης δραστηριότητας, που είναι πιθανό ότι κάλυπτε τις ευρύτερες διοικητικές, εκπαιδευτικές κ.ά. ανάγκες, όχι μόνο της έδρας της Μητροπόλεως, αλλά και τις ανάγκες ολόκληρης της τοπικής κοινότητας.



Η ύπαρξη ενός λατρευτικού χώρου στο συγκεκριμένο σημείο, όμως, δεν ξεκινά τον 18ο αιώνα. Κατά τη διάρκεια εργασιών για τη διαμόρφωση της αυλής, εντοπίστηκαν τάφοι, οι οποίοι, σε συνδυασμό με τις γραπτές ιστορικές πηγές, δηλώνουν την προηγούμενη παρουσία παρεκκλησίου στον χώρο, το οποίο είναι, επίσης, αφιερωμένο στον Σωτήρα. Επίσης, σε αυτό το σημείο, πρέπει να σημειωθεί ότι παλαιότερα υπήρχε και καμπαναριό, το οποίο, ωστόσο, κατεδαφίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 60'- αρχές του 70', λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών συνθηκών, που ίσχυαν, κατά τις δεκαετίες αυτές, στη χώρα. Ύστερα από την πολιτική αλλαγή, κατά τη δεκαετία του 90', επιδιώχθηκε, με πρωτοβουλίες ιδιωτών, η αποκατάσταση του καμπαναριού, σύμφωνα με φωτογραφίες, που είχαν διασωθεί, χωρίς, όμως, η προσπάθεια αυτή να είναι ιδιαίτερα επιτυχημένη είτε ως προς τα υλικά είτε και ως προς την τεχνική που ακολουθήθηκε.

Ο σωζόμενος ναός είναι μία ογκώδης, πέτρινη, τρίκλιτη βασιλική. Στην εξωτερική τοικοποιία διακρίνονται οι διαφορετικές φάσεις δόμησης, στις οποίες περιλαμβάνεται και η αρχική, καθώς, επίσης, και οι μεταγενέστερες προσθήκες και παρεμβάσεις αποκατάστασης, ορατές, κυρίως, από τη νότια πλευρά του ναού. Ενδιαφέρουσες είναι, ακόμη, οι αρχιτεκτονικές ενδείξεις για επικοινωνία του ναού με σπήτια της συνοικίας στη δυτική πύλη, μέσω κλίμακας που οδηγούσε εξωτερικά από τον γυναικωνίτη.



Στο εσωτερικό, η εκκλησία χωρίζεται σε κλίτη, με διπλή κιονοστοιχία εκατέρωθεν των δύο επιμηκών πλευρών του κεντρικού κλίτους, έχοντας ζεύγη πεσσών στο δυτικό και ανατολικό άκρο αντίστοιχα. Κίονες και πεσσοί καταλήγουν σε υψηλά και επιβλητικά τόξα, φέρνοντας με αυτό τον τρόπο τον οριζόντιο άξονα του ναού σε αρμονία με τον κάθετο. Κατευθυνόμενοι προς το ιερό, παρατηρούμε στις ασίδες την προσθήκη διάφορων πέτρινων διακοσμητικών στοιχείων, όπως ταινίες, κορνίζες, εγγεγραμμένα τόξα, αλλά και μικρά ανάγλυφα. Ανάλογα πέτρινα ανάγλυφα υπάρχουν εντοιχισμένα και στον νότιο τοίχο, δίπλα από την κυρίως είσοδο του ναού.

Το ιερό έχει, επιμέρους, αγιογραφηθεί και οι τοικογραφίες που σώζονται τόσο στην κεντρική ασίδα όσο και στις ασίδες της Πρόθεσης και του Διακονικού έχουν κάποιες επιμέρους φθορές. Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η επιλογή των προσώπων των Αγίων του εικονογραφικού προγράμματος, καθώς πρόκειται για μορφές, που δεν συναντώνται συχνά σε ναούς της ευρύτερης περιοχής. Η αγιογράφηση του συγκεκριμένου τμήματος, σύμφωνα με τις σωζόμενες επιγραφές, έγινε, γύρω στο 1860, επί αρχιερατείας του Μητροπολίτου Παντελεήμονος, χωρίς, ωστόσο, να αναφέρεται το όνομα του ζωγράφου.

Τα σημαντικά κινητά μέρη που σώζονται εντός του ναού είναι το τέμπλο και ο Δεσποτικός θρόνος. Το ξυλόγλυπτο εικονοστάσι φέρει πολύπλοκες ανάγλυφες διακοσμήσεις, με ενδιαφέροντα θέματα και μοτίβα. Διατηρημένος σε πολύ καλή κατάσταση, ανάλογης τεχνικής και σύνθεσης, είναι και ο Δεσποτικός θρόνος. Το έτος 2011, λόγω εκτεταμένων προβλημάτων, πραγματοποιήθηκε στερέωση και συντήρηση των τοικογραφιών, με πρωτοβουλία και φροντίδα του Μητροπολίτη Αργυροκάστρου κ.κ. Δημητρίου. Με επιμέρους παρεμβάσεις που έγιναν στον ναό, κατά τα τελευταία χρόνια, αντικαταστάθηκαν το δάπεδο του γυναικωνίτη και η κλίμακα πρόσβασης σε αυτόν.

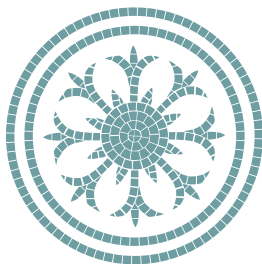
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Πουλίτσας Π., στο: «*Ηπειρωτικά Χρονικά*», τεύχ. 5 (1930), ΟΑΕΑ «Οικοδομική Δραστηριότητα» Τεύχος 2.2/2016 (Μητρόπολη Αργυροκάστρου).

Θώμο Π., «*Μεταβυζαντινοί Ναοί στη Νότιο Αλβανία*» (έκδοση ΟΑΕΑ 1998), ΟΑΕΑ «Αναστήλωση μνημείων της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Αλβανία», 2005.

Πόπα Θεοφάν, «*Επιγραφές σε ναούς της Αλβανίας*» - Ακαδημία Επιστημών ΔτΑ – 2006

Πυώ Ρενέ, “*Le malheuire Epirus*”- 1914.



Ιερός Ναός Παμμεγίστων Ταξιάρχων Βόδριστας

Η Βόδριστα είναι μία από τις μεγαλύτερες κοινότητες, με έντονο το ελληνικό στοιχείο, στην Κοιλάδα της Δρόπολης, σε κοντινή απόσταση από την ιστορική έδρα της Επισκοπής Δρυϊνουπόλεως. Αρχαιολογικά ευρήματα δίνουν στοιχεία για την ύπαρξη ενός οργανωμένου οικισμού, σε αυτό το γεωγραφικό σημείο, ήδη από την ελληνιστική περίοδο. Στους ύστερους βυζαντινούς και νεότερους χρόνους, η σύνδεση των μικρών αυτών κοινοτήτων, με τα μεγάλα αστικά κέντρα, σε ανατολή και δύση, είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των συγκεκριμένων περιφερειακών κοινωνιών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Πολλοί μεταβυζαντινοί ναοί και μονές οικοδομήθηκαν σε όλη τη γύρω περιοχή και παρέμειναν μέχρι σήμερα, δίνοντας το στίγμα της αίγλης εκείνης της περιόδου.



Στο κέντρο του οικισμού της Βόδριστας, εντός μίας κατάφυτης περιφραγμένης έκτασης, βρίσκεται ο ναός των Παμμεγίστων Ταξιαρχών. Στη βορειοδυτική γωνία του, ως συνέχεια του κτίσματος, υπάρχει προσαρτημένη στεγασμένη στοά, «χαγιάτι», με ανοικτή τοξοστοιχία προς τα δυτικά. Παρατηρώντας κανείς προσεκτικά τον αύλειο χώρο, αντιλαμβάνεται πως προϋπήρχε ένα σύνολο κτισμάτων, εκτός από αυτά που είναι σήμερα ορατά. Ένα τέτοιο κτίσμα ήταν και το παρεκκλήσιο, αφιερωμένο στον Άγιο Αθανάσιο, το οποίο, δυστυχώς, έχει καταστραφεί ολοσχερώς. Λίγοι, αλλά επιβλητικοί οικογενειακοί τάφοι, παραμένουν ακόμη στη νοτιοδυτική πλευρά του περιφραγμένου εναπομείναντος συγκροτήματος, ως μαρτυρία της πρότερης λειτουργίας του χώρου.

Από την παράδοση,
γνωρίζουμε για τον ναό
πως οικοδομήθηκε και
αγιογραφήθηκε με δαπάνη
και μέριμνα των κατοίκων
της τοπικής κοινότητας.



Ο ναός των Παμμεγίστων Ταξιαρχών θεμελιώθηκε, κατά τη χρονική περίοδο 1778-1780, και συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των ναών, που έκτισε ή ανακατασκεύασε ο Επίσκοπος Δωσίθεος. Από την παράδοση, γνωρίζουμε για τον ναό πως οικοδομήθηκε και αγιογραφήθηκε με δαπάνη και μέριμνα των κατοίκων της τοπικής κοινότητας. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με δίρριχτη στέγη που καλύπτεται με τις παραδοσιακές, για τον συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό τύπο, πλάκες σχιστόλιθου. Στη δυτική πλευρά του ναού, που βρίσκεται και η αρχική είσοδος του ναού, υπάρχει ενσωματωμένο καμπαναριό, που αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα με διπλά και μονά τοξωτά ανοίγματα, τυπικό παράδειγμα της ηπειρώτικης αρχιτεκτονικής κωδωνοστασίων. Τέλος, έξω από τον τοίχο της μάνδρας του αύλειου χώρου στη δυτική πλευρά, σε μικρή απόσταση από τον ναό, υπάρχει ένα μικρό προσκυνητάρι σε ανάμνηση της επίσκεψης του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού στη Βόδριστα, σε μία από τις περιόδους του, με πιθανότερη αυτή του έτους 1777.

Εισερχόμενοι στον ναό, από τη στεγασμένη, βόρεια είσοδο, βλέπουμε το εσωτερικό να αναπτύσσεται σε τρία κλίτη, με διπλούς κίονες, που συνδέονται μεταξύ τους με ένα σύστημα τόξων, εκατέρωθεν του κεντρικού κλίτους. Στην οροφή, μικροί τρουλίσκοι και σφαιρικά τρίγωνα δημιουργούν ένα ενδιαφέρον πολύπλοκο σύστημα, κυρίως στο κεντρικό κλίτος, ενώ στη δυτική πλευρά και ως μεταγενέστερη προσθήκη βρίσκεται ο νάρθηκας, ο οποίος, όπως φαίνεται, λειτουργούσε και ως γυναικωνίτης με καφασωτά ανοίγματα που βλέπουν στα πλαϊνά κλίτη.



Η πολύχρονη εγκατάλειψη και η μετακίνηση του εδάφους έχουν προκαλέσει έντονες φθορές στη θεμελίωση, την τοικοδομή και τον τοιχογραφικό διάκοσμο του ναού. Οι σωζόμενες επιγραφές, στο εσωτερικό, δυστυχώς, λόγω της κακής κατάστασης που βρίσκονται, δεν μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες για τους κτήτορες, δωρητές ή τους αγιογράφους του ναού. Η εσωτερική, ωστόσο, επιφάνεια του κυρίως ναού σώζει ένα μεγάλο μέρος του αρχικού εικονογραφικού προγράμματος. Ψηλά συναντούμε παραστάσεις και πρόσωπα από την Καινή και την Παλαιά Διαθήκη, ενώ στις κατώτερες ζώνες παρατάσσονται άγιοι, πρώτα σε προτομές εντός μεταλλίων και έπειτα χαμηλότερα ολόσωμοι. Στα ανατολικά, στους τοίχους του ιερού, συναντούμε ίσως τα πιο καλοδιατηρημένα δείγματα του εικονογραφικού διακόσμου. Συγκεκριμένα, στα δεξιά του ιερού, στην Πρόθεση, βρίσκονται επιτοίχιες σημειώσεις, εν είδει διπτύχου, ζώντων και κεκοιμημένων κατοίκων της Βόδριτσας, από την εποχή συγκρότησης του ναού ως κέντρου της енορίας.



Παρά τις επανειλημμένες λεηλασίες, κατά τις οποίες αφαιρέθηκαν πολύτιμα τμήματα φορητών εικόνων και τμήματα του ξυλόγλυπτου διακόσμου του ναού, μέρος του εικονοστασίου σώζεται μέχρι σήμερα. Μεταγενέστερες προσθήκες βοηθούν για την αναπλήρωση των χαμένων στοιχείων. Ο ναός λειτουργήσε απρόσκοπτα από τη θεμελίωσή του έως και το έτος 1967, εξυπηρετώντας τις ανάγκες του κοιμητηρίου, που υπήρχε παραπλεύρως. Με την αλλαγή του πολιτικού καθεστώτος και σχεδόν για μία εικοσαετία μετατράπηκε σε αποθήκη. Στοιχεία για το γεγονός, ως γραπτά σχόλια του ιερέα εκείνης της εποχής, βρίσκουμε στο ευαγγέλιο του ναού. Από το 1990, που είχαμε την πολιτική αλλαγή, έγιναν, κατά τη δεκαετία του 2000-2010, με τη φροντίδα του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου, εκτεταμένες και μελετημένες εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης του ναού.

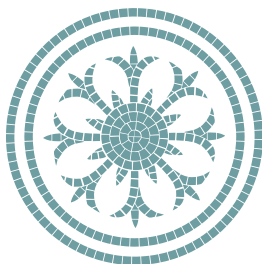
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Πουλίτσας Π., «*Ηπειρωτικά Χρονικά*», τεύχ. 5 (1930), ΟΑΕΑ «Οικοδομική Δραστηριότητα» Τεύχος 2.2/2016 (Μητρόπολη Αργυροκάστρου).

Θώμο Π., «*Μεταβυζαντινοί Ναοί στη Νότιο Αλβανία*» (έκδοση ΟΑΕΑ 1998), ΟΑΕΑ «Αναστήλωση μνημείων της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Αλβανία – 2005,

Πόπα Θεοφάν, «*Επιγραφές σε ναούς της Αλβανίας*» - Ακαδημία Επιστημών ΔτΑ-2006.

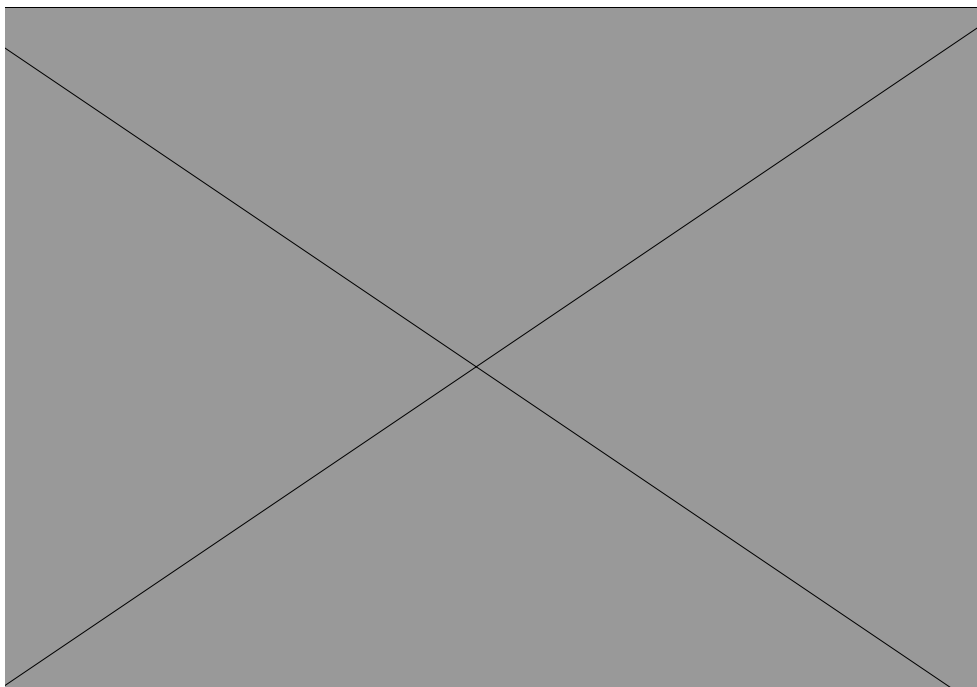
Σύνδεσμος Συνταξιούχων Ελλανοδασκάλων ΕΕΜ Νομού Αργυροκάστρου, *Τα Πανάρχαια Ελληνικά Χωριά του Νομού Αργυροκάστρου*, Ιωάννινα 2009.



Ο Ιερός Ναός του Αγίου Αθανασίου στους Βουλιάρατες

Το χωριό Βουλιάρατες ή Βουλιαράτι, που απλώνεται στους πρόποδες της ανατολικής πλευράς του όρους Κόζιακα, είναι ένα από τα γραφικότερα χωριά της κοιλάδας, που διασχίζει ο ποταμός Δρίνος. Αρχαιολογικά ευρήματα από τον 3ο αι. π.Χ., όπως πήλινα βαρίδια και σφραγίδες, μας δίνουν στοιχεία για την ύπαρξη ενός οικισμού και την ενδεχομένη λειτουργία εργαστηρίων κεραμικής στον συγκεκριμένο χώρο. Ακολουθώντας μία παράλληλη πορεία και με άλλες κοινότητες του νομού Αργυροκάστρου, οι Βουλιάρατες, στους ύστερους βυζαντινούς και νεότερους χρόνους, αναπτύσσουν έντονη οικονομική δραστηριότητα, που συνδέεται, κυρίως, με το εμπόριο. Ως αποτέλεσμα αυτών ανεγείρεται ένας σημαντικός αριθμός σχολείων και ναών, σε όλη τη γύρω περιοχή.

Ο Ιερός Ναός του Αγίου Αθανασίου στην βορειο-ανατολική είσοδο του χωριού Βουλιάρατες είναι τμήμα ενός κοιμητηριακού συγκροτήματος, που ανάγεται στον 16ο αιώνα. Χαμηλό πέτρινο τείχος οριοθετεί τον χώρο, εντός του οποίου προϋπήρχε βυζαντινός ναός. Πιθανά, πάνω στα θεμέλια του παλιού εκείνου ναού, ανεγέρθηκε το οικοδόμημα με τη σημερινή του μορφή. Το έδαφος περιμετρικά του ναού είναι διαμορφωμένο σε αναβαθμούς, που συνδέονται με λίθινα δρομάκια. Το συγκρότημα περιλαμβάνει, πέρα από τα διάσπαρτα μνήματα, μία υπόστεγη στοά, «χαγιάτι», καθώς και ένα παραδοσιακό, πέτρινο κωδωνοστάσιο τριών επιπέδων στη δεξιά πλευρά της κεντρικής πύλης εισόδου, στην αυλή του ναού, με διπλά και μονά τοξωτά ανοίγματα να εναλλάσσονται στο δεύτερο και τρίτο επίπεδο αντίστοιχα.

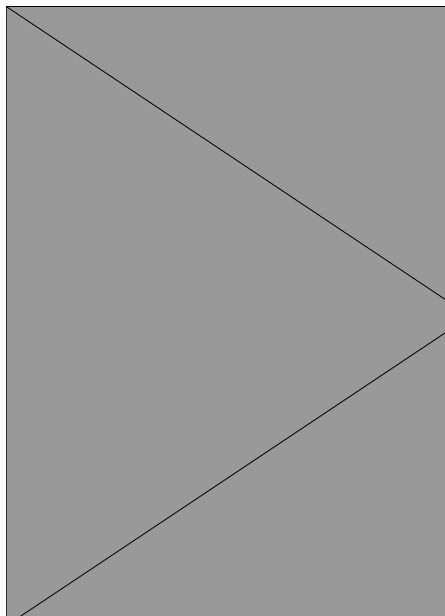


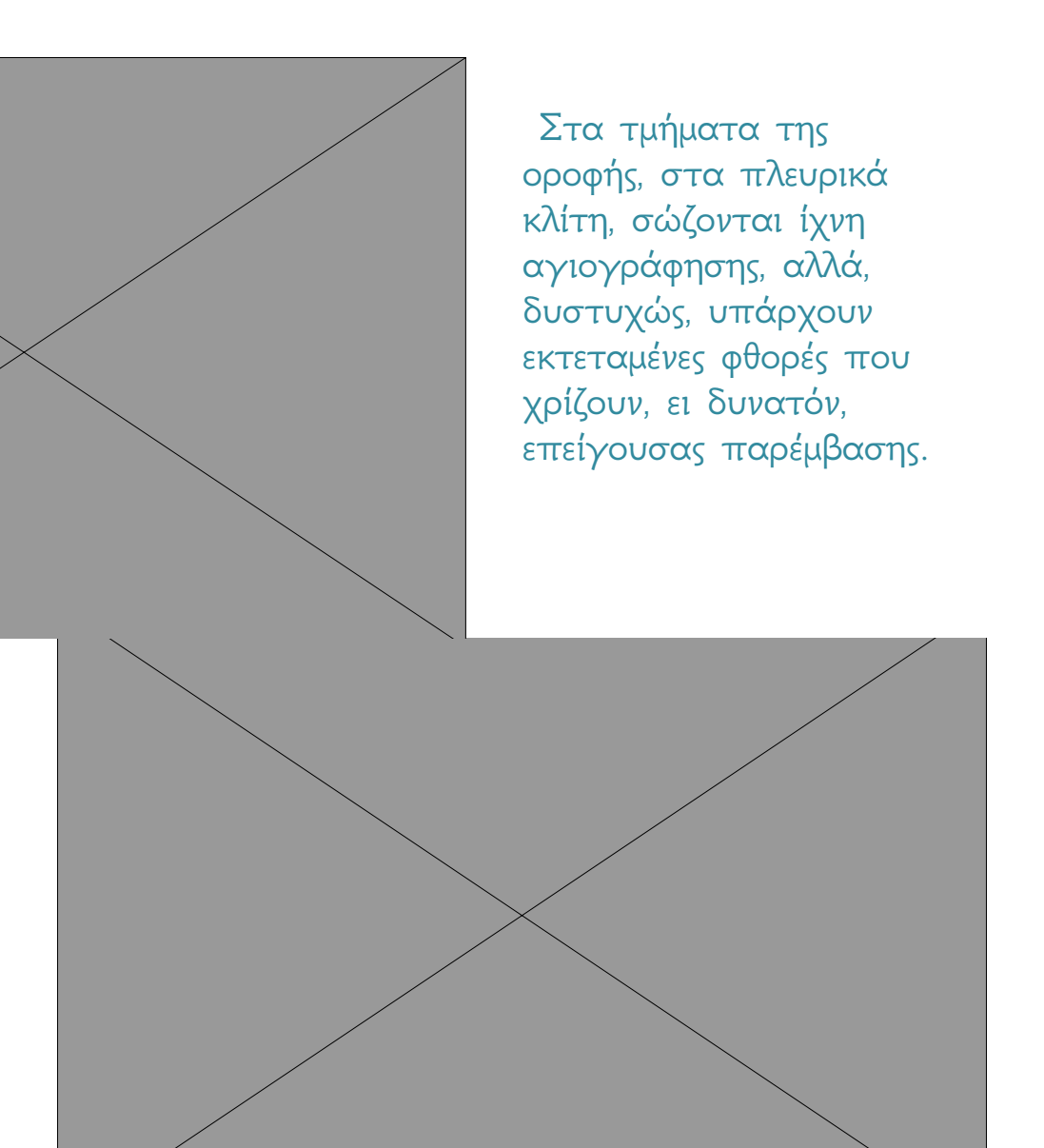
Το υπόστεγο χαγιάτι, εξαιτίας της πολύχρονης εγκατάλειψης, χρήζει συντήρησης και αναστήλωσης, παραμένει, όμως, ένα κτίσμα σημαντικό για τη λειτουργία του χώρου και της εξυπηρέτησης των αναγκών των πιστών. Πρόκειται για ένα λιτό κτίσμα, με ανοιχτό το μεγαλύτερο μέρος της πλευράς προς την ανατολή, με έξι τοξωτά ανοίγματα, στηριζόμενα σε κίονες. Η οροφή του ακολουθεί τον τύπο της οροφής τού κυρίως ναού και καλύπτεται με την παραδοσιακή στέγη από πλάκες σχιστόλιθου της περιοχής. Σε βροχερές ημέρες, οι πιστοί αξιοποιούσαν και συνεχίζουν να αξιοποιούν τον συγκεκριμένο χώρο, στο πλαίσιο των θρησκευτικών καθκόντων, που έχουν να κάνουν με μία τελετή κηδείας ή επιμνημόσυνης δέησης.

Το σημαντικότερο κτίσμα του συγκροτήματος είναι αυτό του ναού, που είναι αφιερωμένος στη μνήμη του Αγίου Αθανασίου, Πατριάρχου Αλεξανδρείας και το οποίο είναι τοποθετημένο απέναντι και διαγώνια του χαγιατιού, στην βόρεια πλευρά της περιφραγμένης έκτασης του κοιμητηρίου. Ακριβής χρονολογία της αρχικής θεμελίωσης του ναού, δυστυχώς, δεν σώζεται. Είναι, εντούτοις, φανερό από τη μορφή του κτιρίου, κυρίως εσωτερικά, πως έχει περάσει από διάφορες φάσεις ανακατασκευών και προσθηκών. Πιο συγκεκριμένα, στην ανατολική πλευρά, είναι φανερή η συνύπαρξη αρχιτεκτονικών στοιχείων διαφορετικών εποχών, με το τμήμα του τρίκογχου ιερού να είναι το παλαιότερο, με διακριτά διαφορετική λιθοδομή. Ποικίλες ημερομηνίες παρεμβάσεων και ανακατασκευών αναφέρονται σε γραπτές πηγές και εμφανίζονται σε επιγραφές, που σώζονται σε διάφορα σημεία του ναού, αλλά και σε ξύλινο τρίπτυχο, που σώζεται με πιο συγκεκριμένη αναφορά στο έτος 1574.



Ο ναός είναι μια τρίκλιτη βασιλική με δίρρικτη στέγη και ελαφρά υπερυψωμένο τρούλο, που προστέθηκε μεταγενέστερα, πιθανά τον 19ο αι. Εξωτερικά, ενδιαφέρουσα είναι και η στεγασμένη είσοδος στη νότια πλευρά του ναού. Ο χώρος χωρίζεται εσωτερικά σε τρία κλίτη από δύο ζεύγη κιόνων, που συνδέονται μεταξύ τους με τόξα. Στην οροφή του κεντρικού κλίτους αναπτύσσεται ένα σύστημα τρουλίσκων, ημικυλινδρικών καμάρων και σφαιρικών τριγώνων, με εικονογραφικές παραστάσεις από δύο διαφορετικές φάσεις του ναού, με παλαιότερη αυτή προς την ανατολική πλευρά, στον χώρο άνωθεν του ιερού βήματος. Στα τμήματα της οροφής, στα πλευρικά κλίτη, σώζονται ίχνη αγιογράφησης, αλλά, δυστυχώς, υπάρχουν εκτεταμένες φθορές που χρίζουν, ει δυνατόν, επείγουσας παρέμβασης.





Στα τμήματα της οροφής, στα πλευρικά κλίτη, σώζονται ίχνη αγιογράφησης, αλλά, δυστυχώς, υπάρχουν εκτεταμένες φθορές που χρίζουν, ει δυνατόν, επείγουσας παρέμβασης.



Στο δυτικό τμήμα συναντάται, ως μεταγενέστερη προσθήκη, το τμήμα του νάρθηκα που ενείχε και ρόλο γυναικωνίτη. Ο χώρος του νάρθηκα είναι ανοιχτός και ενώνεται με τον κυρίως ναό, σαν συνέχεια αυτού, διαιρούμενος σε κλίτη με τη χρήση, αυτή την φορά, διπλών πεσσών αντί κιόνων. Στον δυτικό τοίχο είναι εμφανές το άνοιγμα της αρχικής εισόδου στον συγκεκριμένο χώρο. Επεμβάσεις έχουν γίνει πρόσφατα για την ενίσχυση του φέροντος οργανισμού του κτιρίου, οι οποίες περιλαμβάνουν τσιμεντενέσεις στους περιμετρικούς τοίχους, καθώς και τη συνολική ανακατασκευή της λιθοσκέπαστης στέγης.



Στο εσωτερικό του ναού συναντούμε τη συνύπαρξη τμημάτων διαφορετικών χρονικών περιόδων, επιζωγραφίσεων και συμπληρώσεων του εικονογραφικού προγράμματος. Η παλαιότερη φάση είναι αυτή που σώζεται, όπως προαναφέρθηκε και για την αρχιτεκτονική του κτιρίου, στο τμήμα του ιερού. Οι αψίδες του ιερού, καθώς και αυτές της προθέσεως και του διακονικού, είναι κατάγραφες με παραστάσεις και πρόσωπα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη. Η πιο πρόσφατη φάση αγιογράφησης είναι αυτή των αρχών του 20ου αι., τμήματα της οποίας υπάρχουν στους κάθετους τοίχους, έξω από τον χώρο του ιερού, στον τρούλο του κεντρικού κλίτους και στους πεσσούς του νάρθηκα.

Από τον ξυλόγλυπτο διάκοσμο του ναού, παλαιότερο είναι το εικονοστάσι. Επιγραφές, άνωθεν των εικόνων του Αγίου Νικολάου και της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, αναφέρουν, αντίστοιχα, το έτος 1827 και την παρουσία αγιογράφων «εκ Σουδενών», που ασχολήθηκαν με την επιχρύσωση του ξυλόγλυπτου και την προετοιμασία των φορητών εικόνων του.

Σε μικρή απόσταση από τον ναό βρίσκεται το Στρατιωτικό Κοιμητήριο της Αγίας Σκέπης των Ελλήνων Πεσόντων στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και ένα μικρό ενθύμιο από την επίσκεψη του Κοσμά του Αιτωλού, σε σημείο που έχει βρεθεί λίθινη επιγραφή με αναφορά στο έτος 1777. Τέλος, οι Βουλευτάδες μπορεί να αποτελέσουν την αφετηρία για ενδιαφέρουσες πεζοπορικές διαδρομές, όπως αυτή προς την Ιερά Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην τοποθεσία Δρυϊάνου, ανάμεσα σε Βουλευτάδες και Ζερβάτι.

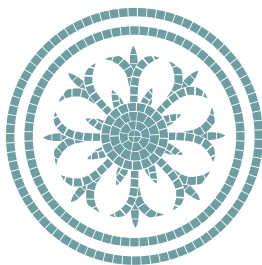
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Άναστασίου (Γιαννουλάτου), Αρχιεπισκόπου Ἀλβανίας, *Η ανασύσταση της Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ἀλβανίας 1991-2012*. Συνοπτική ἀναφορά, Γ' ἐπαυξημένη ἔκδοση, Τίρανα: Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, 2015.

Αναστήλωση των μνημείων της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Ἀλβανία - ΟΑΕΑ, 2005 (τρίγλωσση ἔκδοση), Τα πανάρχαια ἑλληνικά χωριά του Νομοῦ Ἀργυροκάστρου – ΣΣΕΔΕΕΜΝΑ, 2009.

Καλυβόπουλος Γεώργιος, Χρήστος, *Το Μπουλιαράτι*, 1975.

Μπαράς Βασ., *Το Δέλβινον της Β. Ηπείρου*.



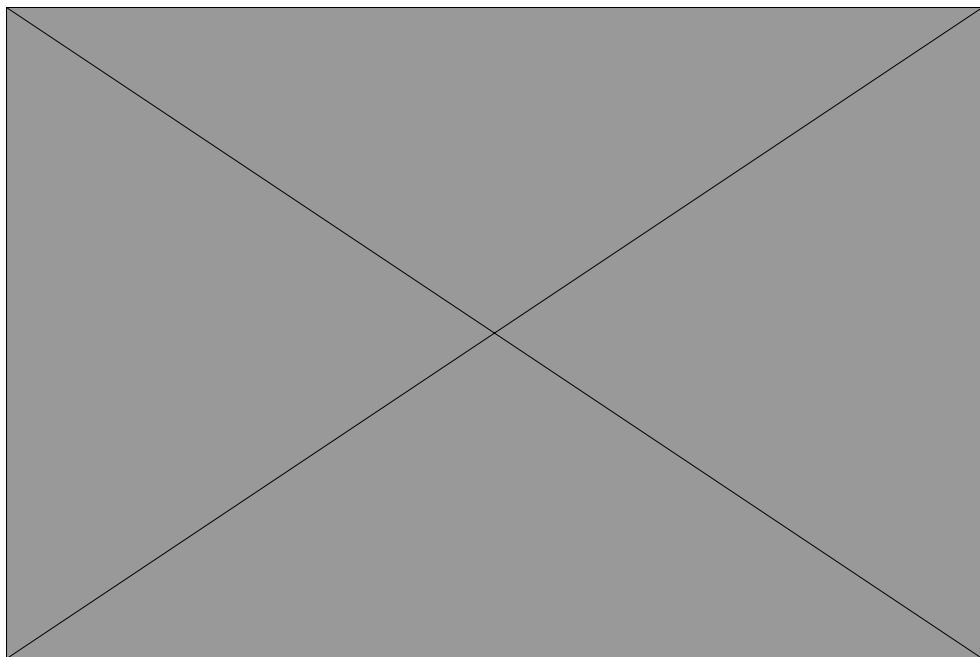
Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κοσίνας

(Βυζαντινός Ναός του 12^{ου} αιώνα μ.Χ.)

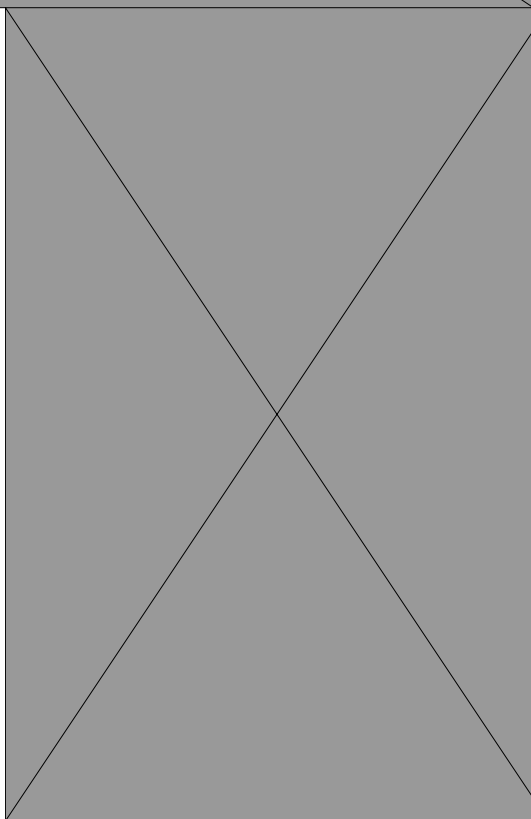


Η Κοσίνα είναι μία ιστορική κοινότητα κοντά στην Πρεμετή, στο άνω τμήμα της κοιλάδας του Αώου ποταμού, σε μικρή απόσταση από έναν από τους πιο σημαντικούς εθνικούς δρυμούς της χώρας, τον «Bredhi i Hotoves-Dangelli». Το χωριό απέχει περίπου τριάντα πέντε χιλιόμετρα από τη μεθοριακή διάβαση της Μέρτζανης, στην απόληξη της πεδιάδας της Κόνιτσας και σε ίδια απόσταση από την Ιερά Μονή Παναγίας Μολυβδοσκέπαστης. Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχει επιβεβαιωμένη παρουσία οργανωμένων οικισμών από την αρχαιότητα ακόμη, όπως η Βύλλιδα, η Απολλωνία και η Αμαντία, αρχαίες πόλεις που συναντάμε στο κάτω τμήμα του ρου του Αώου Ποταμού, κατεβαίνοντας προς τις εκβολές του στην Αδριατική.

Στο νοτιοδυτικό άκρο του χωριού Κοσίνα, σε περίοπτη θέση, είναι τοποθετημένη η μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου σε περιφραγμένο, με χαμηλό πέτρινο τοίχο, λοφίσκο. Από τα κτίσματα του μοναστηριακού συγκροτήματος σώζεται, σήμερα, μόνο το καθολικό, το οποίο, με την εξαιρετή αρχιτεκτονική του, μας δίνει ένα μικρό δείγμα του σπουδαίου συνόλου που προϋπήρχε. Βάσει ιστορικών πηγών και προφορικών μαρτυριών, μας παραδίδεται πως η μονή διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στην πνευματική και κοινωνική ζωή της ευρύτερης περιοχής. Συγκεκριμένα, για την περίοδο που ακολουθεί τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους, πληροφορούμαστε πως στη βορειοδυτική γωνιά του συγκροτήματος από τον 19ο αιώνα υπήρχε ελληνικό σχολείο, το οποίο λειτούργησε έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1930.



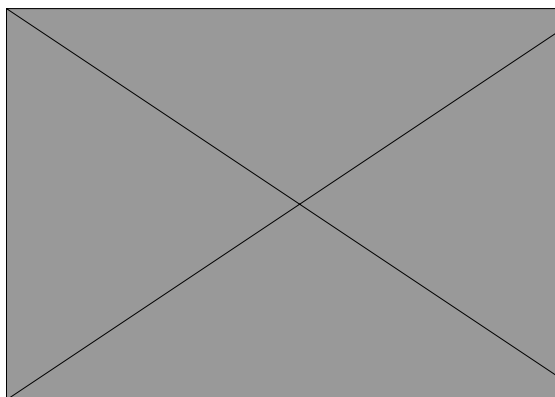
Ο ναός της Κοιμήσεως είναι κτίσμα του 12ου-13ου αι., κατάλοιπο ενός μοναστηριακού συγκροτήματος, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, δεν σώζεται πλέον. Πρόκειται για σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο ναό, με πλινθοπερίκλειστη τοικοποιία και κεραμοπλαστικό διάκοσμο, κόκκινη πολυεπίπεδη στέγη και οδοντωτές περίτεχνες διακοσμήσεις στα ανώτερα τμήματα της τοικοδομής και του τυμπάνου του τρούλου. Από αρχιτεκτονικής άποψης παρουσιάζει συγγενικά στοιχεία με τον ναό της Γέννησης της Θεοτόκου της Άνω Επισκοπής, στην περιοχή της Δρόπολης, με πιο πλούσιο, όμως, εξωτερικό διάκοσμο.



Η πρόσβαση στον ναό γίνεται από θύρα στη δυτική πλευρά, ενώ δύο πλαϊνές θύρες υπάρχουν και στις πλευρές του εγκάρσιου κλίτους, βόρεια και νότια αντίστοιχα, οι οποίες χρησιμοποιούνται μόνο για τον αερισμό του εσωτερικού. Στη δυτική πλευρά αναπτύσσεται ο νάρθηκας. Το σημείο αυτό του ναού, εξωτερικά, εμφανίζεται ως ένα πρώτο εγκάρσιο τμήμα, παράλληλο με αυτό του κυρίως ναού. Το τμήμα αυτό καλύπτεται από ημικυλινδρική καμάρα και όχι από τη συνηθισμένη δίριχτη στέγη, στοιχείο που δεν συναντάται συχνά σε ανάλογα κτίσματα της ίδιας εποχής και δίνει έναν εξαιρετικά ενδιαφέροντα χαρακτήρα σε αυτό το μικρό, σχετικά, οικοδόμημα. Εισερχόμενοι στον ναό, ο κεντρικός χώρος κυριαρχείται καθ' ύψος από τον κάθετο άξονα του τρούλου και το φως που μπαίνει από τα τέσσερα, μονά, τοξωτά ανοίγματα, που βρίσκονται αντικριστά στο τύμπανό του. Αρχικά, ο τρούλος στηριζόταν σε τέσσερις κίονες, οι οποίοι στη συνέχεια εγκιβωτίστηκαν και μετατράπηκαν σε ογκώδεις πεσσούς. Μέσα στο ίδιο πλαίσιο και αποβλέποντας στην εξισορρόπηση των φορτίων του συνολικού συστήματος, ο τοίχος της δυτικής πλευράς του κυρίως χώρου του ναού ενισχύθηκε ιδιαίτερα και απέκτησε μεγαλύτερο πάχος του συνηθισμένου. Στην ανατολική πλευρά βρίσκεται η κόγχη του ιερού, με τυφλές αψίδες εκατέρωθεν, στη θέση του διακονικού και της προθέσεως αντίστοιχα. Μία ενδιαφέρουσα ιδιομορφία συναντούμε, επίσης, εδώ, στο άνοιγμα του παραθύρου που βρίσκεται στην κεντρική κόγχη. Με διπλή μορφή, εμφανίζεται εσωτερικά να έχει την όψη ενός μόνου τοξωτού ανοίγματος, ενώ εξωτερικά έχει την όψη δίλοβου παραθύρου, με τον συνηθισμένο, διαχωριστικό κιονίσκο στη μέση. Από τον εσωτερικό διάκοσμο έχουν σωθεί εκτεταμένα τμήματα της τοιχογραφίας διαφόρων περιόδων. Ορατές είναι, τουλάχιστον, δύο διαφορετικές φάσεις αειγράφησης. Η παλαιότερη είναι αυτή στην κόγχη του ιερού, εκεί που παραδοσιακά τοποθετείται το σύνθρονο, με μορφές ιεραρχών. Ο τρούλος με τη μορφή του Παντοκράτορα, όπως, επίσης, και τα σφαιρικά τρίγωνα, με τους τέσσερις Ευαγγελιστές, είναι μεταγενέστερης περιόδου.

Στα χρόνια της πολιτικής αλλαγής και έπειτα από το 1967, παρόλο που ο ναός είχε χαρακτηριστεί μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς από το 1963, εγκαταλείφθηκε και σταδιακά καταστράφηκε. Για τον λόγο αυτό, κατά την περίοδο 1996-1998, πραγματοποιήθηκαν σημαντικές παρεμβάσεις αναστάσεως της φθοράς που απέβλεπαν στο να αποκατασταθεί ο ναός. Οι εργασίες αναστήλωσης τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό μέρος της εκκλησίας ολοκληρώθηκαν το έτος 2018, υπό την επίβλεψη και τη χρηματοδότηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας και με τη σχετική έγκριση του Υπουργείου Πολιτισμού.

Οι εργασίες αναστήλωσης τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό μέρος της εκκλησίας ολοκληρώθηκαν το έτος 2018, υπό την επίβλεψη και τη χρηματοδότηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας και με τη σχετική έγκριση του Υπουργείου Πολιτισμού.

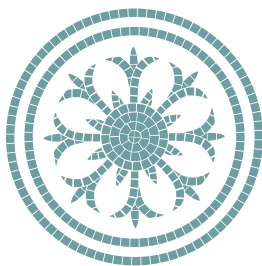


ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Άναστασίου (Γιαννουλάτου), Αρχιεπισκόπου Άλβανίας, *Η ανασύσταση της Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Αλβανίας 1991-2012*. Συνοπτική αναφορά, Γ΄ έπαυξημένη έκδοση, Τίρανα: Όρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, 2015.

Βοκοτόπουλος Παν., *Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική εις την Δυτική Στερεάν Ελλάδα και την Ἡπειρον*, Θεσσαλονίκη 1975

Μέξι Αλέξ., «Αρχιτεκτονική των ναών της Αλβανίας» Τίρανα 2004. Τρίγλωσση έκδοση «Το οικοδομικό



Η Ιερά Μονή του Αγίου Γεωργίου Δέματος



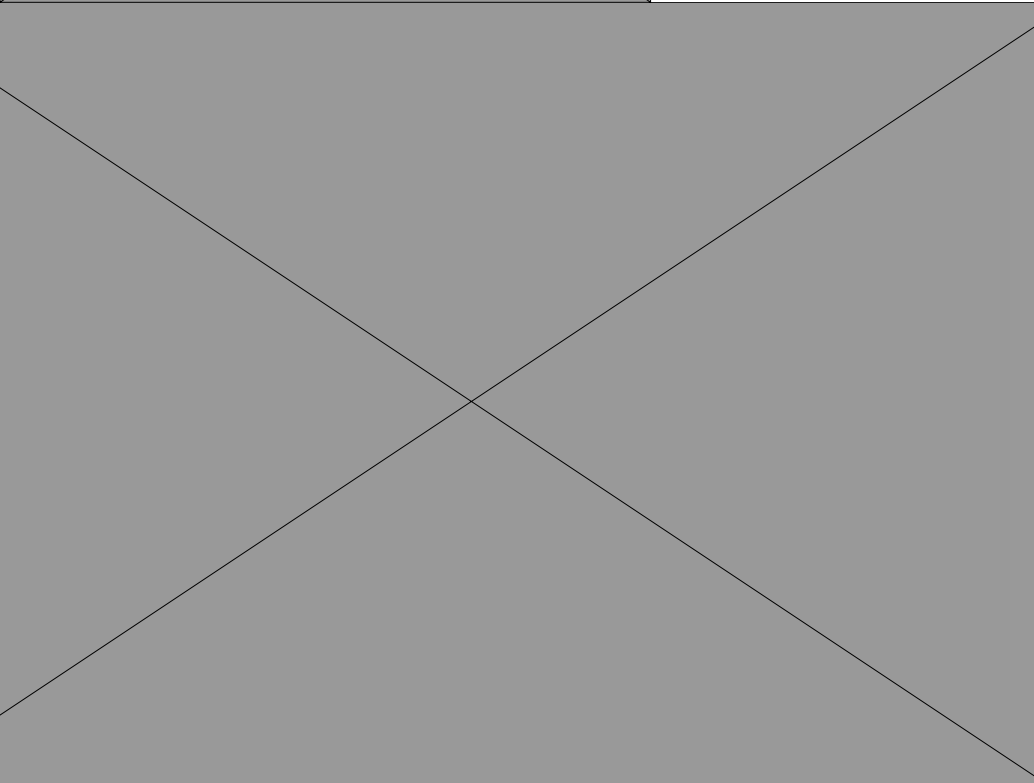
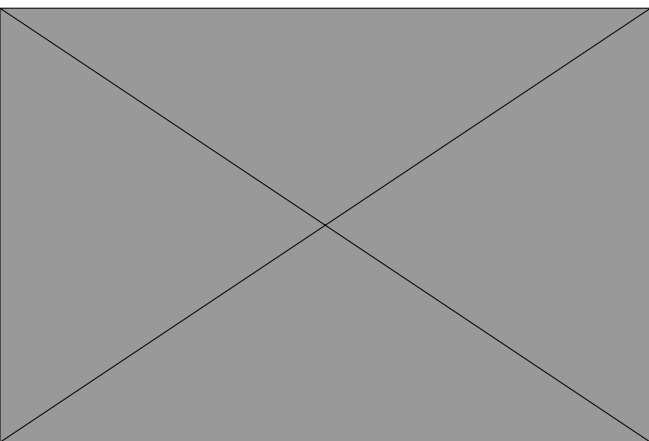
Στην περιοχή της Χερσονήσου των Εξαμιλίων, απέναντι ακριβώς από το νησί της Κέρκυρας, βρίσκεται η μονή του Αγίου Γεωργίου Δέματος. Τοποθετημένη λίγο νοτιότερα της πόλης των Αγίων Σαράντα και στην επέκταση του συνοικισμού της Τσούκας προς τη θάλασσα του Ιονίου, αποτελούσε κάποτε το μοναδικό κτίσμα της περιοχής. Με την πάροδο, όμως, του χρόνου και την πολεοδομική ανάπτυξη, κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, η περιοχή άλλαξε σημαντικά μορφή και χαρακτήρα. Το μοναστηριακό συγκρότημα βρίσκεται στην κορυφή λόφου. Αρχαιολογικά ευρήματα στο συγκεκριμένο γεωγραφικό σημείο μαρτυρούν την ύπαρξη αρχαίου τείχους, πιθανά μέρος του αμυντικού συστήματος της αρχαίας πόλης του Βουθρωτού, που βρίσκεται σε σχετικά μικρή απόσταση και δεν αποκλείεται να προϋπήρχε πύργος και μικρό λιμανάκι ως απόληξη του τείχους στη θάλασσα, απ' όπου και η τοπωνυμία Δέμα.



Αναφορές για τη μονή του Αγίου Γεωργίου συναντούμε σε ιστορικές πηγές, ήδη από τον 17ο αιώνα. Κάποιες από αυτές αφορούν στις γενναίες χορηγίες του μοναστηριού για την υλοποίηση κοινωφελών έργων, όπως η ανέγερση σχολείων. Επίσης, από γραπτές εντυπώσεις περιηγητών, βρίσκουμε στοιχεία για την κατάσταση και τη δραστηριότητα του μοναστηριού, κατά την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, καθώς και τον τρόπο επικοινωνίας με την ενδοχώρα. Ιδιαίτερη θέση, ανάμεσα σε αυτές, η περιγραφή του Άγγλου αρχαιολόγου Νίκολας Χάμοντ, ο οποίος επισκέφτηκε τη μονή το έτος 1936, στο πλαίσιο των μελετών του για τις αρχαιότητες της περιοχής.

Το μοναστηριακό συγκρότημα περικλείεται από ψηλό πέτρινο τοίχο, στην περίμετρο του οποίου υπάρχουν πολλά ανοίγματα που χρησίμευαν ως αμυντικά παρατηρητήρια. Εντός του αύλειου χώρου, εκτός από τον ναό, υπάρχουν και άλλα κτίρια, όπως το κτίριο του ηγουμενείου στη νοτιοανατολική γωνία. Πρόκειται για έναν διώροφο κτίριο, τα δύο επίπεδα του οποίου επικοινωνούν με εξωτερικό πέτρινο κλιμακοστάσιο στη δυτική πλευρά. Ακριβώς, απέναντι, στη νότιο-δυτική πλευρά του περιβόλου βρίσκεται ένα επίμπεκες διώροφο κτίσμα, που σχηματίζει γωνία. Πρόκειται για κτίριο που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της μοναστικής κοινότητας και στέγαζε την τράπεζα και τα κελιά των μοναχών, καθώς και κάποια δωμάτια για τη φιλοξενία προσκυνητών. Στην βορειοδυτική γωνία του καθολικού υπάρχει υπόγειο δεξαμενή αποθεμάτων ύδατος, στην οποία κατέληγε ένα πρωτότυπο σύστημα συγκέντρωσης των όμβριων υδάτων από τις στέγες του ναού. Υπάρχουν, επίσης, ορατά λείψανα θεμελίων άλλων κτισμάτων, εντός και εκτός της περιφραξης του μοναστηριού, με πιο ενδιαφέροντα αυτά στη νότια πλευρά του.

Το μοναστηριακό συγκρότημα περικλείεται από ψηλό πέτρινο τοίχο, στην περίμετρο του οποίου υπάρχουν πολλά ανοίγματα που χρησίμευαν ως αμυντικά παρατηρητήρια.





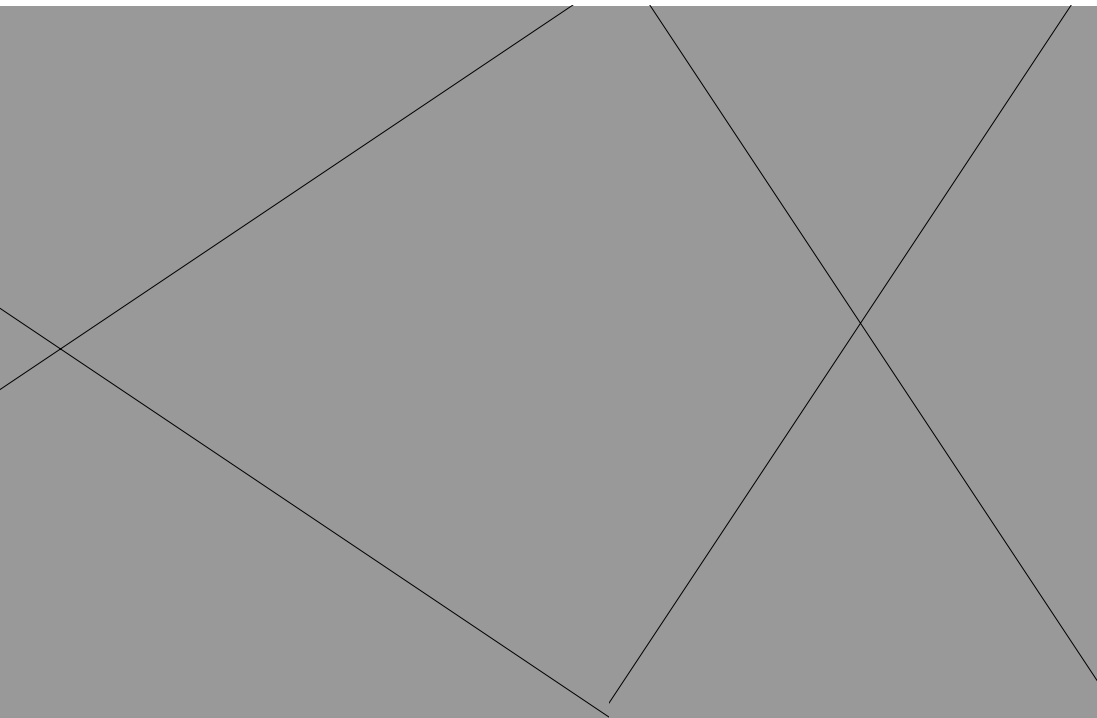
Αναμφισβήτητα, το κεντρικό κτίσμα, όπως εξάλλου συμβαίνει σε όλα τα ορθόδοξα μοναστήρια, είναι ο ναός ή αλλιώς το καθολικό της μονής, αφιερωμένο στον Άγιο Γεώργιο. Ο ναός αποτελείται από δύο διακριτά μέρη. Τον κυρίως ναό και την μεταγενέστερη προσθήκη ενός ευρύχωρου, αναπτυσσόμενου στη δυτική πλευρά του κτιρίου, νάρθηκα. Οι κάθετοι τοίχοι του ναού είναι δομημένοι αποκλειστικά με λίθους και η στέγη καλύπτεται από πλάκες σχιστόλιθου της περιοχής. Το ενσωματωμένο καμπαναριό στην κορυφή του δυτικού τοίχου του νάρθηκα, είναι κατασκευασμένο με ασβεστόλιθους της περιοχής, με την ίδια τεχνική, όπως και το υπόλοιπο κτίσμα και είναι και αυτό μία μεταγενέστερη προσθήκη.

Εισερχόμενοι στον ναό, συναντούμε πρώτα τον λιτό και ευρύχωρο νάρθηκα. Ένα, σχετικά, στενό, τοξωτό άνοιγμα στον ανατολικό τοίχο του μας οδηγεί στον χώρο του κυρίως ναού. Ο κυρίως ναός είναι ένας σχεδόν τετράγωνος χώρος με το ιερό στα ανατολικά να οριοθετείται από χτιστό εικονοστάσι, το οποίο επικοινωνεί με τον υπόλοιπο χώρο με τρία τοξωτά ανοίγματα. Σε μικρές εσοχές, στην πρόσοψή του, δυστυχώς, με εκτεταμένες φθορές, υπάρχει η σύνθεση μίας Μεγάλης Δέησης. Πρόκειται για σύνθεση με τους δώδεκα αποστόλους, χωρισμένους σε δύο ομάδες των έξι, εκατέρωθεν της κεντρικής εικόνας του Ιησού Χριστού.

Ο τοιχογραφικός διάκοσμος, όπου σώζεται στο εσωτερικό του ναού, έχει υποστεί μεγάλη φθορά και παρά τις εργασίες συντήρησης τα πρόσωπα και οι συνθέσεις των σκηνών παραμένουν αρκετά δυσδιάκριτα.



Στο κέντρο τού κυρίως ναού ορθώνεται ο τρούλος, με μία πολύ ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική ιδιομορφία. Η κάτοψη του τυμπάνου του τρούλου εξωτερικά έχει τη μορφή ενός δεκάπλευρου κυρτού σχήματος, ενώ εσωτερικά αναπτύσσεται καθ' ύψος σε τρία επίπεδα. Στεκόμενος ο επισκέπτης ακριβώς κάτω από το κέντρο της απόληξης του τρούλου, μέσα στον ναό, αντικρίζει, υψώνοντας το βλέμμα ψηλά, δύο επάλληλους ρόμβους που σχηματίζονται με τη βαθμιδωτή εναλλαγή σφαιρικών τριγώνων και μικρών κογχών. Οι ρόμβοι αυτοί έχουν κυρτές προς το εσωτερικό τους πλευρές και τελική κατάληξη την κοίλη επιφάνεια που παραδοσιακά τοποθετείται η απεικόνιση του Παντοκράτορα. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται ενδιαφέρουσες επιφάνειες για τις συνοδές απεικονίσεις προσώπων της Παλαιάς Διαθήκης, αγγέλων, εξαπτέρυγων κ.λπ. Στο τελευταίο υψηλότερο επίπεδο, τέσσερα στενά, αντικριστά ανοίγματα βοηθούν στον αερισμό του εσωτερικού του ναού και επιτρέπουν την είσοδο των ακτίνων του ήλιου, το φως των οποίων δημιουργεί, νοπτά, έναν σταυρό. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος, όπου σώζεται στο εσωτερικό του ναού, έχει υποστεί μεγάλη φθορά και παρά τις εργασίες συντήρησης τα πρόσωπα και οι συνθέσεις των σκηνών παραμένουν αρκετά δυσδιάκριτα.





Στα χρόνια του προηγούμενου πολιτικού καθεστώτος, η μονή είχε μετατραπεί σε βάση του αλβανικού στρατού, που είχε υπό την ευθύνη της τη φρούρηση της μεθοριακής θαλάσσιας ζώνης και την αντιαεροπορική άμυνα. Με τις εργασίες αποκατάστασης, που έγιναν από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, στις αρχές του 21ου αιώνα, το συγκρότημα επανήλθε στην πρότερη κατάστασή του και αποτελεί, σήμερα, σημαντικό προσκύνημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

«Αναστήλωση των μνημείων της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Αλβανία», ΟΑΕΑ 2005.

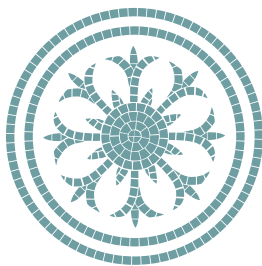
Θώμο Π., *Μεταβυζαντινοί ναοί στην Νότια Αλβανία*, ΟΑΕΑ 1998.

Μπαράς Βασ., *Το Δέλβινον της Β. Ηπείρου*.

Φίλλιπσον Άλφρεντ, *Θεσσαλία και Ήπειρος- Ταξίδια και εξερευνήσεις στη Βόρεια Ελλάδα*.

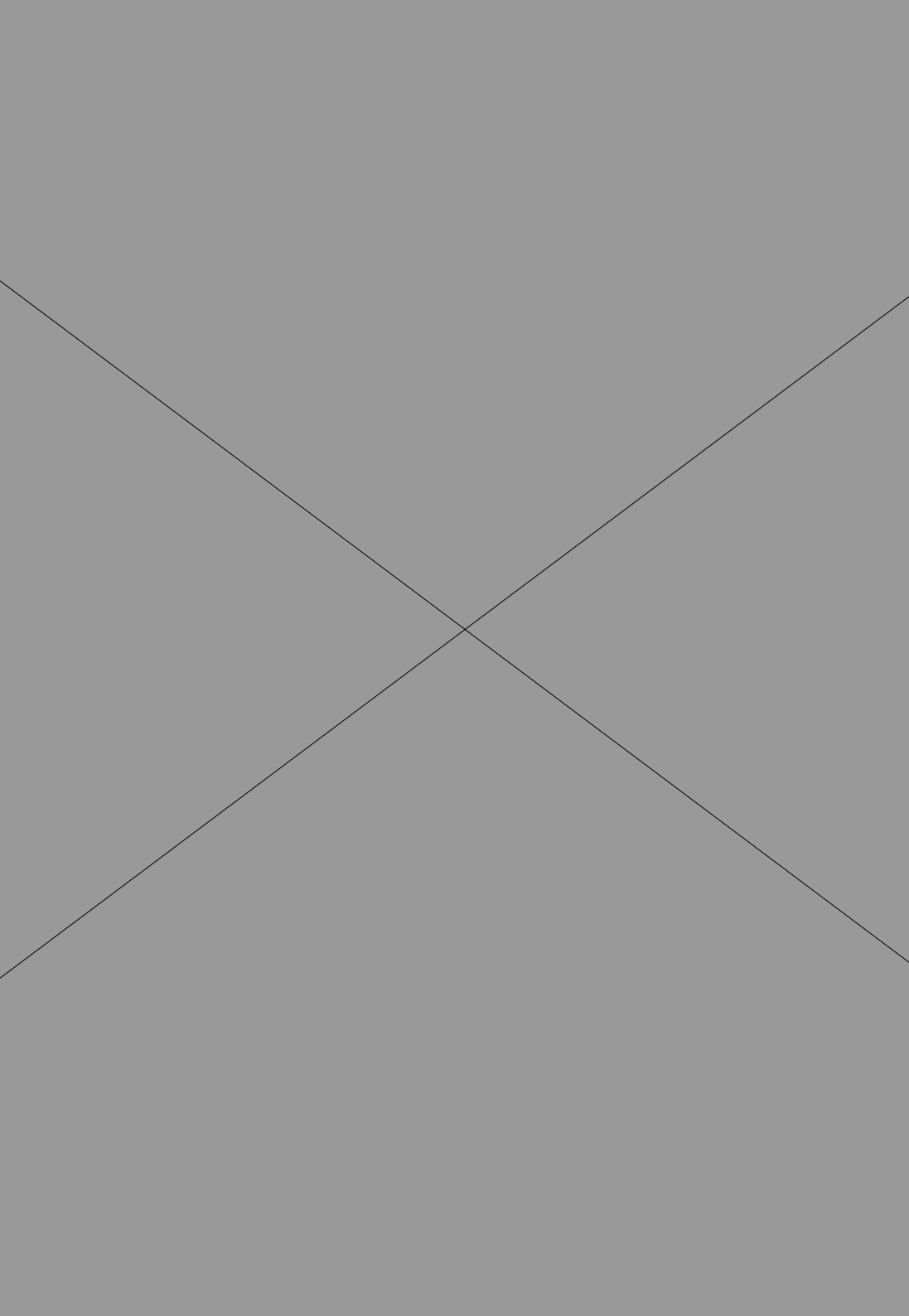
Χάμοντ Νίκολας, *Ήπειρος*.

Χόντιτς Ρίτσαρντ, *Το Βουθρωτό - αιώνια πόλη*, Ίδρυμα Βουθρωτού 2011.

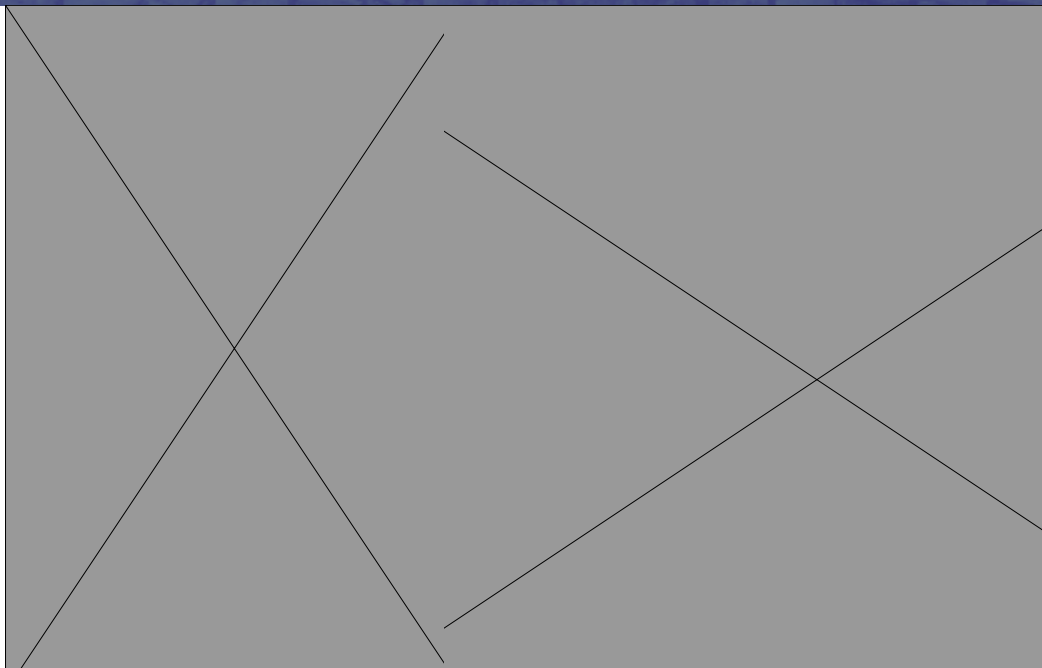




Μνημεία περιοχής Κορυτσάς



Μονή Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, Βυθκούκι



Το Βυθκούκι βρίσκεται είκοσι χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Κορυτσάς και νοτίως της γειτονιάζουσας Μοσχόπολης, σε υψόμετρο 1300 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας. Περιβάλλεται από ψηλά βουνά, τα οποία δημιουργούν ένα πολύ όμορφο και γραφικό φυσικό τοπίο.

Η ιστορία του Βυθκουκίου ξεκινά ήδη από τα βυζαντινά χρόνια. Σύμφωνα με την παράδοση, η ανέγερση του πρώτου ναού, αφιερωμένου στον Άγιο Αθανάσιο, ανάγεται στο έτος 1162. Μετά την εγκαθίδρυση της οθωμανικής κυριαρχίας στη νότια Αλβανία, στα τέλη του 15ου αιώνα, οι νέες εξελίξεις επηρεάζουν το Βυθκούκι. Ο Σουλτάνος Βαγιαζήτ Β΄ παραχωρεί ως μούλκια (mulk= ιδιοκτησία), στον πρώτο σταυλάρχη και πορθητή της Ψαμαθίας Ηλιάζ Μιραχώρ Εβέλ μπέη, επτά χωριά της περιοχής της Κορυτσάς, ανάμεσα στα οποία και το Βυθκούκι.

Κατά την διάρκεια του 17ου-18ου αιώνα, ο οικισμός έφτασε σε υψηλό οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο, ακολουθώντας την πορεία πολλών γνωστών κέντρων της εποχής, όπως η Μοσχόπολη, η Νικολίτσα, η Σίπισχα (Υπισχία) κ.ά. Σύμφωνα με αναφορές των ιστοριοδιφών του 19ου αιώνα, το Βυθκούκι ήκμαζε παράλληλα με αυτά τα κέντρα και ο πληθυσμός του, κατά την εποχή αυτής της ακμής, ήταν κατανεμημένος σε είκοσι τέσσερις συνοικίες, μεταξύ των οποίων οι συνοικίες Δούκας, Μπόρις, Γκραίκας, Τατάς, Κοβάτσιας, Ρούσσας κ.ά.

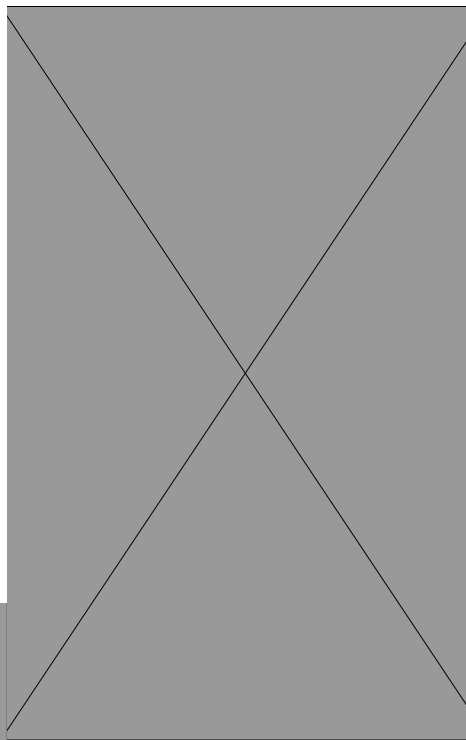


Στα χρόνια του αρχιεπισκόπου Αχριδών Ιωάσαφ εκ Μοσχοπόλεως (1719-1745), σημειώθηκε μεγάλη πολιτιστική και εκπαιδευτική άνθηση. Μαρτυρίες για αυτή την ανάπτυξη δίνουν οι περίτεχνοι ναοί του Βυθκουκίου, οι οποίοι συγκαταλέγονται μεταξύ των πλέον αντιπροσωπευτικών μνημείων της εκκλησιαστικής τέχνης του 18ου αιώνα στα Βαλκάνια. Ο κατάλογος περιλαμβάνει περίπου δεκατέσσερις ναούς και μονές. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει η Μονή των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου.

Η Μονή βρίσκεται σ' έναν λόφο στη βορειοανατολική πλευρά του Βυθκουκίου, δίπλα στα ερείπια της ιστορικής συνοικίας Μπορίσι και στο παρελθόν ανήκε στην εκκλησιαστική επαρχία της Μητρόπολης Καστοριάς. Σύμφωνα με τον κώδικα της Μονής, που δημοσίευσε ο Φιλάρετος Βαφείδης, το μοναστήρι οικοδομήθηκε σταδιακά σε δύο φάσεις.



Η πρώτη φάση οικοδομής της μονής ξεκίνησε το έτος 1709, ύστερα από έκδοση σουλτανικού φερμανίου και με χρήματα που διέθεσε ο Αθανάσιος Χατζηρημάρας από την συνοικία Μπορίσι του Βυθκουκίου. Πρωτομάστορας στην οικοδομή αναφέρεται ο Θάνε Λένας από την ίδια συνοικία. Το έτος 1710 έγιναν τα εγκαίνια από τον επίσκοπο Πρεσπών Ιωάσαφ, τον μετέπειτα αρχιεπίσκοπο Αχριδών. Η δεύτερη φάση αρχίζει στα 1759, κατά την ηγουμενία του Νίκου Ταρασίου, με την οικοδόμηση του καθολικού, το οποίο είναι αφιερωμένο στους Αγίους Αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Το καθολικό, ρυθμού βασιλικής με τρούλο, αγιογραφήθηκε το 1763 από τους Κορυτσαίους αδερφούς Κωνσταντίνο και Αθανάσιο και το 1761 φιλοτεχνήθηκε το τέμπλο του ναού.



Στο οικοδομικό συγκρότημα της Μονής περιλαμβάνεται και ο μικρός κοιμητηριακός ναός των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού, ο οποίος ανεγέρθηκε το 1736 και αγιογραφήθηκε το 1750 (18 Μαΐου), επίσης από τους Κορυτσαίους αδερφούς Κωνσταντίνο και Αθανάσιο.



Στο οικοδομικό συγκρότημα της Μονής περιλαμβάνεται και ο μικρός κοιμητηριακός ναός των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού, ο οποίος ανεγέρθηκε το 1736 και αγιογραφήθηκε το 1750 (18 Μαΐου), επίσης από τους Κορυτσαίους αδερφούς Κωνσταντίνο και Αθανάσιο. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο ναΐσκος οικοδομήθηκε επί ηγουμενίας του Μεθοδίου και με τη χορηγία του πρεσβύτερου, οικονόμου Ιωάννη από την «Απδονοχώρα», το σημερινό Αΐδονοχώρι, χωριό που βρίσκεται κοντά στις Σέρρες. Τα έξοδα της αγιογράφησης του ναού, σύμφωνα με την επιγραφή, ανέλαβαν ο άρχοντας Συρόπουλος από το Αΐδονοχώρι και ο Παναγιώτης Ντεσίνας, πρόκριτος από το Βυθκούκι. Το γεγονός ότι οι δύο από τους χορηγούς της ανέγερσης και της ιστόρησης του ναού κατάγονταν από το Αΐδονοχώρι των Σερρών φανερώνει τις εμπορικές συναλλαγές των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής της Μοσχόπολης με την περιοχή των Σερρών.



Από το μοναστηριακό συγκρότημα έχει διασωθεί μέχρι σήμερα το καθολικό των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου και εκτός του τοίχου του περιβόλου της Μονής, ο ναός των Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού. Τα καταλύματα της Μονής καταστράφηκαν, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν το 1943 το Βυθκούκι πυρπολήθηκε από τους Ιταλούς που εισέβαλαν στο χωριό. Τότε είναι που κάηκαν και τέσσερις από τους εναπομείναντες ναούς του Βυθκουκίου, ο ναός του Αγίου Νικολάου, του Αγίου Αθανασίου που ήταν και ο αρχαιότερος, του Αγίου Ιωάννου και της Αγίας Παρασκευής.

Μεταξύ των διασωθέντων ναών στο Βυθκούκι συγκαταλέγονται, επίσης ο ναός της Παναγίας του β΄ μισού του 17ου αιώνα, ο ναός του Αγίου Μηνά του 18ου αιώνα, ο ναός της Ευαγγελιστρίας του 18ου αιώνα, ο ναός του Αγίου Γεωργίου του β΄ μισού του 18ου αιώνα, περίοδος που ταυτίζεται και με την επέκταση του οικισμού του Βυθκουκίου, όπου κάθε συνοικία είχε αποκτήσει τον δικό της ναό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου τῶν τέ ὁμόρων ἑλληνικῶν καί ἰλλυρικῶν χωρῶν*, τόμ. 2, Ἐν Ἀθήναις, τυπ. Σ. Κ. Βλαστοῦ, 1856.

Φιλάρετος Βαφείδης, «Κῶδις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καστοριᾶς καὶ τινὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία ἀποκείμενα ἐντισι τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῆς», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 24 (1900), 318-319;

Φιλάρετος Βαφείδης, «Περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καστορίας ἱερῶν μονῶν», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 20 (1900), pp. 316-320.

Drakopoulou Eugénie, «Inscriptions della ville de Kastoria (Macédoine) du 16^e au 18^e siècle: tradition et adaptation». In: *Revue des études byzantines* 63 (2005): pp. 5-40.

Gelzer H., «Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden», in: *Abhandlungen der Philologisch-Historischen Klasse der Königlich-Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*, vol. 20, no. 5, Leipzig Teubner 1902: 94, 97-98, 102-103, 106, 108-111, 143.

Ἰωάννης Λαμπρίδης, *Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων*, μέρ. Α΄, Ἐν Ἀθήναις: Τύποις Γεωργίου Κιούση, 1880.

Ἰωακείμ Μαρτινιανός, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπολεως – Α΄, Ἡ Ἱερά Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου κατὰ τὸν ἐν αὐτῇ κώδικα*, 1630 - 1875. Ἀθῆναι, 1939.

Papakozma, A., «Manastiri i shën Pjetrit dhe Pavlit në Vithkuq, datimi, urbanistika, arkitektura, mjeshtrit e ndërtimit», *Monumentet* 1 (1983), 77-85;

Péchyayre A.A., «L'archevêché d' Ochrida de 1394 a 1767, A proposd' uneouvrage recent», *Échosd'Orient* 35 (1936), pp. 183-323.

Petraq Pepo, «Dy dokumente mesjetare mbi Shqipërinë. Berati i Bajazitit II dhe Vakëfnameje e mirahorlliaz beut», *Buletin për Shkencat Shoqërore* 3 (1956): 271-272.

Petraq Pepo, «Katër dekrete (fermane) të Sulltan Bajazitit II për Mirahor Iliaz Beun», *Studime Historike* 3 (1967): 217-238.

Pirro Thomo, Kishat pasbizantine në Shqipërinë e Jugut, Tiranë: Kisha Orthodoxke Autoqefale e Shqipërisë, 1998, 44-56.

Pirro Thomo, «Piktorët Korçarë Kostandin dhe Athanas Zografi dhe freskat e tyre në skenat e Apokalipsit», *Buletin i Universitetit Shtetëtor të Tiranës, ser. Shkencat Shoqërore* 1 (1959): 25-26.

Popa Theofan, Mbishkrime të Kishave në Shqipëri, Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Historisë, 1998.

Rembeci Andi, Sokol Cunga, «Vithkuq of Moschopolis: the cradle of the early inhabitants of Kozani, according to oral tradition», στο: Χαρίτων Καρανάσιος, Βασιλική Διάφα-Καμπουρίδου (επιμ.) *Η Κοζάνη και η περιοχή της από τους Βυζαντινούς στους Νεότερους Χρόνους*, Πρακτικά Γ΄ Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας, Κοζάνη, 7-9 Δεκεμβρίου 2018, Κοζάνη: Εταιρεία Δυτικομακεδονικών Μελετών, 2019: 103-132.

Rembeci Andi, *The Codex of the Holy Metropolis of Korça and Selasphorus: Edition and Historical Documentation (17th – 19th centuries)*, Master's thesis in Greek, Ionian University 2009.

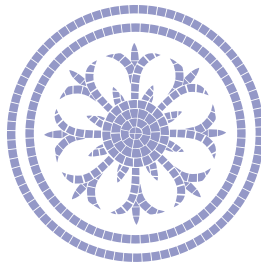
Rousseva Ralitsa, "Iconographic characteristics of the Churches in Moschopolis and Vithkuqi", *Μακεδονικά* 35 (2006): 163-164.

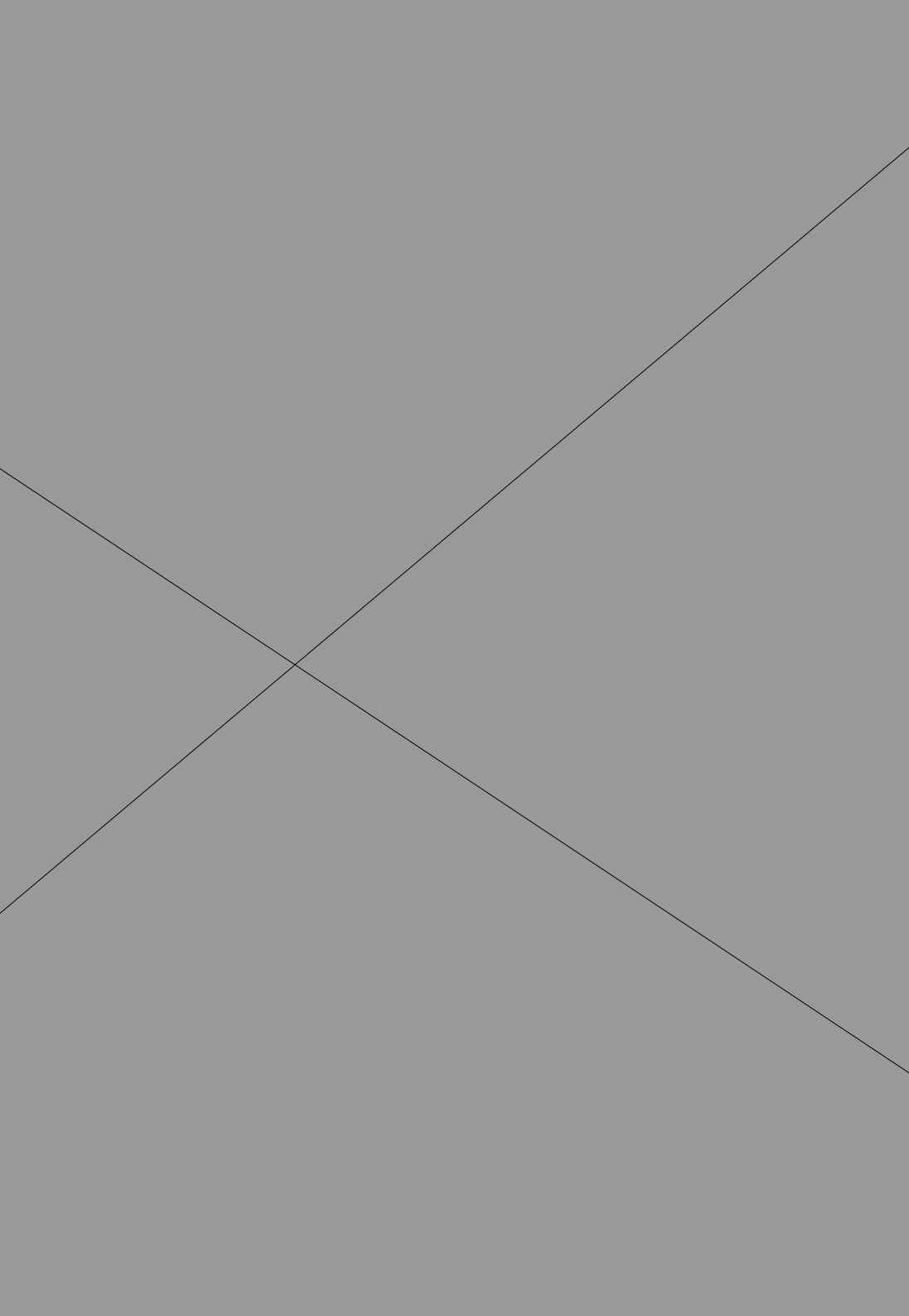
Κωνσταντίνος Σκενδέρης, *Ιστορία της Αρχαίας και συγχρόνου Μοσχοπόλεως...*, Αθήνα 21928, 90.

Γεώργιος Τσιγαράς, *Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος: το έργο τους στο Άγιον Όρος (1752-1783)*. PhD dissertation, Aristoteleio University of Thessaloniki (ΑΠΘ) 1998. DOI 10.12681/eadd/10349

Tsigaras G.C., "The Painters Constantine and Athanasios from Korçë and their Work on Mount Athos", in: *2000 Years Church Art and Culture in Albania, Papers of the International Symposium, Tirana, 16-18 November 2000*, Tirana, 2005.

Γεώργιος Τσίλης, «Τρία έγγραφα των αρχών του ΙΘ΄ αιώνα που περιέχουν στατιστικές ειδήσεις και άλλες πληροφορίες για τις επαρχίες Πρεβέζας, Μπερατίου, Μετσόβου και Κορυτσάς», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 14 (1992), 425-429.



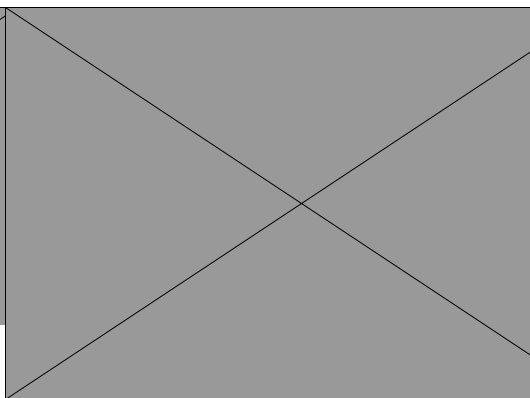
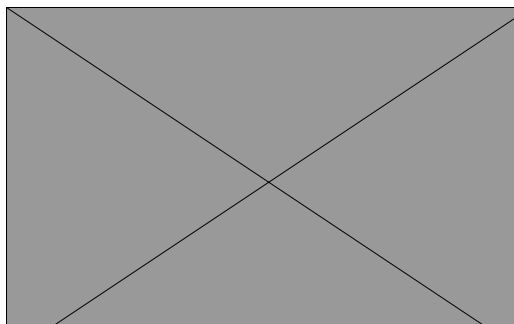


Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Μπομποστίτσα Κορυτσάς



Το χωριό Μπομποστίτσα τοποθετείται σε απόσταση περίπου δέκα χιλιομέτρων στα νότια της Κορυτσάς. Είναι γνωστό για τον φυσικό πλούτο που διαθέτει, τους ιστορικούς και πολιτιστικούς θησαυρούς, την παραδοσιακή μαγειρική και τα αγροτικά προϊόντα, καθώς και για τις πολλές και όμορφες εκκλησίες του.

Πάνω σε έναν λόφο, στο νότιο άκρο του κεντρικού δρόμου του χωριού, βρίσκεται η Μονή Κοίμησης της Θεοτόκου. Δεν σώζεται ακριβής ημερομηνία ανέγερσης του πρώτου ναού, αλλά πιθανολογείται πως υπήρχε μοναστηριακό συγκρότημα με παρουσία περίπου ενός αιώνα σε αυτή την περιοχή. Από το παλιό μοναστήρι σωζόταν ένα μικρό κτήριο από τα κελιά των μοναχών, το οποίο, κατά τη περίοδο των πολιτικών αναταραχών, περίοδο διωγμού του χριστιανικού στοιχείου, χρησιμοποιούνταν σαν αποθήκη, καθώς και το καθολικό, μία μονόκλιτη βασιλική, που χρησιμοποιήθηκε ως στάβλος βοοειδών.



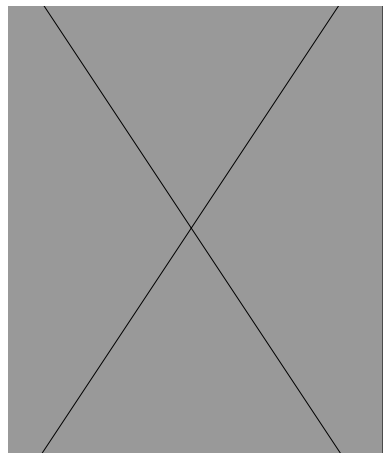
Από πηγές γνωρίζουμε πως στον παλιό ναό διακρίνονταν δύο φάσεις κατασκευής. Η παλαιότερη φάση περιλάμβανε την κόγχη του Ιερού και ένα τμήμα του βόρειου τοίχου, ύψους περίπου 1,5 μέτρων. Αργότερα, πάνω στα υπάρχοντα αυτά στοιχεία, είχαν χτιστεί οι περιμετρικοί τοίχοι και είχε κατασκευαστεί τρίριχτη στέγη με μικρό υπόστεγο στη δυτική είσοδο. Ο ναός δεν είχε ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία. Η δόμηση των τοίχων της δεύτερης φάσης ήταν κακότεχνη και υπήρχαν σοβαρές βλάβες στα φέροντα στοιχεία της στέγης, που δημιουργούσαν επικινδυνότητα για την κατάρρευση του κτιρίου.

Η Μονή της Κοίμησης της Θεοτόκου είναι από τους πρώτους θρησκευτικούς χώρους λατρείας που άρχισαν να λειτουργούν, μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, το έτος 1990. Για την επαναλειτουργία της, κατά τα έτη 2005 και 2006, καταδαφίστηκαν τα παλαιά κελιά και οικοδομήθηκε νέο τετραώροφο κτίριο για την ίδια χρήση, χώροι φιλοξενίας και υποδοχής, ναΐδριο καθημερινών ακολουθιών και χώρος μηχανολογικών εγκαταστάσεων.

Το 2014 καταδαφίστηκε ο παλιός ναός, αλλά διατηρήθηκε η κόγχη του Ιερού, για να ενσωματωθεί στο νέο καθολικό, στο κέντρο του μοναστηριού, με τις εργασίες να ολοκληρώνονται το έτος 2019. Ο νέος ναός είναι τρίκογχος, σταυρεπίστεγος με τρούλο, προσαρτημένο κωδωνοστάσιο στον δυτικό τοίχο και περιμετρική στοά, η βόρεια πλευρά της οποίας καταλήγει στην κόγχη του παλαιού ναού. Η περίφραξη του αύλειου χώρου της Μονής έγινε με λιθοδομή και ένα ανεξάρτητο κωδωνοστάσιο ύψους δώδεκα μέτρων τοποθετήθηκε κοντά στην πύλη εισόδου του μοναστηριού. Οι εκτάσεις, περιμετρικά του συγκροτήματος, ανήκουν στη Μονή, και αναπτύσσονται ως μία εξωτερική περιφραγμένη αυλή γύρω από την εσωτερική λίθινη.

Την ημέρα της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, στις 15 Αυγούστου, γίνεται μεγάλη παραδοσιακή πανήγυρς, με τη συμμετοχή πολλών πιστών από όλη τη χώρα.

Η Μονή της
Κοίμησης της
Θεοτόκου είναι
από τους πρώτους
θρησκευτικούς
χώρους λατρείας
που άρχισαν
να λειτουργούν,
μετά την
κατάρρευση του
κομμουνιστικού
καθεστώτος, το
έτος 1990.



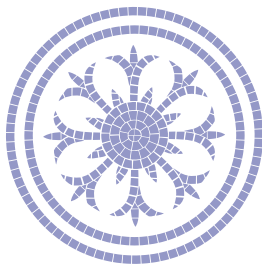
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Ἀναστασίου (Γιαννουλάτου), Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας, *Ἡ ανασύσταση της Ὁρθοδόξου Αυτοκεφάλου Ἐκκλησίας της Ἀλβανίας 1991-2012*. Συνοπτική ἀναφορά, Γ΄ ἐπαιξημένη ἔκδοση, Τίρανα: Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, 2015.

Forest J., *The Resurrection of the Church of Albania*. Geneva: WCC, 2002.

Hoppe Lyn., *Resurrection. The Orthodox Autocephalous Church of Albania 1991-2003*. Tirana: Ngjallja publisher, 2004.

Rembeci A. (editor-in-chief), *Construction work of the Orthodox Autocephalous Church of Albania during the years 1992-2017*. Vol 3: Holy Metropolis of Korça, Tirana: Ngjallja Publishers, 2018. (Published also in Albanian and Greek).



Σπηλαιώδες Ασκητήριο της Γέννησης της Θεοτόκου, Νησί του Μάλιγκραντ (Malligrad), Λίμνη Μεγάλης Πρέσπας



Σε υψόμετρο 853 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας, περιβαλλόμενο από τα Πυρρναία όρη και τα βουνά Βαρνούντα, και Λιβανίσκος, βρίσκεται το λεκανοπέδιο της Πρέσπας, μίας λίμνης, που αποτελείται από δύο τμήματα. Τη Μεγάλη και τη Μικρή Πρέσπα, μέρη τα οποία επικοινωνούν μεταξύ τους, μέσω ενός στενού διαύλου.

Η περιοχή των λιμνών της Πρέσπας, που είναι κατανεμημένη ανάμεσα στην Αλβανία, την Ελλάδα και τη Βόρεια Μακεδονία, αποτελεί διασυνοριακή προστατευόμενη περιοχή, που θεσμοποιήθηκε με κοινή Διακήρυξη των Πρωθυπουργών των τριών γειτονικών κρατών, τον Φεβρουάριο του έτους 2000. Η περιοχή αποτελεί έναν πολύ σημαντικό φυσικό δρυμό, λόγω της βιοποικιλότητας και των ενδημικών ειδών που υπάρχουν σε αυτήν. Παράλληλα η περιοχή των Πρεσπών είναι πλούσια σε ιστορικά μνημεία.

Ο εσωτερικός και εξωτερικός διάκοσμος του ναού παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Από την πρώτη φάση (1344/5) σώζεται μικρό τμήμα του τοιχογραφικού διακόσμου στον ανατολικό τοίχο του Ιερού και στα κάτω τμήματα του βόρειου και νότιου τοίχου.



Κατά μήκος των ακτών της λίμνης και της ενδοχώρας υπάρχουν προϊστορικοί και μεσαιωνικοί οικισμοί, ναοί και μοναστήρια, καθώς και βραχοσπηλιές με βυζαντινά ερημητήρια και μικρές εκκλησίες, στο εσωτερικό των οποίων υπάρχουν αξιόλογες τοιχογραφίες. Τα ερημητήρια αυτά στις ακτές της λίμνης της Πρέσπας χρονολογούνται από τα μέσα του 13ου έως τα μέσα του 16ου αιώνα, επιβεβαιώνοντας την παρουσία και τη συνέχεια της βυζαντινής τέχνης και του μοναχισμού στην περιοχή, ακόμη και ύστερα από την πτώση της Κωνσταντινούπολης.

Ο μονόχωρος ναός της Γεννήσεως της Θεοτόκου είναι κτισμένος μέσα σε μεγάλη σπηλιά στο βραχώδες και ακατοίκητο νησί του Μάλιγκραντ (Maligrad) στη λίμνη της Μεγάλης Πρέσπας, κοντά στις όχθες του χωριού Πουστέτσι (Pustec). Είναι μονόκλιτη βασιλική, μικρών διαστάσεων, καλυμμένη από ημικυλινδρική καμάρα. Βάσει των σωζόμενων κτητορικών επιγραφών, ο ναός, κτίστηκε και αγιογραφήθηκε αρχικά το 1344/5 από τον Μπόϊκο και τη σύζυγό του Ευδοκία, μαζί με τα τέκνα τους και πρόκειται για ένα τυπικό δείγμα της εποχής. Από τις πηγές πληροφορούμαστε πως η τέχνη της ευρύτερης περιοχής της Πρέσπας είχε άμεση εξάρτηση από την Αχρίδα, σημαντικό εκκλησιαστικό κέντρο της εποχής, και επιρροές από γνωστά εργαστήρια που δραστηριοποιούνται, κατά τον 14ο αιώνα.



Στην αρχική φάση οικοδομής, ο ναός ήταν μονόχωρη βασιλική, με δίρρικτη στέγη χαμηλού ύψους. Το 1368/9, στα χρόνια της ηγεμονίας του σέρβου κράλη Vukašić, πραγματοποιήθηκαν εργασίες ανακαίνισης και αγιογράφησης του ναού, με πρωτοβουλία του ηγεμόνα της περιοχής, καίσαρα Νοβάκο. Κατά την ανακαίνιση, ο ναός έγινε ψηλότερος, αντικαταστάθηκε η ξύλινη στέγη του από ημικυλινδρική καμάρα και αγιογραφήθηκε εσωτερικά και εξωτερικά.

Ο εσωτερικός και εξωτερικός διάκοσμος του ναού παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Από την πρώτη φάση (1344/5) σώζεται μικρό τμήμα του τοιχογραφικού διακόσμου στον ανατολικό τοίχο του Ιερού και στα κάτω τμήματα του βόρειου και νότιου τοίχου. Τα τμήματα αυτά ξεχωρίζουν για τον καλλιγραφικό και διακοσμητικό χαρακτήρα, τα αυστηρά χαρακτηριστικά των πορτρέτων και τα χρώματα. Οι τοιχογραφίες της δεύτερης περιόδου (1368/9) εκτείνονται στο υπόλοιπο εσωτερικό του ναού και διατάσσονται σε δύο ζώνες στον ανατολικό και σε τρεις στον νότιο, δυτικό και βόρειο τοίχο. Στη δυτική πρόσοψη βρίσκεται μία από τις ωραιότερες παραστάσεις του ναού, στην οποία διακρίνεται ο κήτορας καίσαρας Νοβάκο με τη σύζυγό του Καλή, την κόρη τους Μαρία και τον υιό τους Αμνράλη. Απεικόνιση του ίδιου προσώπου συναντάται και στον βυζαντινό ναό της Μπόριας στην Κορυτσά, που είναι αφιερωμένος στην Ανάληψη του Κυρίου.



Οι τοιχογραφίες της δεύτερης φάσης διακρίνονται για τη ζωντάνια των συνθέσεων, την κίνηση των προσώπων, την εκφραστικότητα των πορτρέτων και την ποικιλία των χρωμάτων και θεωρούνται χαρακτηριστικό δείγμα της τέχνης, κατά την περίοδο της Παλαιολόγειας Αναγέννησης του 13ου-14ου αιώνα. Οι σκηνές του ναού στο Μάλιγκραντ, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του καθηγητή Ε. Τσιγαρίδα, ανήκουν στην ίδια εικονογραφική παράδοση με μνημεία που διακοσμούνται από εργαστήρια της Θεσσαλονίκης, της πρώτης περιόδου των Παλαιολόγων, με θέματα και τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά που υιοθετούνται από τους καλλιτέχνες των εργαστηρίων της Καστοριάς, κατά το δεύτερο μισό του 14ου και το πρώτο μισό του 15ου αιώνα. Το συνεργείο που φιλοτέχνησε τις τοιχογραφίες του ναού της Γεννήσεως της Θεοτόκου, στο Μάλιγκραντ, στη Μεγάλη Πρέσπα, φαίνεται να είναι το ίδιο με αυτό που εργάστηκε στο Μπόρια (1390), καθώς και στον ναό του Αγίου Αθανασίου του Μουζάκη, στην πόλη της Καστοριάς (1383/84).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Dhamo Dh., “L’eglise de Notre-Dame a Maligrad”, *Studia Albanica* I/2 (1964): 109-119.

Καζαζάκη Ζωή (επιμ.), *Δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού. Μοναστήρια της Εγνατίας Οδού*. Τόμ. 1: Πολιτιστικός οδηγός - Ήπειρος, Δυτική Μακεδονία και Νότια Αλβανία, έκδ. Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1999.

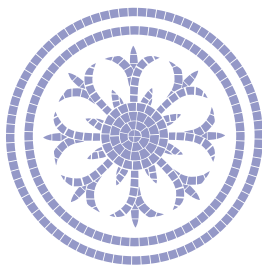
Meksi A., *Arkitektura e kishave të Shqipërisë* (shek. VII-XV), UEGEN, Tiranë 2004.

Πελεκανίδης Μ. Στυλιανός, *Βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία της Πρέσπας*. Θεσσαλονίκη : Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1960.

Popa Th., *Icones et miniatures du Moyen Âge en Albanie*, Tirane 1998.

Thomo P., “Byzantine Monuments on Great Prespa”, in: *Byzantine Macedonia: art, architecture, music and hagiography. Papers from the Melbourne Conference, July 1995*, ed. J. Burke, R. Scott, Melbourne 2001, 104-106, 216-223, fig. 232-250.

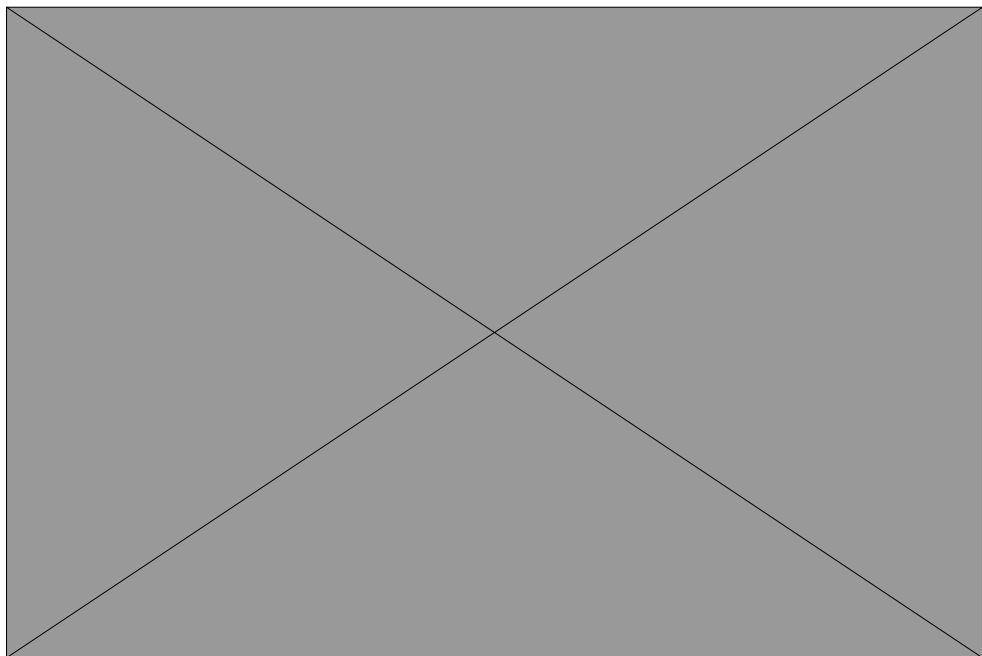
Τσιγαρίδας Ευθ., *Καστοριά. Κέντρο ζωγραφικής την εποχή των Παλαιολόγων (1360-1450)*, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2016.



Ναός Αγίου Νικολάου, Μοσχόπολη



Η Μοσχόπολη αποτελεί σημαντικό ιστορικό, πολιτιστικό και τουριστικό κέντρο. Διακρίνεται για τα αρχιτεκτονικά μνημεία της, το γραφικό τοπίο και το εξαιρετικό κλίμα. Βρίσκεται σε μια υψηλή πλαγιά, περίπου 1200 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και εκτείνεται ανάμεσα στα βουνά της Οπάρεως και της Οστροβίτσας. Από την ανατολική πλευρά, τα υψώματα κατεβαίνουν ομαλά και σχηματίζουν μια κοιλάδα, η οποία αποτελεί και τη μοναδική φυσική είσοδο προς τη Μοσχόπολη. Το μέρος είναι πλουσιότατο σε δάση, βοσκοτόπους και υδροπηγές.



Γνωστή από τον 14ο αιώνα, η Μοσχόπολη γνώρισε στην αρχή του 18ου αιώνα εκπληκτική οικονομική και πνευματική άνθηση. Μεγάλη φήμη απέκτησαν η «Νέα Ακαδημία» (1744), η Βιβλιοθήκη και το Τυπογραφείο της, το πρώτο των Βαλκανίων. Το εκπαιδευτικό αυτό ίδρυμα συνέβαλε στη διάδοση της παιδείας και στη διαμόρφωση ζωηρής πνευματικής κίνησης. Την πόλη κοσμούσαν περίπου είκοσι δύο ναοί, οι οποίοι διακρίνονταν για τα επιβλητικά επίχρυσα ξυλόγλυπτα τέμπλα τους, τους ξυλόγλυπτους άμβωνες και τους δεσποτικούς θρόνους, τα περίτεχνα διαμερίσματα των ψαλτών, αλλά και τις πολυσύνθετες τοιχογραφίες τους, στοιχεία που τους προσέδιδαν αδιαμφισβήτητη μεγαλοπρέπεια και παράλληλα αντανakλούσαν τον πλούτο και τη δύναμη της πόλης.

Μέχρι το 1670, η Μοσχόπολη υπαγόταν απευθείας στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, ενώ ακολούθως εντάχτηκε στη δικαιοδοσία της Μητρόπολης Κορυτσάς. Στις αρχές του 18ου αιώνα, η πόλη είχε δεκατέσσερις συνοικίες, που κάλυπταν έκταση 1800 στρεμμάτων. Το επίκεντρο των συνοικιών αποτελούσαν τα συγκροτήματα των θρησκευτικών ιδρυμάτων.

Μέχρι το 1670,
η Μοσχόπολη
υπαγόταν
απευθείας στην
Αρχιεπισκοπή
Αχρίδος, ενώ
ακολουθώς
εντάχθηκε στη
δικαιοδοσία της
Μητρόπολης
Κορυτσάς.



Παρά την άνθησή της, η κοινωνία της Μοσχόπολης δεν μπόρεσε να αντιδράσει στις απανωτές καταστροφές του 1769, 1772 και 1780 και δεν μπόρεσε, ακολούθως, να φτάσει στο επίπεδο ανάπτυξης, που είχε πριν από αυτές. Εκατοντάδες οικογένειες Μοσχοπολιτών αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν στην Κορυτσά, στα Ιωάννινα, στο Δελβινάκι, στα Αμπελάκια, στο Μοναστήρι, στην Αχρίδα, στη Βουδαπέστη, στη Βιέννη, στην Κλεισούρα και σε άλλα αστικά κέντρα.



Ο ναός του Αγίου Νικολάου αποτελεί έναν από τους λαμπρότερους ναούς της πόλης. Ο ναός ανεγέρθηκε το έτος 1721 στη συνοικία Ρούε. Αρχιτεκτονικά πρόκειται για μία τρίκλιτη βασιλική, με εσωτερικές διαστάσεις 19,7 x 11 μ. Αποτελείται από τον κυρίως ναό, τον νάρθηκα και το προστώο στη νότια πλευρά. Ο νάρθηκας, τραπεζοειδούς σχήματος, έχει στο κεντρικό μέρος μια σειρά κιόνων, οι οποίοι συνδέονται μεταξύ τους, όπως και με τους περιμετρικούς τοίχους, με ένα σύστημα τόξων, σχηματίζοντας ορθογώνια διαμερίσματα που στεγάζονται με ημικυλινδρικές καμάρες. Το προστώο, που αναπτύσσεται σε όλη τη νότια πλευρά του κυρίως ναού, είναι ανοικτό με μια τοξοστοιχία πάνω σε χαμηλούς πέτρινους κίονες, οι οποίοι στηρίζονται σε χαμηλό πεζούλι. Ο πύργος του κωδωνοστασίου υψώνεται νοτιοανατολικά πάνω από την είσοδο του προαύλιου χώρου του ναού. Στον χώρο αυτό πριν από το έτος 1916, έτος που ξέσπασε μεγάλη πυρκαγιά, υπήρχαν και άλλα κτίσματα, όπως το παρεκκλήσι του Αγίου Ευθυμίου και κελιά που εξυπηρετούσαν πιθανότατα τις ανάγκες μοναστηριού που υπήρχε εκεί.

Η τοικοδομία του ναού είναι επιμελημένη, κατασκευασμένη με λαξευμένες πέτρες που συνδέονται με ασβεστοκονίαμα, σχηματίζοντας πολύ λεπτούς αρμούς. Τα επίπεδα των στρώσεων της τοικοποιίας τονίζονται στην ανατολική πλευρά, όπου βρίσκεται κόγχη με τυφλά αψιδώματα και απολήξεις με πλίνθινη διακοσμητική ταινία σχήματος ψαροκόκαλου. Σε αντίθεση με την τοικοδομία του κυρίως ναού, η τοικοδομία του προστώου έχει πλούσιο διάκοσμο που επιτυγχάνεται χάρη στον συνδυασμό πλίνθων και πωρόλιθων, καθώς και λόγω της χρήσης ποικίλων θεμάτων, γείσων και ταινιών.

Το προστώο αγιογραφήθηκε το έτος 1750 από τους αδελφούς Κωνσταντίνο και Αθανάσιο, που λόγω του επαγγέλματός τους, ο καθένας έλαβε την επωνυμία Ζωγράφος.



Σύμφωνα με τις κτητορικές επιγραφές, ο ναός διακοσμήθηκε το έτος 1726 από τον ζωγράφο Δαβίδ Σεληνιτζιώτη, γνωστό από τα έργα του στο Άγιο Όρος, στην Καστοριά, τη Θεσσαλονίκη και αλλού, με βοηθούς τον Κωνσταντίνο και Χρήστο. Το προστώο αγιογραφήθηκε το έτος 1750 από τους αδελφούς Κωνσταντίνο και Αθανάσιο, που λόγω του επαγγέλματός τους, ο καθένας έλαβε την επωνυμία Ζωγράφος. Για περισσότερα από σαράντα χρόνια, οι αδελφοί Ζωγράφοι απέκτησαν μεγάλη φήμη, που αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι κατόρθωσαν να αναλάβουν αρκετές παραγγελίες για την εικονογράφηση κάποιων από των πιο σημαντικών μνημείων της εποχής τους.



Στη νότια είσοδο του ναού σώζεται η απεικόνιση του μοσχοπολίτη άρχοντα και κτήτορα Χατζηγεωργίου να προσφέρει τον ναό στον ένθρονο Άγιο Νικόλαο, με την επιγραφή ανάμεσά τους «Ηγάπησα, Κύριε, την εύηρέπειαν τοῦ Οἴκου Σου καὶ μὴ συναπολέσης μετὰ τῶν ἁμαρτιῶν τὴν ψυχὴ μου». Η πρώτη φάση της εικονογράφησης του ναού πραγματοποιήθηκε, όταν αρχιεπίσκοπος Αχρίδας και Μητροπολίτης Κορυτσάς ήταν ο Ιωάσαφ, διαπρεπής και επιφανής ιεράρχης από την Κορυτσά και η δεύτερη ολοκληρώθηκε επί Μητροπολίτου Κορυτσάς Νικηφόρου.

Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του Αγίου Νικολάου της Μοσχόπολης σώζεται μέχρι σήμερα στον ομώνυμο ναό του χωριού Βλάστη, στον Νομό Κοζάνης. Θρυλείται πως μεταφέρθηκε στην περιοχή, ύστερα από την καταστροφή της πόλης, το έτος 1769 από τον ιερέα Γεώργιο Σίνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

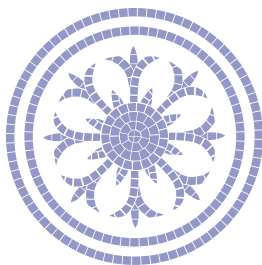
Μαρτινιανός Ί., *Ἡ Μοσχόπολις 1330-1930*, ἐν Θεσσαλονίκη 1957. *Μοσχόπολις*, Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Ὀκτ.-1 Νοεμβρ. 1996, ἐκδ. Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν - Μακεδονική Βιβλιοθήκη, ἀρ. 91, Θεσσαλονίκη 1999.

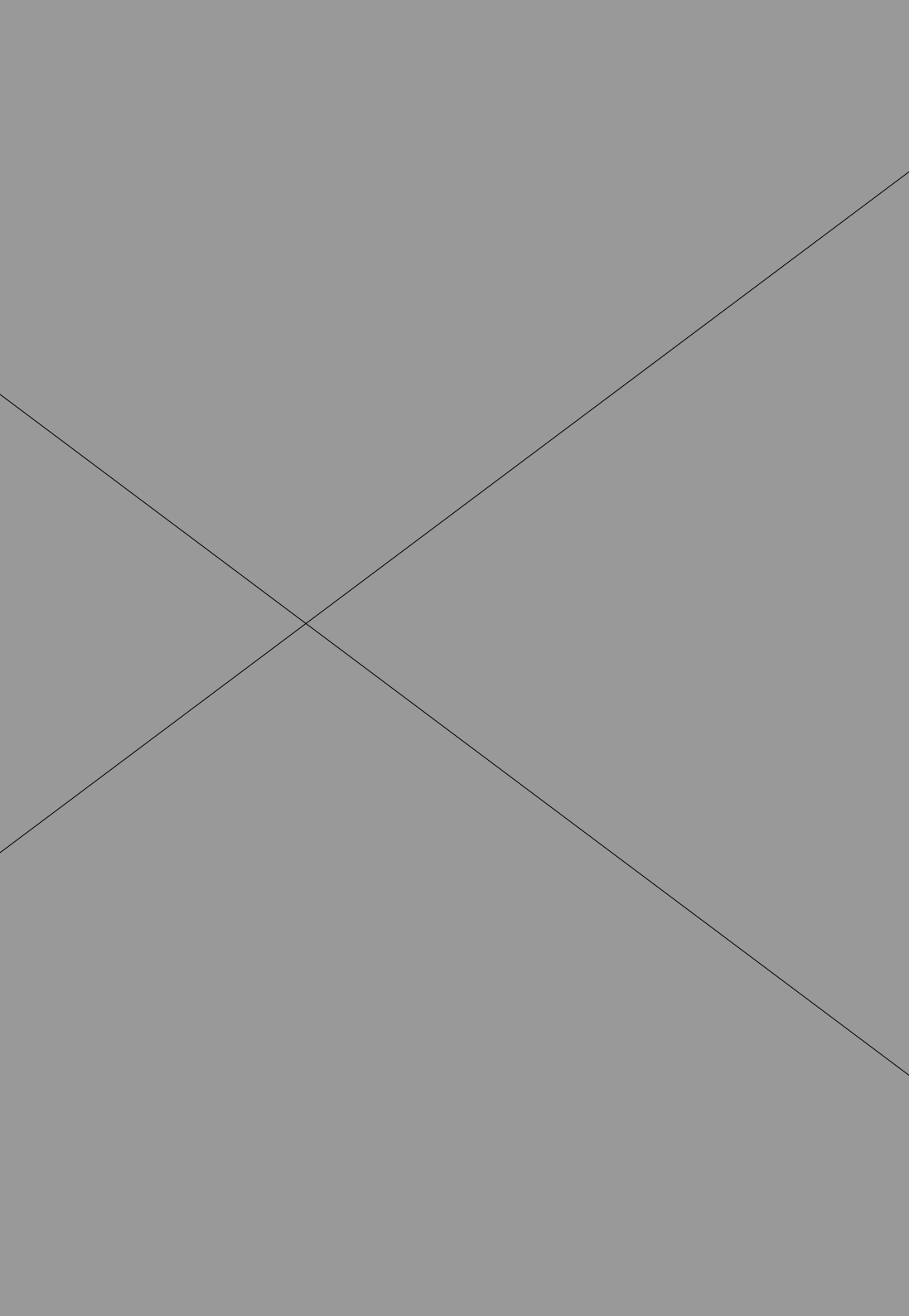
Μαρτινιανός Ί., *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου κατὰ τὸν ἐν αὐτῷ κώδικα (1630-1875)*, ἔκδ. Δημητρίου Δημητράκου, Ἀθήνα 1939.

Rembeci A., *“The codex of the Metropolis of Korça and Selasphorus (17th-19th centuries): Information about the culture in Korça area”*, Monumentet 52 (2011-2014), ed. Institute of Monuments of Culture, pp. 109-112.

Thomo P., *“Byzantine Monuments on Great Prespa”*, in: *Byzantine Macedonia: art, architecture, music and hagiography. Papers from the Melbourne Conference*, July 1995, ed. J. Burke, R. Scott, Melbourne 2001, 104-106, 216-223, fig. 232-250.

Thomo P., *Kishat pasbizantine në Shqipërinë e jugut*, Tiranë: Kisha Orthodhokse Autoqefale e Shqipërisë, 1998, σσ. 57-61.





Νέος Καθεδρικός Ναός της Αναστάσεως του Χριστού, Κορυτσά



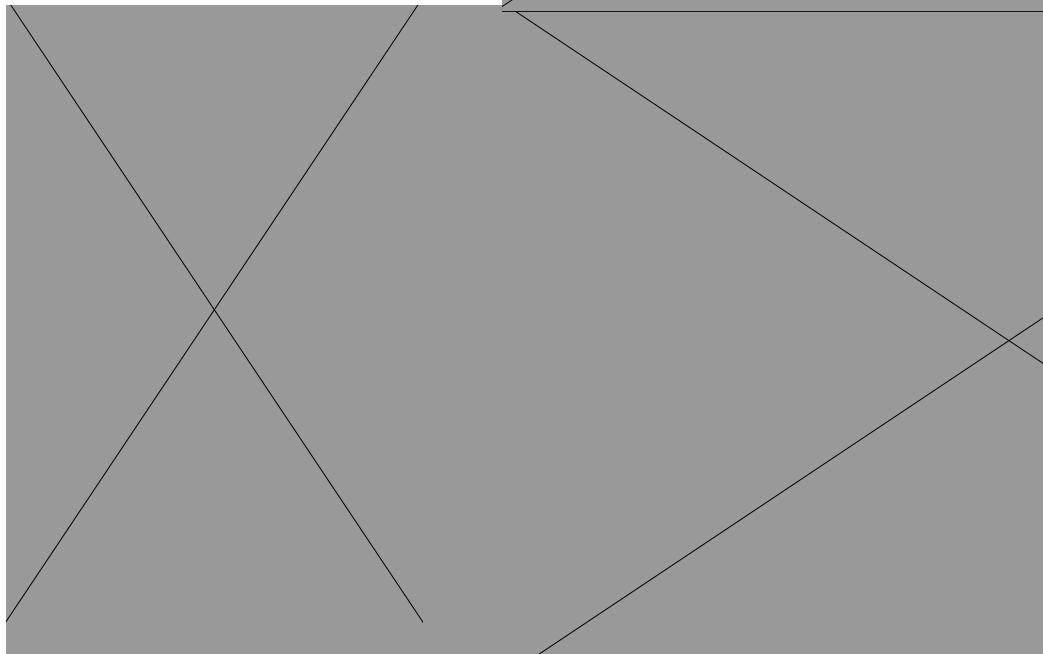
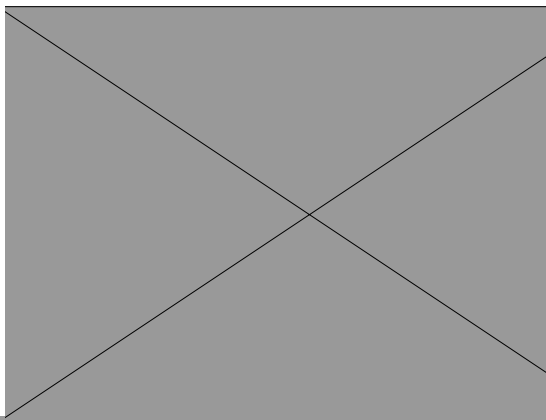
Η πόλη της Κορυτσάς είναι το πυκνότερα κατοικημένο αστικό κέντρο στη Νοτιοανατολική Αλβανία. Βρίσκεται στους πρόποδες του βουνού της Μοράβας σε υψόμετρο περίπου 850 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και εκτείνεται στην άκρη της ομώνυμης κοιλάδας, που είναι μία από τις πλουσιότερες και σημαντικότερες της σημερινής Νότιας Αλβανίας.

Από τα βυζαντινά χρόνια αρχίζουν οι πρώτες ιστορικές αναφορές για τον οικισμό της περιοχής Κορυτσάς. Στις γραπτές πηγές, η Κορυτσά αναφέρεται ως πόλη που σχετιζόταν με τη φεουδαρχική οικογένεια των Μουζάκων (13ο-15ο αιώνα), οι οποίοι είχαν έδρα στο Μπεράτι, στην πεδιάδα της Μουζεκιάς. Με την οθωμανική κατάκτηση, οι επαρχίες της Κορυτσάς, της Κολώνιας και της Πρεμετής γίνονται μία ξεχωριστή διοικητική μονάδα με πρωτεύουσα την Κορυτσά. Σύμφωνα με την πρώτη απογραφή της οθωμανικής διοίκησης του 1431-1432, η Κορυτσά εμφανίζεται ως κατοικημένο κάστρο με είκοσι έξι οικίες, όλες χριστιανικές, και δική της αγορά.

Κατά την προ του 11ου αιώνα περίοδο και μέχρι το 1030, η περιφέρεια Κορυτσάς υπαγόταν, εκκλησιαστικώς, όπως προκύπτει από το χρυσόβουλο του Βασιλείου Β΄, στη μητρόπολη Καστοριάς, η οποία, με τη σειρά της, ανήκε στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία της Αρχιεπισκοπής Αχριδών. Η ακριβής χρονολογία σύστασης της μητρόπολης Κορυτσάς δεν είναι ιστορικά εξακριβωμένη, αλλά γνωρίζουμε πως η πρώτη μνεία, υπό τον τίτλο «Σελασφόρου και Κοριτζών», γίνεται ύστερα από το έτος 1557.

Το χριστιανικό ορθόδοξο στοιχείο αποτελούσε τα 2/3 του αστικού πληθυσμού και είχε οργανώσει την Ορθόδοξη Κοινότητα, η οποία είχε τη Δημογεροντία, που αποτελούνταν από δέκα μέλη, με έδρα τη Μητρόπολη της πόλης. Ο πνευματικός βίος εκδηλωνόταν με επίκεντρο τα πνευματικά ιδρύματα της πόλης, το σημαντικότερο από τα οποία ήταν ο παλιός μητροπολιτικός ναός της Ζωοδόχου Πηγής, που βρισκόταν εντός της περιοχής των σχολείων της κοινότητας και του μητροπολιτικού κτιρίου.

Κατά την κομμουνιστική περίοδο, ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής μετατράπηκε σε μουσείο, αφού, προηγουμένως, γκρεμίστηκαν το επάνω μέρος του, ο τρούλος και τα κωδωνοστάσια. Εδώ συγκεντρώθηκαν όλες οι εικόνες και εκκλησιαστικά αντικείμενα διασώθηκαν, ύστερα από την κατεδάφιση των εκκλησιών της Νοτίου Αλβανίας. Μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, η μεγάλη αίθουσα του ισογείου του μουσείου προσαρμόστηκε, για να λειτουργήσει από το έτος 1992 ως ναός και πάλι, καλύπτοντας θρησκευτικές ανάγκες των ορθοδόξων χριστιανών.





Η ακριβής χρονολογία
σύστασης της μητρόπολης
Κορυτσάς δεν είναι
ιστορικώς εξακριβωμένη,
αλλά γνωρίζουμε
πως η πρώτη μνεία,
υπό τον τίτλο
«Σελασφόρου και
Κοριτζών»,
γίνεται ύστερα
από το έτος 1557.

Εν συνεχεία, κατόπιν αιτήματος των ορθοδόξων της Κορυτσάς, ξεκίνησαν οι προσπάθειες ευρέσεως κατάλληλου οικοπέδου για την ανέγερση νέου μητροπολιτικού ναού. Ύστερα από πολλές περιπέτειες και δυσκολίες, χάρη στην δυναμική επιμονή των ορθοδόξων Κορυτσαίων, παραχωρήθηκε από τις κρατικές αρχές ένα μεγάλο οικόπεδο, στο κέντρο της πόλης.

Στις 2 Αυγούστου 1994, ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος τοποθέτησε τον θεμέλιο λίθο για την ανέγερση του νέου μητροπολιτικού ναού, αφιερωμένου στην Ανάσταση του Χριστού. Ο ναός θα κάλυπτε το τεράστιο κενό που δημιούργησε η κατεδάφιση πολλών ναών σε αυτήν την πόλη, η οποία διακρίνεται για την Ορθόδοξη παράδοσή της. Τα σχέδια του μητροπολιτικού ναού εκπονήθηκαν από τον αρχιτέκτονα Δημήτριο Χρηστίδη εκ Θεσσαλονίκης, η δε οικοδόμηση πραγματοποιήθηκε με πόρους που εξασφαλίστηκαν από τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο. Στις δύσκολες εκείνες εποχές, ο Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος θα δήλωνε χαρακτηριστικά: «Όταν μας πετροβολούν, εμείς χρησιμοποιούμε τις πέτρες, για να κτίζουμε».

Ο νέος μητροπολιτικός ναός είναι σταυρόσχημος, με τέσσερις κόγχες, με τρούλο στο κέντρο, με κυκλικό περιστύλιο στις τρεις πλευρές και δύο κωδωνοστάσια. Έχει εξώστη (γυναικωνίτη) σε όλο σχεδόν το εσωτερικό του ανάπυγμα. Ο ναός έχει επενδυθεί εξωτερικά με πέτρα και διακοσμητικά κεραμικά στοιχεία. Στην κατακόμβη-υπόγειο, με επιφάνεια που φθάνει τα 960 τ.μ., υπάρχει ναός, βαπτιστήριο, αίθουσα συγκεντρώσεων, κ.λπ. Τον ναό κοσμεί καλλιτεχνικό ξυλόγλυπτο τέμπλο. Με τη συμβολή των πιστών, οι τοιχογραφίες του ναού έχουν σχεδόν ολοκληρωθεί. Το εντυπωσιακό αυτό έργο εγκαινιάστηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο στις 7 Αυγούστου 1996, με τη συμμετοχή των Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτών Βερατίου κ. Ιγνατίου, Κορυτσάς κ. Ιωάννου και Φλωρίνης κ. Θεοκλήτου.

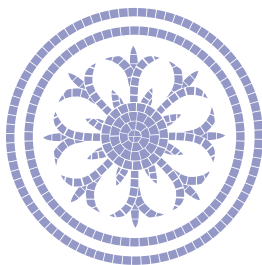
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Άναστασίου (Γιαννουλάτου), Αρχιεπισκόπου Ἀλβανίας, *Η ανασύσταση της Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ἀλβανίας 1991-2012*. Συνοπτική ἀναφορά, Γ΄ ἐπαιξημένη ἔκδοση, Τίρανα: Ὁρθόδοξος Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, 2015.

Forest J., *The Resurrection of the Church of Albania*. Geneva: WCC, 2002.

Hoppe Lyn., Resurrection. *The Orthodox Autocephalous Church of Albania 1991-2003*. Tirana: Ngjallja publisher, 2004.

Rembeci A. (editor-in-chief), *Construction work of the Orthodox Autocephalous Church of Albania during the years 1992-2017*. Vol 3: Holy Metropolis of Korça, Tirana: Ngjallja Publishers, 2018.



Εταίροι του Έργου

Ελλάδα

1. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων/Επιτροπή Ερευνών,
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης (Συντονιστής Εταίρος)
2. Περιφέρεια Ηπείρου
3. Ιερά Μητρόπολη Ιωαννίνων

Αλβανία

1. Ιερά Μητρόπολη Αργυροκάστρου
2. Ιερά Μητρόπολη Κορυτσάς
3. Δήμος Αργυροκάστρου

Συνολικός Προϋπολογισμός Έργου: **635.516,32€**



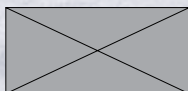
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
UNIVERSITY OF IOANNINA



ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
Region of Epirus



Holy Metropolis of Ioannina



Holy Metropolis of Gjirokastër



ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΚΟΡΥΤΣΑΣ
Holy Metropolis of Korça



ΔΗΜΟΣ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ
Municipality of Gjirokastër

ΜΑΘΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ:



<https://prosfora.project.uoi.gr/>

The Project is co-funded by the European Union and by National Funds of Greece & Albania



The views expressed in this publication do not necessarily reflect the views of the European Union, the participating countries and the Managing Authority